

TARTU ÜLIKOOL  
ÕIGUSTEADUSKOND

Eraõiguse osakond

Maarit Puhm

**ABIKAASA EELOSA JA ISIKLIK KASUTUSÕIGUS**

Magistritöö

Juhendaja

*mag iur* Tiina Mikk

Tallinn

2019

## SISUKORD

SISSEJUHATUS .....	3
1. ABIKAASA EELOSAST JA ISIKLIKUST KASUTUSÕIGUSEST ÜLDISELT .....	7
1.1. Abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse eesmärk .....	7
1.2. Abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse ajalooline kujunemine.....	14
1.3. Abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse õiguslik olemus.....	17
1.3.1. Seadusjärgne annak .....	17
1.3.2. Sundosaõigusele sarnane loomus .....	23
1.3.3. Asjaõiguslikud küsimused.....	25
2. ABIKAASA EELOSA JA ISIKLIKU KASUTUSÕIGUSE EELDUSED.....	29
2.1. Üldised eeldused .....	29
2.2. Abikaasa eelosa täiendavad eeldused .....	31
2.2.1. Abikaasa pärib teise pärimisjärjekorra kõrval .....	31
2.2.2. Abikaasade ühine kodu.....	32
2.2.3. Kodu tavalise sisustuse esemed.....	36
2.3. Isikliku kasutusõiguse täiendavad eeldused .....	43
2.3.1. Abikaasade ühine kodu.....	43
2.3.2. Elujärje halvenemine .....	44
3. ABIKAASA EELOSA JA ISIKLIKU KASUTUSÕIGUSE ÕIGUSLIKUD TAGAJÄRJED .....	50
3.1. Seadusjärgne võlasuhe .....	50
3.2. Eelosa ja isikliku kasutusõiguse arvestamine pärandvara jagamisel .....	55
3.3. Isikliku kasutusõiguse ulatus .....	59
3.4. Isikliku kasutusõiguse lõppemine .....	66
KOKKUVÕTE .....	71
ZUSAMMENFASSUNG .....	76
KASUTATUD MATERJALID.....	79

## SISSEJUHATUS

Austria õigusteadlane Wolfgang Zankl on seisukohal, et sageli moodustab abikaasade elukoht pärandvara kõige olulisema osa ja seetõttu on üleelanud abikaasa pärimisel võtmetähtsusega isikuks, kellest sõltub teiste pärijate pärandist saadav osa<sup>1</sup>. Üleelanud abikaasa õigused pärandile pannakse eelkõige paika pärandi mõttelise osa suurusega. Kuid lisaks oma pärandiosale annab seadus võimaluse abikaasal nõuda endale ühise kodu tavalise sisustuse esemeid eelosana ja elada edasi abikaasade ühises kodus nõudes sellele isikliku kasutusõiguse seadmist.

Probleemid abikaasa pärimisõiguses tulenevad sellest, et eelosa ja isikliku kasutusõiguse eeldused on Eesti õiguses lahti mõtestamata, puudub kohtupraktika ja õiguskirjandus, mistõttu võib nende kohaldamine praktikas keeruliseks osutada ja vaidlusi põhjustada. See omakorda võib viia selleni, et abikaasa õigused ei ole pärimisel piisavalt kaitstud. Samas aga võib abikaasa eelosa ja isiklik kasutusõigus moodustada pärandvarast nii suure osa, et nende õiguste tõttu saavad sugulased pärandvarast vaid väga väikese osa. Seega tekib ka küsimus, kas abikaasa pärimisõigus ja sugulaste pärimisõigus on põhjendatud proportsioonis või on abikaasa õigused liigselt eelistatud võrreldes sugulastega.

Eelmise sajandi keskpaigast muutus abikaasa roll perekonnas senisest olulisemaks ja abikaasa õigused pärimisel on üha suurenenud<sup>2</sup>. Abikaasa õiguste üha tähtsamaks pidamine on seotud peremudeli muutumisega, kuna kadumas on mitmest koos elavast põlvkonnast moodustuv suurpere. Tänapäeval elab koos üks põlvkond ja sellega on tugevnenud ka abikaasa positsioon pärimisel, kuna isiklik seotus on saanud olulisemaks võrreldes suguvõsa liikmeks olemise tähendusega.<sup>3</sup> Üleüldine suundumus on üleelanud abikaasa õiguslikku positsiooni parandada. Vahendid selleks on erinevates õiguskordades erinevad, võimalik on abikaasa pärandiosa suurendamine või ühise kodu ja majapidamisesemete edasi kasutamise võimaldamine<sup>4</sup>.

2006. aastal Eesti pärimisõigust teiste Euroopa riikidega võrreldes leidis Urve Liin, et abikaasa pärimisõigust reguleeriv normistik on üldistest euroopalikest arengutendentsidest maha jäänud. Abikaasa positsioon seadusjärgsel pärimisel võrreldes sugulastest pärijatega oli tema arvates äärmiselt nõrk, kuna abikaasal puudus õigus senisele eluasemele.<sup>5</sup> Võrreldes 1997. aasta seadusega on abikaasa õigused täienenud õigusega seada abikaasade ühisele kodule isiklik kasutusõigus. Seda siiski vaid tingimusel, et ilma selleta abikaasa elujärg halveneks. Uus

---

<sup>1</sup> Zankl, lk 1.

<sup>2</sup> Liin (2006), lk 13.

<sup>3</sup> Lange/Kuchinke, lk 248.

<sup>4</sup> Zankl, lk 84.

<sup>5</sup> Liin (2006), lk 22-24.

pärimisseadus on kehtinud nüüdseks kümme aastat ja on sobiv aega vaadata, kuidas on tagatud seadusjärgsel pärimisel abikaasa õigus senisele kodule ja kaitstud üleelanud abikaasa õigused võrreldes sugulastest pärijatega.

Perekonna pärimisjärgluse põhimõtte kohaselt arvestatakse seadusjärgsel pärimisel eelkõige pärandaja kõige lähemate isikutega, kelleks on abikaasa ja sugulased<sup>6</sup>, kuid üleelanud abikaasa ja sugulaste huvid pärimisel on vastandlikud<sup>7</sup>. Pärimisõiguse fikseerib põhiõigusena põhiseaduse<sup>8</sup> § 32 lg 4<sup>9</sup>, mis ütleb, et pärimisõigus on tagatud. Pärimisõigus põhiõigusena tähendab ühelt poolt isiku õigust valida, kellele ta oma vara pärandab, aga ka pärijate õigust saada selle vara omanikuks. Riik peab esmajoonel seadusjärgsel pärimisel seadustega tagama isikule õiguse pärida.<sup>10</sup>

Üleelanud abikaasal ja tema kõrval pärandaja sugulastest pärijatel on kõigil õigus pärida. Olenevalt sellest, kuidas on seadusjärgse pärimise reeglid paika pandud, kujundavad need kummagi poole pärimisõigust. Kuna elukoht on inimese elukorralduse keskpunkt<sup>11</sup>, siis on põhjendatud abikaasa huvi säilitada pärimisel oma senine kodu oma abikaasa järelt pärides. Teistelt poolt vastandub sellele huvile pärandaja järeltulijate õigus oma vanema järelt pärida. Sellest tulenevalt on abikaasa eelosa olnud alati üleelanud abikaasa ja pärandaja järeltulijate vaheliste vastandlike huvide põrkumise kohaks<sup>12</sup>.

Töö esimene eesmärk on leida vastus küsimusele, kas kehtiv pärimisseadus kaitseb abikaasat paremini kodu kaotuse vastu võrreldes varasema seadusega. Töö teine eesmärk on võrrelda abikaasa õigusi Eesti, Austria, Saksamaa ja Šveitsi pärimisõiguses, et tuvastada, kas ka seal on sarnase mõtte ja õigusliku konstruktsiooniga abikaasa õigusi. Töö kolmandaks eesmärgiks on leida vastus küsimusele, kas abikaasa eelosa ja isiklik kasutusõigus piiravad liialt sugulaste õigust pärandvarale või on see põhjendatud.

Magistritöö meetodid on võrdlev ja ajalooline meetod. Võrdlev käsitlus toob välja konkreetsete probleemide lahendused teistes riikides<sup>13</sup> ja sellega võimaldab mõista paremini oma õigussüsteemi, kuid leida ka uusi ideid<sup>14</sup>. Nii võrdluse kui ajaloolise meetodiga saab sisustada Eesti õiguse mõtet ja leida ka lahendusi hetkeprobleemidele. Võrdlusriikideks Eesti õigusega

---

<sup>6</sup> Liin (2006), lk 10.

<sup>7</sup> Lange/Kuchinke, lk 248.

<sup>8</sup> RT 1992, 26, 349.

<sup>9</sup> Liin (Juridica IX/2006), lk 4.

<sup>10</sup> PS Komm/Ernits, Kelli, Roosma, § 32, komm 31, lk 437.

<sup>11</sup> Zankl, 186.

<sup>12</sup> Ibid, lk 103.

<sup>13</sup> Basedow, lk 1.

<sup>14</sup> Liin (2006), lk 15.

on töös eelkõige Austria, Saksamaa ja Šveitsi pärimisõiguslikud normid, mis on olnud kehtiva pärimisseaduse eeskujudeks ja võrdlusriikideks<sup>15</sup>. Lisaks on ülevaatlikult käsitletud abikaasa õigusi pärimisel ka teiste Euroopa riikide õiguses. Võrdleva meetodi valik on tingitud sellest, et selle kaudu on võimalik leida lahendused Eesti pärimisõiguses ebaselgetele või probleemsetele olukordadele nendel juhtudel, kus situatsioonid Eesti ja võrdlusriikide õiguses on võrreldavad.

Eesti õiguses tuleneb eelosa pärimisseaduse<sup>16</sup> (edaspidi PärS) §-ist 17 ja isiklik kasutusõigus PärS § 16 lg-st 3. Abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse regulatsioon on Eestis kehtinud lühikest aega ning kohtupraktika ja ühene tõlgendus sättele ei ole veel välja kujunenud. Riigikohtu hinnangul võib kasutada teiste riikide analoogilisi seadusi ja praktikat võrdlusmaterjalina Eesti seaduse mõtte ja eesmärgi väljaselgitamisel. Seda võib teha eelkõige olukorras, kui Eesti õiguses ei ole sätte rakenduspraktika välja kujunenud, kuid teistes riikides on see sarnase sätte puhul olemas. Samuti on oluline, et tegemist oleks sarnase õigussüsteemiga riigiga, esmajoonel peetakse silmas Mandri-Euroopa õigusperekonda kuuluvaid riike.<sup>17</sup> Eesti õigus kuulub saksa õigusperekonda<sup>18</sup>, kuhu kuuluvad ka kõik töö võrdlusriigid.

Eesti õigusega kõige sarnasem on abikaasa pärimisõigus Austrias, kus Austria tsiviilseadustiku<sup>19</sup> (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*, edaspidi ABGB) § 745<sup>20</sup> reguleerib nii eelosa kui ka abikaasade ühises kodus edasi elamise õigust. Saksa õiguses ei ole üleelanud abikaasale ette nähtud isiklikku kasutusõigust, kuid Eesti õigusega on võrreldav Saksamaa Liitvabariigi tsiviilseadustiku<sup>21</sup> (*Bürgerliches Gesetzbuch*, edaspidi BGB) §-is 1932 reguleeritud eelosa instituut. Šveitsi tsiviilseadustikus<sup>22</sup> (*Schweizerisches Zivilgesetzbuch*, edaspidi ZGB) ei ole art 462 järgi seadusjärgsel pärimisel üleelanud abikaasale lisaks tema pärandiosale eelosa ega ühises kodus edasi elamise võimalust ette nähtud, kuid Šveitsi õiguse käsitlest nähtub, kas eelosa ja isikliku kasutusõiguse eesmärkide täitmiseks on teistsuguseid õiguslikke võimalusi. Vaatamata erinevustele abikaasa õiguste tekkimise aluses annavad kõik

---

<sup>15</sup> Pärimisseaduse eelnõu (56 SE), lk 3.

<sup>16</sup> Pärimisseadus. RT I 2008, 7, 52.

<sup>17</sup> RK 3-2-1-145-04, p 39; RK 3-2-1-123-11, p 15.

<sup>18</sup> Liin (2006), lk 16.

<sup>19</sup> Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch. Arvutivõrgus: <https://www.jusline.at/gesetz/abgb>

<sup>20</sup> Austrias muudeti pärimisõiguslikku regulatsiooni ja uus hakkas kehtima 1.jaanuaril 2017, senini oli sama sisuga sätte ABGB § 758. Kuna sätet sisulise ulatuse osas ei muudetud, vaid laiendati õigustatud isikute ringi, siis võib kasutada ABGB § 758 kohta käivat õiguskirjandust ja kohtupraktikat. Tulenevalt sellest on töös edaspidi korduvalt viidatud varasema sätte kohta käivale õiguskirjandusele ja kohtupraktikale.

<sup>21</sup> Bürgerliches Gesetzbuch. Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html>

<sup>22</sup> Schweizerisches Zivilgesetzbuch. Arvutivõrgus: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19070042/index.html>

võrdlusriigid olulise materjali, kuidas on pärimisel erinevate õiguslike lahendustega tagatud abikaasa õigused.

Magistritöö teema valik on tingitud nii isiklikust huvist, kui osaliselt samal teemal kirjutatud uurimistööst ja on sellega uurimistöö edasi arendus. Samuti on üleelanud abikaasa pärimisõiguse probleemistik olnud väga aktuaalne vähemalt viimased viiskümmend aastat terves Euroopas ja kogu maailmas<sup>23</sup>. Abikaasa seadusjärgsest pärimisõigusest on küll kirjutatud mitmeid bakalaureuse- ja magistritöid nii 1997. aasta kui 2009. aasta pärimisseadusele tuginedes, kuid uue pärimisseaduse kehtivuse ajal abikaasa eelosast ja isiklikust kasutusõigusest magistritöid kirjutatud ei ole.

Töö on jaotatud kolmeks peatükiks. Esimene peatükk käsitleb eelosa ja isikliku kasutusõigust üldiselt. Uurimisküsimused on, milline on eelosa ja isikliku kasutusõiguse eesmärk, nende ajalooline kujunemine ning õiguslik olemus. Töö teine osa käsitleb eelosa ja isikliku kasutusõiguse eeldusi. Uurimisküsimusteks on, millised eeldused peavad olema täidetud eelosa ja isikliku kasutusõiguse saamiseks ning milline on nende eelduste sisu. Töö kolmas peatükk käsitleb eelosa ja isikliku kasutusõiguse õiguslikke tagajärgi. Sellest tulenevalt on uurimisküsimused, kuidas mõjutavad eelosa ja isiklik kasutusõigus abikaasa ja pärijate vahelisi suhteid ning millised õigused ja kohustused kummalegi poolele neist tulenevad.

Töös kasutatavate Eesti pärimisõiguse seisukohtade autorid on Tiina Mikk ja Urve Liin. Austria õiguse käsitlemisel on kasutatud eelkõige Wolfgang Zankli seisukohti ning Peter Rummeli ja Meinhard Lukase Austria tsiviilseadustiku kommentaare, samuti Austria Ülemkohtu praktikat. Saksa õiguse käsitus tugineb peamiselt Heinrich Lange ja Kurt Kuchinke pärimisõiguse seisukohtadele, BGB Müncheneri kommentaaridele ning Wolfgang Burandti ja Dieter Rojahn'i BGB kommentaaridele. Šveitsi õiguse käsitlemisel on peamiseks allikas Šveitsi tsiviilseadustiku Baseli kommentaar.

---

<sup>23</sup> Liin (2006), lk 14.

# 1. ABIKAASA EELOSAST JA ISIKLIKUST KASUTUSÕIGUSEST ÜLDISELT

## 1.1. Abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse eesmärk

Abikaasa eelosa ja isiklik kasutusõigus annavad üleelanud abikaasale võimaluse saada pärimisel soodsam positsioon võrreldes teiste pärijatega<sup>24</sup>, kuna abikaasa saab need lisaks oma pärandiosale. Siiski tekib küsimus, mis on sellise õigusliku regulatsiooni eesmärk, kus pärimisel eelistatakse just üleelanud abikaasat, aga mitte pärandaja järeltulijaid. Pärimisseaduse seletuskirja järgi oli üleelanud abikaasale isikliku kasutusõiguse andmise eesmärgiks vältida olukorda, kus abikaasa on pärimise tõttu sunnitud oma senisest kodust välja kolima, et see maha müüa või anda pärandi jagamisel üle teistele pärijatele. Seletuskirja koostajad leidsid, et taoline olukord oleks üleelanud abikaasa suhtes ebaõiglane ning talle peaks olema tagatud õigus elada edasi senises kodus. Sellest tulenevalt saab üleelanud abikaasa PärS § 16 lg 3 alusel õiguse nõuda asjaõigusseaduse<sup>25</sup> (edaspidi AÕS) §-is 227 sätestatud isiklikku kasutusõigust elamule.<sup>26</sup>

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee 16.oktoobri 1981. aasta soovitusel Nr. R (81) 15 tulenevalt peaksid liikmesriigid tagama seadusandlusega üleelanud abikaasale võimaluse senises eluruumis edasi elada ja seda viisil, et tema elatustase oluliselt ei halveneks<sup>27</sup>. Lisaks toob Urve Liin välja, et Eesti 1997. aasta pärimisseadust analüüvides töid Hollandi eksperdid esile, et seadus ei taga üleelanud abikaasale vajalikku elatustaset ja abikaasa võib pärimisseaduse toimet lausa viletsusse sattuda<sup>28</sup>.

Kaasaegne abikaasa pärimisõigus tugineb põhimõttele, et üleelanud abikaasale tuleb võimalikult suurel määral tagada senine elustandard. Peamiseks põhjuseks on siin perekonnamudeli muutumine ja asjaolu, et vara, mida pärandatakse ei ole enam eelkõige esivanematelt põlvest-põlve päritud vara, nagu see oli eelmise sajandi esimese pooleni, vaid pigem abikaasade ühise elu jooksul ja ühise tegevuse tulemusel kogutud vara.<sup>29</sup>

ABGB § 745 Austria õiguses reguleerib nii abikaasa eelosa kui elamisõigust ja sätestab, et üleelanud abikaasal on õigus abikaasade ühisel eluasemel edasi elada ja saada ühisesse kodusse majapidamisse kuuluvad esemed, mis on vajalikud seniste elutingimuste säilitamiseks. Austria pärimisõiguse muudatused abikaasa suurema soodustamise suunas on tingitud näiteks ka sellest, et keskmine eluiga liigub tõusvas joones ja pärandaja alanejad sugulased on pärimise ajaks valdavalt täiskasvanud ning elavad pärandajast eraldi. Sellest

---

<sup>24</sup> Mikk (2010), lk 70.

<sup>25</sup> Asjaõigusseadus. RT I 1993, 39, 590

<sup>26</sup> Pärimisseaduse eelnõu (56 SE), lk 5.

<sup>27</sup> Liin (2006), lk 14.

<sup>28</sup> Ibid, lk 175

<sup>29</sup> Ibid, lk 175.

tulenevalt ei vaja nad abikaasade ühist kodust vara ega ole see ka neile nii oluline, kui see on üleelanud abikaasale.<sup>30</sup> Kuna tänapäeval elab koos peamiselt üks põlvkond, on kõige enam pärandajaga emotsionaalselt seotud tema abikaasa<sup>31</sup>. Abikaasade ühises kodus edasi elamise võimalus peaks tagama, et ühe abikaasa surma korral ei pea teine oma elukorraldust täielikult muutma ja saaks seda senisel viisil jätkata. Kuigi seaduse seletuskirjas ei ole eelosa eesmärki eraldi välja toodud, võib eelosa olemusele tuginedes eeldada, et ka selle eesmärgiks on võimaldada abikaasal jätkata tavapärast elu harjumusärases keskkonnas<sup>32</sup>.

Paljudel juhtudel võib abikaasa olemata ainupärija saada eelosa esemetena praktiliselt kogu pärandi või väga suure osa sellest ja teised pärijad saavad pärandist vaid väga väikese osa. Siiski ei saa öelda, et see väga suurel määral teiste pärijate, eelkõige järeltulijate pärimisõigust piiraks, kuna need järeltulijad, kes elavad üleelanud abikaasaga samas majapidamises, saavad samuti kõik eelossa kuuluvaid esemeid ka edaspidi kasutada ning need järeltulijad, kes elavad juba eraldi, ei ole ka ilmselt väga suurel määral neist majapidamisesemetest huvitatud.<sup>33</sup>

Saksa eelosa annab BGB § 1932 järgi üleelanud abikaasale õiguse pulmakingitustele ja ühisesse kodusesse majapidamisse kuuluvatele esemetele. Järeltulijate kõrval pärides on abikaasal õigus neile ühise majapidamise esemetele juhul, kui ta vajab neid tavapärase majapidamise jätkamiseks. Saksa õiguskirjanduses eristatakse eelosal nii sotsiaalset kui emotsionaalset aspekti<sup>34</sup>. Lange ja Kuchinke järgi peaks eelosa tagama abikaasale võimaluse jätkata elu senises elukeskkonnas harjumuspärasel viisil<sup>35</sup>. Ühe abikaasa surm ei tohiks teise elutingimusi radikaalselt muuta. Eelosa eesmärgiks on säilitada üleelanud abikaasale talle tuttav igapäevane elukeskkond just seetõttu, et vältida tema isiklikku keskkonda ja tundemaailma liigset sekkumist<sup>36</sup>. Eelosa emotsionaalse poole olulist näitab ka pulmakingituste arvamine eelosa hulka.<sup>37</sup> Seega ei ole tegemist ainult üleelanud abikaasa majandusliku ja sotsiaalse positsiooni, vaid ka isikliku sfääri kaitsmisega.<sup>38</sup>

Šveitsi õiguses ei ole seadusjärgsel pärimisel ZGB art 462 alusel abikaasale eelosa ega isiklikku kasutusõigust ette nähtud, kuid pärandaja saab viimse tahteavaldusega ZGB art 473 järgi jätta üleelanud abikaasale pärandi kasutusvalduse. Lisaks on ZGB art 612a järgi üleelanud abikaasal õigus pärandvara jagamisel nõuda abikaasade ühist kodu ja kodust vara. Šveitsi kehtiva õiguse

---

<sup>30</sup> Ibid, lk 178.

<sup>31</sup> Lange/Kuchinke, lk 248.

<sup>32</sup> Mikk (2010), lk 70.

<sup>33</sup> Staudinger BGB/Werner, § 1932, Rn 1, lk 307.

<sup>34</sup> BeckOK BGB/Müller-Christmann, § 1932 Rn. 1.

<sup>35</sup> Lange/Kuchinke, lk 267.

<sup>36</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 1.

<sup>37</sup> BeckOK BGB/Müller-Christmann, § 1932 Rn. 1.

<sup>38</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 1.



ZGB art 462 järgi sõltub abikaasa seadusjärgse pärandiosa suurus sellest, millise järjekorra sugulaste kõrval ta pärima kutsutakse. Abikaasa saab laste kõrval pärides Šveitsis olenemata pärijate arvust ½ pärandist, teise järjekorra kõrval pärides ¾ pärandist. Eesti õiguse järgi saab abikaasa võrdselt lapsega, kuid mitte vähem kui ¼ pärandist, teise järjekorra kõrval poole pärandist. Eelosa ja elamisõiguse puudumist Šveitsi õiguses kompenseerib selle võrra suurem pärandiosa.

Varasemat Šveitsis kuni 1989. aastani kehtinud abikaasa võimalust valida pärandi kasutusvalduse ja pärandi osa omandi vahel enam ei ole, kuna valikuvõimalus tekitas mitmeid probleeme. Peamised neist seisnesid selles, et kasutusvaldust valides ei vastutanud abikaasa sellega pärandaja võlausaldaja nõuete eest, lisaks oli vaieldav, kas abikaasa õigus valida pärandiosa omandi ja pärandi kasutusvalduse vahel on omakorda pärandatav.<sup>39</sup>

1989. aasta muudatusega asetati Šveitsis üleelanud abikaasa pärimisel paremasse positsiooni võrreldes varasemaga, kuna lisaks valikuvõimaluse kaotamisele määrati kindlaks abikaasa saadav pärandiosa.<sup>40</sup> Siiski on pärandajal ZGB art 473A alusel võimalus testamentaarse korraldusega anda abikaasale kasutusvaldus pärandile, mille eesmärgiks on samuti tagada üleelanud abikaasale võimalus elada edasi senises kodus ja säilitada senine elustandard. Seda saab aga teha pärandaja ise testamentaarse korraldusega, kui abikaasadele on selline lahendus oluline, mitte ei tulene see seadusest.<sup>41</sup>

ZGB artiklist 473A tulenev võimalus abikaasat soodustada tuleb pärijate pärandiosa arvelt ja sellega koormab abikaasade ühiste järeltulijate pärimisõigust, kuna kasutusvalduse saab pärandaja anda abikaasa ja nende ühiste järeltulijate kõikidele pärandiosadele kokku, mitte ainult abikaasa pärandiosale. See annab võimaluse abikaasale jääda kogu pärandi valdajaks ja vabastab abikaasa kohustusest lastele nende pärandiosa välja maksta.<sup>42</sup> Abikaasa kasutusvalduse saamise eeldused ZGB art 473 järgi on: (a) kohaldub testamendijärgsel pärimisel, (b) varaühisuse korral, (c) ühiste järeltulijate kõrval<sup>43</sup>. Kui pärandajal on abikaasaga nii ühised lapsed kui mitte ühised lapsed, siis laieneb abikaasa kasutusvaldus ainult ühiste laste pärandiosale, teistele mitte<sup>44</sup>.

ZGB art 612a eesmärk on samuti võimaldada jätkata üleelanud abikaasal senist elukorraldust ja tagatakse see pärandvara jagamise korraldusega, mis annab üleelanud abikaasale õiguse

---

<sup>39</sup> BSK ZGB II/Staehelin, art. 462, lk 13.

<sup>40</sup> Ibid, lk 13.

<sup>41</sup> Abt/Weibel, lk 197.

<sup>42</sup> BSK ZGB II/Staehelin, art. 473, lk 76.

<sup>43</sup> Ibid, lk 79-80.

<sup>44</sup> Ibid, lk 82.

kodusele varale ja abikaasade ühisele kodule.<sup>45</sup> W. Zankl toob välja ZGB art 612a paindlikkuse ja on sellest tulenevalt seisukohal, et Šveitsi õiguses on ühendatud kõige paremal viisil abikaasa pärimisõiguses nii pärandi omandamise kui kasutamise võimalikud elemendid ning sellega on abikaasa ja teiste pärijate huvid kõige paremal viisil vastavuses<sup>46</sup>.

Abikaasa seadusjärgne annak Austria õiguses hõlmab kahte õigust, nii kodusesse majapidamisse kuuluvaid esemeid kui õigust elada edasi abikaasade ühisel eluasemel<sup>47</sup>. Austria Ülemkohtu hinnangul on üleelanud abikaasa eelosal ja elamisõigusel sarnane eesmärk. Selleks on üleelanud abikaasale senise eluviisi säilitamine, mille tagab senisel eluasemel edasi elamine samade kodumajapidamisse ja sisustuse kuuluvate asjade keskel. Sätte mõte seisneb selles, et peale ühe abikaasa surma teisele senine harjumuspärane elukeskkond alles jääks ning sellega kindlustatakse tema senine elukeskkond ja kaitstakse paremini üleelanud abikaasa õigusi.<sup>48</sup>

Sarnane on ka Peter Rummeli ja Meinhard Lukase Austria tsiviilseadustiku kommentaarides väljendatud seisukoht, et seadusjärgse annaku idee ja eesmärk on kindlustada üleelanud abikaasale võimalus jätkata senist elukorraldust<sup>49</sup>. W. Zankl toob aga välja, et muudatused pärimist reguleerivas seadusandluses, millega abikaasa elamisõigus Austrias sisse viidi, riivavad tugevalt teiste pärijate huvisid ning ei arvestata järeltulijate elamisvajadusega. Teised pärijad saavad abikaasa asemel küll kinnisasja omandi, kuid mitte elamisõigust ja omand on nende jaoks seetõttu eelkõige seotud aastate või aastakümnete pikkuse omandiga seotud kohustuste kandmisega.<sup>50</sup>

Sarnaselt Austria Ülemkohtu seisukohale täidavad eelosa ja elamisõigus ka W. Zankli arvates sarnast eesmärki ja moodustavad sellega ühtse terviku. Elamisõigusel ilma asjadeta ja ka vastupidi ei ole mõtet, kuna tühi korter ilma selle sisustuseta ega ka asjad ilma elukohata ei täida üksinda abikaasa senise elustandardi tagamise eesmärki. Samas toob W. Zankl aga välja, et elamisõigus ja majapidamisesemed ei tohiks olla teineteisest sõltuvuses viisil, et abikaasa ei saa ühte ilma teiseta, kuna võib esineda olukordi, kus abikaasa soovib saada ainult majapidamisesemeid, kuid kõrgete ülalpidamiskulude tõttu eluaset mitte.<sup>51</sup>

Abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse olulisust näitab kindlasti ka see, kui paljudes teistes Euroopa riikides on sarnase sisuga õigusi abikaasale on ette nähtud. Taani õiguse järgi on

---

<sup>45</sup> BSK ZGB II/ Schaufelberger/ Keller Lüscher, art. 612a, lk 731-732.

<sup>46</sup> Zankl, lk 99.

<sup>47</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 174.

<sup>48</sup> OGH 07.02.2007, 2Ob187/06y.

<sup>49</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 174.

<sup>50</sup> Zankl, lk 2.

<sup>51</sup> Ibid, lk 147-148.

üleelanud abikaasal õigus eelosana pärandist võtta esemed, mis on seotud tema isiklike vajadustega<sup>52</sup>. Kreekas saab abikaasa erinevad majapidamisesemed, mida abielu jooksul tema või pärandaja kasutas, näiteks mööbli<sup>53</sup>. Läti õiguse järgi pärib üleelanud abikaasa teise ja kolmanda ringi sugulaste kõrval eelosana korteri sisustuse<sup>54</sup>. Poola õigus järgi saab üleelanud abikaasa lisaks oma pärandiosale majapidamisesemed, mida ta üksi või koos pärandajaga kasutas.<sup>55</sup>

Itaalia õiguse järgi on üleelanud abikaasal *ipso iure* lisaks oma pärandiosale asjaõiguslik kasutusõigus abikaasade ühisele kodule ja pärandaja omandis olnud eluaseme juurde kuuluvatele majapidamisesemetele. Õigus kasutada ühist kodu ja majapidamisesemeid on abikaasal nii seadusjärgsel kui viimse tahteavalduse alusel pärimisel ja neid ei arvestata abikaasa pärandiosa sisse.<sup>56</sup> Rumeenia õiguse järgi on üleelanud abikaasal eelosana elamisõigus abikaasade ühisel eluasemel, mis lõpeb, kui abikaasa uuesti abiellub<sup>57</sup>. Ungari õiguse järgi on üleelanud abikaasal järeltulijate kõrval pärides õigus ühise eluaseme ja sinna kuluvate sisustusesemete kasutamisele, mis kestab kuni üleelanud abikaasa surmani. Kui ei ole vanemaid ega järeltulijaid, pärib abikaasa nii eluaseme kui selle sisustuse.<sup>58</sup>

Prantsuse õiguse järgi saab pärandaja alanejate sugulaste kõrval pärides abikaasa valida veerandi pärandi omandi või kogu pärandi kasutusvalduse vahel. Vanemate kõrval pärides saab abikaasa poole pärandist. Kui pärandajal ei ole lapsi ega vanemaid, siis saab abikaasa kogu pärandi.<sup>59</sup> Üleelanud abikaasal on tasuta ja tingimusteta abikaasade ühise eluaseme ja sinna kuuluvate esemete kasutusõigusele üheks aastaks ja õigus nõuda eluaegset eluaseme ja esemete kasutusõigust, mis sellisel juhul arvestatakse tema pärandiosa sisse.<sup>60</sup>

Belgia õiguse järgi pärib üleelanud abikaasa varaühisuse korral kogu pärandi kasutusvalduse. Teise ringi pärijate kõrval pärib üleelanud abikaasa surnud abikaasa osa ühisvarast oma omandisse ja surnud abikaasa lahusvarale saab kasutusvalduse.<sup>61</sup> Kui abikaasadel on varalahusus, siis pärib üleelanud abikaasa esimese kuni neljanda ringi sugulaste kõrval kogu pärandi kasutusvalduse ja ülejäänud juhtudel kogu pärandi omandi.<sup>62</sup>

---

<sup>52</sup> Süss/Ring/Olsen-Ring, lk 348.

<sup>53</sup> Süss/Stamatiades, lk 563.

<sup>54</sup> Süss/Klauberg/Balode-Buraka, lk 812.

<sup>55</sup> Süss/Lakomy, lk 1001.

<sup>56</sup> Süss/Wiedemann, lk 715.

<sup>57</sup> Süss/Rumänien, R 4, lk 1070.

<sup>58</sup> Süss/Toth, lk 1434.

<sup>59</sup> Süss/Döbereiner, lk 515.

<sup>60</sup> Ibid, lk 517.

<sup>61</sup> Süss/Hustedt, lk 237.

<sup>62</sup> Ibid, lk 238.

Malta õiguse järgi on abikaasal lisaks oma pärandiosale õigus seadusjärgse annakuna saada elamisõigus abikaasade peamisele eluasemele ja eluaseme sisustuse kasutusõigus.<sup>63</sup> Hispaania õiguse järgi on üleelanud abikaasal järeltulijate kõrval pärides kasutusõigus ühele kolmandikule pärandist, vanemate või teiste sugulaste kõrval kasutusõigus poolele pärandist.<sup>64</sup> Soome õiguse järgi on üleelanud abikaasal pärandaja järeltulijate kõrval pärides õigus hoida pärandit jagamatuna kuni oma surmani ja järeltulijad saavad oma pärimisõigust realiseerida alles peale tema surma. Sellest tulenevalt on tal ka õigus elada edasi abikaasade ühises kodus.<sup>65</sup>

Eelnevast nähtub, et abikaasa soodustamise viisid võrreldes teiste pärijatega on Euroopa riikides seotud senises kodus ja samade asjade keskel edasi elamise võimalusega, senise elukeskkonna säilitamisega. Eesti õiguses täidavad eelosa ja isiklik kasutusõigus sama eesmärgi, et kaitsta pärandajaga koos elavat ja emotsionaalselt kõige enam seotud isikut. Kas sellisel juhul saab aga rääkida ainult abikaasa kaitse vajadusest või tuleks neid õigusi laiendada ka registreeritud partnerile ja elukaaslasele?

Eesti kehtiva õiguse kohaselt on pärimisõigus ainult abikaasal ja sellest tulenevalt ka õigus eelosale ja isiklikule kasutusõigusele. Kooseluseaduses<sup>66</sup>, mis võiks sätestada registreeritud partneri pärimisõiguse, pärimisõiguse sätteid ei ole. Samaselt ei ole pärimisõigust elukaaslasel. Ainuke erand pärandajaga koos elanud isikule on PärS § 132 sätestatud 30 päevane õigus jätkata pärast pärandaja surma ühise majapidamise esemete kasutamist ja saada pärandi arvelt ülalpidamist.

Austria õiguses on ABGB § 744 järgi seadusjärgsel pärimisel võrdses positsioonis nii abikaasa kui registreeritud partner. 1.jaanuarist 2017 toodi pärimisõiguslike isikute hulka ka elukaaslane. ABGB § 748 järgi pärib elukaaslane kogu pärandi siis, kui ei ole seadusjärgseid ega testamendijärgseid pärijaid ja juhul, kui kooselu on kestnud vähemalt kolm aastat. ABGB § 745 lg 2 järgi on eelosale ja elamisõigusele elukaaslasel õigus üheks aastaks peale pärandaja surma.

Saksa õiguse järgi saab lisaks abikaasale eelosa registreeritud elukaaslane 16.veebruarist 2001 kehtima hakanud kooseluseaduse alusel (*Lebenspartnerschaftsgesetz*, edaspidi LPartG). Lange ja Kuchinke on seisukohal, et sellega lõppes samasooliste partnerite kooselu diskrimineerimine ja sellele loodi selged õiguslikud raamid<sup>67</sup>. LPartG<sup>68</sup> § 10 lg 1 sätestab registreeritud elukaaslase

---

<sup>63</sup> Süss/Malta, R 5, lk 886.

<sup>64</sup> Süss/Steinmetz/Huzel/Garcia Alcazar, lk 1304.

<sup>65</sup> Süss/Von Knorre/Mincke, lk 476.

<sup>66</sup> Kooseluseadus. RT I, 16.10.2014, 1

<sup>67</sup> Lange/Kuchinke, lk 274.

<sup>68</sup> Lebenspartnerschaftsgesetz. Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/lpartg/BJNR026610001.html>

pärimisõiguse ja tema pärandiosa suurus sõltub, millise pärimisjärjekorra kõrval ta pärib<sup>69</sup>. Sisulisi erisusi võrreldes abikaasaga registreeritud elukaaslase eelosa pärimise õiguses ei ole.<sup>70</sup>

Šveitsi õiguses võrdsustati registreeritud elukaaslane abikaasaga seadusjärgsel pärimisel ZGB art 462 järgi 1. jaanuarist 2007 kehtima hakanud kooseluseadusega (*Partnerschaftsgesetz*).<sup>71</sup> Kooseluseadus kehtib samast soost isikutele, erinevast soost isikud saavad abielluda<sup>72</sup>. ZGB art 473, mis võimaldab pärandajal viimse tahteavaldusega jätta abikaasale pärandi kasutusvalduse, ei ole siiski sisulises mõttes võrdustatud registreeritud elukaaslane ja abikaasa, kuna viimane säte kehtib vaid abikaasa kohta eelkõige, sest samasoolistel paaridel ei saa reeglina olla ühiseid järeltulijaid.<sup>73</sup>

Austrias, Saksamaal ja Šveitsis ei piirdu õigustatud isikute ring vaid abikaasaga ja samad õigused on tagatud ka registreeritud elukaaslasele. Austrias on 2017. aasta algusest laiendatud õigustatud isikute ringi ka elukaaslasele, millest nähtub, et võrdlusriikide üldine tendents on kaitsta eelkõige pärandajaga koos elavat isikut, mitte ainult abikaasat. Kui lähtuda eelosa ja isikliku kasutusõiguse eesmärgist, ei ole põhjendatud, et see saab kuuluda ainult abikaasale.

Eesti õiguses saab abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse ühisele kodule. Austria õiguses on ette nähtud nii ühise majapidamise esemed kui senises kodus edasi elamise võimalus, Saksamaal eelosa. Šveitsis on pärandajal võimalus testamentaarse korraldusega jätta abikaasale kasutusvaldus pärandile või abikaasal endal nõuda pärandvara jagamisel ühise kodu omandit ja kodust vara. Nii Eesti, Austria, Saksamaa kui Šveitsi õiguses on eesmärgiks võimalikult suurel määral tagada üleelanud abikaasale senine elustandard, seda tehakse nii senises kodus edasi elamise võimaldamisega kui koduse majapidamise esemete jätmisega üleelanud abikaasale.

Samas tuleb arvestada ka pärandaja sugulaste huvidega, eelkõige just järeltulijatega, kuna pärimisõigus on põhiõigus ning ka nemad on õigustatud pärandile. Konflikt abikaasa ja teiste pärijate huvide vahel tekib eelkõige siis, kui pärandvara moodustub peamiselt ainult abikaasade ühisest eluasemest. Siis mõjutavad abikaasa eelosa ja isiklik kasutusõigus oluliselt teiste pärijate pärandist saadavat osa. Saksamaal saab abikaasa eelosa esemed esimese pärimisjärjekorra kõrval tingimusel, et ta vajab neid senise elukorralduse jätkamiseks, Austrias on see tingimus eelosa esemete saamisel kõikide pärimisjärjekordade kõrval pärimisel. Austria

---

<sup>69</sup> BeckOK BGB/Müller-Christmann, § 1932 Rn. 12.

<sup>70</sup> Burandt/Rojahn/Große-Boymann, § 1932 Rn. 12.

<sup>71</sup> BSK ZGB II/Staehelin, art. 462, lk 4.

<sup>72</sup> Abt/Weibel, lk 88.

<sup>73</sup> BSK ZGB II/Staehelin, art. 473, lk 76.

ja Saksa õiguses ongi just pärandaja järeltulijate huvidest lähtudes abikaasa eelosa esemete saamine seotud sõltuvusse nende vajadusest.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et enamikus Euroopa riikides on abikaasale ette nähtud õigused, mis võimaldavad tal rohkemal või vähemal määral jätkata senist elu harjumuspärasel elukeskkonnas. Kuna abikaasa on sageli pärandajaga kõige enam nii majanduslikult kui emotsionaalselt seotud, on see oluline just üleelanud abikaasa seisukohalt ning eelosa ja isiklik kasutusõigus peaks andma abikaasale pärimisel eelised võrreldes teiste pärijatega.

## 1.2. Abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse ajalooline kujunemine

Eestis on alates taasiseseisvumisest olnud kaks pärimisseadust, 1997. aasta ja hetkel kehtiv 2009. aasta pärimisseadus. Urve Liin jõudis oma magistritöös järeldusele, et 1997. aasta pärimisseadusega läks Eesti õigus abikaasa õiguste osas tagasi aastasse 1940. Põhjuseks oli, et tolle seaduse abikaasa pärimisõiguse sätete aluseks oli 1940. aasta tsiviilkoodeks, mille eeskujuks olid Saksa BGB sätted enne II maailmasõda kehtinud sõnastuses.<sup>74</sup>

Eesti pärimisõiguse üldiste allikatena on II maailmasõja eelse Tartu Ülikooli õigusteaduse õppejõud Ernst Ein 1940. aasta tsiviilseadustikust kirjutades toonud välja, et Eesti pärimisõigus rajaneb rooma õigusest pärinevatele ja üldõiguse kaudu Balti Eraseadusesse (*edaspidi BES*) kandunud kontseptsioonidele.<sup>75</sup> 1940. aastast pärineva tsiviilseadustiku eelnõu §-id 595-598 käsitlevad üleelanud abikaasa pärimisõigust. Abikaasa eelosa on olemas §-is 596 ja selle järgi saab üleelanud abikaasa peale oma pärandiosa eelosana abikaasade ühise koduse sisseseade hulka kuuluvad asjad, kuivõrd need ei ole kinnisasja päraldised.<sup>76</sup>

Võrreldes BES-i 1935. aasta tsiviilseadustiku eelnõuga, tõi Ernst Ein välja, et pärimisel muutus suhe abikaasa ja sugulaste vahel ning piirati sugulastest pärijate ringi. BES-is põhines sugulaste pärimine Justinianuse pärimiskorral, 1940. aasta tsiviilseadustikuga viidi sisse tüvikondade süsteem, millega vähenes sugulastest pärijate ring ja sellega suurenes abikaasa päritav osa.<sup>77</sup>

Ernst Ein toob välja, et 1940. aasta tsiviilseadustikuga toimusid olulised muudatused abikaasa pärimisõiguses võrreldes varasema õigusega, mis tähendas partikularismi kadumist ja abikaasa pärimisõiguse ühtlustamist. 1940. aasta tsiviilseadustiku järgi oleks üleelanud abikaasa saanud laste kõrval pärides  $\frac{1}{4}$  pärandist, teise järjekorra kõrval pärides  $\frac{1}{2}$  pärandist, kolmanda järjekorra kõrval pärides  $\frac{1}{2}$  ja lisaks vanavanemate surma korral ka nende osa ning neljanda

---

<sup>74</sup> Liin (2006), lk 23.

<sup>75</sup> Ein, lk 178.

<sup>76</sup> 1940.a tsiviilseadustik, lk 20.

<sup>77</sup> Ein/Grünthal/Nurk, lk 264-267.

ringi kõrval pärides terve pärandi. Teise ja kolmanda ringi kõrval pärides oli üleelanud abikaasale ette nähtud seadusliku eellegaadina kodu sisseseade.<sup>78</sup>

Kehtivas õiguses tundmatu lahendusena sätestas 1940. aasta tsiviilseadustik pärandi jagamise kitsenduse. Selle järgi juhul, kui pärand oli nii väike, et selle jagamisel ei oleks võimalik pärandaja alaealisi lapsi üleval pidada, anti üleelanud abikaasale õigus jääda pärandit kasutusvalduse sätete järgi hoolekandekohtu järelevalve all valitsema.<sup>79</sup> Sellist esmapilgul abikaasa eelistamisena tunduvat, aga tegelikult järeltulijate huvide kaitsmise vajadusest lähtuvat õigust järgnevatel pärimisseadustes ei ole olnud.

1997. aasta pärimisseaduse<sup>80</sup> §-i 17 järgi sai abikaasa teise ringi pärijate või vanavanemate kõrval pärides abikaasade ühise kodu sisustuse esemed. Eelosa ei kuulunud abikaasa pärandiosa hulka ning sellele tuli kohaldada annaku kohta käivaid sätteid. Seega oli 1997. aasta pärimisseaduses sarnase mahu ja sõnastusega eelosa, nagu kehtivas seaduses ja eelosa puudutavaid õigusi uue seadusega laiendatud ei ole.

1997. aasta pärimisseadust nõukogude pärimisõigusega võrreldes leidis Urve Liin, et seadusjärgsel pärimisel halvenesid abikaasa õigused oluliselt. Ühe näitena tõi ta välja, et abikaasa pärrib eraldi sugulastest ja seetõttu peab pärandit jagama ka pärandaja teise ringi sugulastega. Teise näite järgi ei olnud 1997. aasta regulatsiooni kohaselt abikaasal ka alati enam õigust saada kogu kodust vara, samuti ei olnud pärandaja pensionärist või invaliidist mitteabielulisel elukaaslasel enam pärimisõigust.<sup>81</sup>

Veel tõi Urve Liin oma magistritöös välja, et lähtudes Euroopas kehtinud pärimisõiguslikest regulatsioonidest oli abikaasa positsioon 1997. aasta pärimisseaduses võrreldes sugulastest pärijatega väga nõrk. Keskne puudujääk abikaasa õigustes puudutas tema hinnangul just abikaasale senise elukeskkonna tagamist, mida vanas 1997. aasta pärimisseaduses ei olnud. Lisaks on ta välja toonud, et just senise elukorralduse jätkamise võimalus, senises kodus ja samade asjade keskel edasi elamine, oleks oluline aspekt abikaasa õiguste tugevdamisel võrreldes sugulastega.<sup>82</sup> Senise elukorralduse jätkamise võimaldamiseks ja abikaasa positsiooni tugevdamiseks anti 2009. aasta pärimisseadusega abikaasale õigus nõuda isikliku kasutusõiguse seadmist ühisele kodule.

---

<sup>78</sup> Ein, lk 183.

<sup>79</sup> Ibid, lk 186.

<sup>80</sup> Pärimisseadus. RT I 1996, 38, 752.

<sup>81</sup> Liin (2006), lk 19.

<sup>82</sup> Ibid, lk 24.

Saksa õiguses pärineb eelosa juba alates BGB kehtima hakkamisest, kuigi oli algselt ette nähtud vaid teise järjekorra pärijate või pärandaja vanavanemate kõrval pärides<sup>83</sup>. Abikaasa eelosa õiguse juured on partikulaarõiguses<sup>84</sup> ja Üldises Preisi Maaõiguses ning juba sel ajal oli eelosa eesmärgiks, et peale ühe abikaasa surma ei tabaks teise elukorraldust väga radikaalsed muudatused ning talle oleks tagatud senine harjumuspärane kodune keskkond<sup>85</sup>. Vana õiguse järgi sai lesk pärandist välja võtte majapidamisesemed<sup>86</sup>. Urve Liin toob välja, et esimesena suurtest kodifikatsioonidest nimetas BGB abikaasa võrdselt pärijaks sugulastega, seda seetõttu, et juba BGB loomisel lähtuti väikeperekonna ideest, mis tingib selle, et abikaasa on pärandajale kõige lähem inimene.<sup>87</sup>

Saksa seadus andis ajalooliselt eelosa õiguse abikaasale vaid juhul, kui ta pärrib teise ringi sugulaste või vanavanemate kõrval. Esimese ringi pärijate ehk järeltulijate kõrval abikaasale eelosa andmine tundus kunagi üleelanud abikaasa liigsel määral soodustamisena. Põhjendatud on seda viisil, et ka teised perekonnaliikmed, eelkõige pärandaja lapsed, kes temaga kuni surmani koos elasid, võivad sarnaselt üleelanud abikaasale vajada kodumajapidamise esemeid ja soovivad samuti võimalikult suurel määral säilitada senist elukeskkonda. Austria õiguse eeskujul anti alates 1958. aastast üleelanud abikaasale ka pärandaja järeltulijate kõrval õigus eelosale. Seda siiski vaid juhul, kui neid esemeid on vaja tavapäraseks majapidamise korraldamiseks ja senise eluviisi jätkamiseks. Selliste kitsendustega on arvesse võetud ka järeltulijate huve.<sup>88</sup>

Austria õigusesse lisati üleelanud abikaasa eelosa 1914. aasta muudatustega, millega anti abikaasale pärandaja järeltulijate kõrval pärides õigus majapidamise vallasasjadele, kui abikaasa neid vajab. 1978. aasta muudatustega lisati sättele juurde tingimus, et abikaasa ei tohi olla pärimisest välistatud ja pärandist ilma jäetud<sup>89</sup>. Austria pärimisõiguses tehti oluline täiendus abikaasa pärimisõigusele ABGB 1990. aastast kehtima hakanud muudatusega, millega lisaks eelosale anti üleelanud abikaasale ka õigus elada edasi abikaasade ühises kodus<sup>90</sup>. Lisaks kehtis kuni selle muudatuseni eelosa jaotamine kaheks, suureks ja väikeseks eelosaks, mis

---

<sup>83</sup> Lange/Kuchinke, lk 250.

<sup>84</sup> Ibid, lk 265.

<sup>85</sup> Ebenroth, lk 89.

<sup>86</sup> Staudinger/Werner, § 1932, Rn 2, lk 307.

<sup>87</sup> Liin (2006), lk 13.

<sup>88</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 2. Vaata lisaks: HK-BGB/Thomas Hoeren, § 1932 Rn. 1 ja Lange/Kuchinke, lk 250.

<sup>89</sup> Zankl, lk 101.

<sup>90</sup> Wirner.



tähendas, et järeltulijate kõrval päris abikaasa vaid need esemed, mida ta vajab kohase majapidamise jätkamiseks, teiste sugulaste kõrval päris abikaasa kõik majapidamisesemed.<sup>91</sup>

W. Zankl toob ka välja, et abikaasa eelannaku sätet on korduvalt muudetud ja peamine kriitika sättele on alati olnud asjaolu, et abikaasa pärandist saadav osa aina suureneb ja võib ette tulla olukordi, kus pärandaja järeltulijad jäävad sisuliselt pärandita, kui kogu majapidamise esemed abikaasale lähevad. Sellega võimaldatakse abikaasal suur osa pärandist endale saada majapidamisesemetena.<sup>92</sup> Lisaks võib küsida, miks pärandajaga samal eluasemel elanud järeltulijad samalaadset kaitset ei vaja senise elukeskkonna säilitamiseks, kellel on samalaadne side nende asjadega, mille keskel nad senini elasid<sup>93</sup>.

Šveitsi õiguses kehtis kuni 1. jaanuarini 1988 abikaasale pärandaja järeltulijate kõrval pärides võimalus valida, kas ta soovib saada pärandiosa omanikuks või saada pärandiosa kasutusvalduse.<sup>94</sup> Abikaasa sai pärandaja järeltulijate kõrval pärides valida, kas ta soovib saada poole pärandi kasutusvalduse või ¼ omandi, teise järjekorra kõrval pärides ¼ pärandi omandi ja ¾ pärandi kasutusvalduse, kolmanda järjekorra kõrval poole pärandi omandi ja ülejäänud kasutusvalduse ning viimase ringi pärijate kõrval kogu pärandi omandi. Sellist valikuvõimalust pärandi kasutusvalduse ja pärandi osa omandamise vahel kehtivas seaduses ei ole.<sup>95</sup> Samuti ei ole Šveitsi õiguses annakule viitavat eelosa<sup>96</sup>.

### **1.3. Abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse õiguslik olemus**

#### **1.3.1. Seadusjärgne annak**

Abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse õigusliku olemuse juures on oluline küsimus, millise õiguse abikaasa saab. Seadusjärgsel pärimisel on abikaasa ka pärija ja saab selleks pärandi avanemisega automaatselt, seega tekib küsimus, kas ta võib ka saada sellisel viisil vahetult pärandi avanemisega vastaval PärS § 4 lg-le 1 ka isikliku kasutusõiguse omanikuks ja eelosa omanikuks? Kuna tegemist on seadusjärgse pärimisega, siis saab abikaasa koos teiste pärijatega pärandi avanemisega PärS § 147 alusel kaaspärijaks, kellele kõigile ühiselt pärand kuulub. Või on abikaasa õiguste toime võlaõiguslik ja eelosa esemeid ning isikliku kasutusõiguse seadmist peab üleelanud abikaasa eraldi nõudma?

---

<sup>91</sup> Lange/Kuchinke, lk 265.

<sup>92</sup> Zankl, lk 102.

<sup>93</sup> Ibid, lk 109.

<sup>94</sup> BSK ZGB II/Staehelin, art. 462, lk 14.

<sup>95</sup> BSK ZGB II/Staehelin, art. 462, lk 14-15.

<sup>96</sup> Mikk (2010), lk 71.

PärS § 17 lg 2 järgi kohaldatakse eelosale annaku kohta käivaid sätteid, mis määratleb eelosa õigusliku olemuse. Viimse tahteavalduse järgi pärimisel on annak korraldus, millega ilma isikut pärijaks nimetamata määratakse talle mingi hüve<sup>97</sup>. Kuid kas kõik annaku sätted on kohaldatavad abikaasa eelosale ja kas annaku õiguslik olemus vastab abikaasa eelosaga taotletavale eesmärgile? Abikaasa isikliku kasutusõiguse õiguslikku konstruktsiooni seadus ei sätesta. PärS § 16 lg 3 järgi on üleelanud abikaasal õigus nõuda asjaõigusseaduse §-is 227 sätestatud asjaõiguse seadmist abikaasade ühisele kodule. Pärimisseadus teeb viite asjaõigusseadusele, mitte ei kirjuta täpsemalt lahti abikaasale antavat õigust, seega on ühises kodus edasi elamise õigus nii pärimisõiguslik kui asjaõiguslik. Kui lähtuda seaduse sõnastusest, mis ütleb, et abikaasal on õigus nõuda isikliku kasutusõiguse seadmist abikaasade ühisele kodule, siis võib eeldada, et tegemist on samuti nõudeõigusega.

Tiina Mikk näeb isikliku kasutusõiguse seadmist kui võlaõiguslikku nõudeõigust pärijate vastu ja sellest tulenevalt võib nõuet nimetada seadusjärgseks annakuks.<sup>98</sup> Sellisel juhul oleks isikliku kasutusõiguse üheks võimalikuks pärimisõiguslikuks olemuseks seadusjärgne annak sarnaselt eelosale. Riigikohtu lahendis nr 2-16-1044 käsitletakse olukorda, kus pärandaja on testamendiga määranud isikule isikliku kasutusõiguse. Riigikohus leidis, et ühe võimalusena on selline testamendis tehtud korraldus määratletav annakuna. Pärandvarast eseme või õiguse saamise alus võib olla annak ning annakuga määratakse üldjuhul varaline hüve selle saajale. Sellest tulenevalt saab annakusaaja õiguse nõuda annaku üleandmist. Riigikohtu käsitluse järgi on annak samuti nõudeõigus ning testamendis olevat isikliku kasutusõiguse seadmise korraldust võib Riigikohtu hinnangul käsitleda võlaõigusliku nõudeõigusena.<sup>99</sup>

Austrias tekitas elamisõiguse lisamine abikaasa seadusjärgse annaku üheks osaks alguses küsimusi, kas tegemist on olemuslikult annaku, ülalpidamise nõude või sundosa laadse õigusega, kuna abikaasa elamisõigus on keeruline õigusinstituut, milles ristuvad pärimisõiguse, võlaõiguse ja asjaõiguse põhimõtted.<sup>100</sup> Praeguseks välja kujunenud käsitluse järgi on Austria õiguses nii eelosa kui elamisõigus seadusjärgne eelannak, millele saab kohaldada viimse tahteavalduse järgse annaku sätteid. Sellest tulenevalt on seadusjärgne eelosa võlaõiguslik nõudeõigus pärijate või annakusaajate vastu.<sup>101</sup> Siiski ei saa Eccheri seisukoha järgi

---

<sup>97</sup> Mikk (2012), lk 54-55.

<sup>98</sup> Ibid, lk 33.

<sup>99</sup> RK 2-16-1044, p 16.

<sup>100</sup> Zankl, lk 3.

<sup>101</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 174.

Schwiemanni ABGB kommentaarides kõiki annaku sätteid seadusjärgsele annakule lihtsalt üle kanda<sup>102</sup>.

Rummeli ja Lukase ABGB kommentaaride järgi kehtib Austria seadusjärgsele eelannakule sarnaselt Eesti õigusele üldine annakuõigus, mis tähendab, et abikaasal on vaid nõudeõigus pärijate vastu ning abikaasa elamisõigus ei ole ilma kinnistusraamatusse kandmata asjaõiguslik õigus.<sup>103</sup> Seaduse sõnastus ei viita elamisõiguse puhul mingile konkreetsele asjaõigusele, vaid sõnastab abikaasale õiguse ühises kodus edasi elada. Ka Austria kohtupraktika järgi on seadusjärgne annak võlaõiguslik nõudeõigus pärandi vastu<sup>104</sup>.

Saksa õiguses on eelosa samuti üleelanud abikaasa võlaõiguslik nõudeõigus majapidamisse kuuluvatele esemetele.<sup>105</sup> Lange ja Kutchinke järgi on seadusjärgne eelosa võlaõiguslik nõudeõigus, et abikaasale antaks üle eelossa kuuluvad esmed ja õigused. Seetõttu on abikaasa õiguslikult topeelpositsioonis, ta on ühelt poolt pärandi omanik, aga teiselt poolt omab nõuet selle suhtes.<sup>106</sup>

Šveitsi ZGB art 473 järgne võimalus pärandajal anda abikaasale kasutusvaldus pärandile on samuti annak<sup>107</sup>. Kasutusvalduse saav abikaasa on annakusaaja, mitte pärija ja ei ole sellega pärandaja üldõigusjärglane, vaid toimub singulaarsuktsessioon<sup>108</sup>. Samas ei ole Šveitsi õiguses annakule viitavat eelosa, kuid sisuliselt samale tulemusele on võimalik jõuda pärandvara jagamisel, kuna abikaasa võib nõuda kasutusvalduse või elamisõiguse seadmist abikaasade ühisele eluasemele. Samuti võib abikaasa nõuda pärandvara jagamisel omandiõigust eelosa esemetele kohustusega hüvitada nende väärtus ZGB art 612a järgi.<sup>109</sup>

Kui nentida, et abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse õiguslik olemus on sisuliselt annak, tekib küsimus, mida see endaga kaasa toob ja annaku olemusest tingituna on küsimus eelkõige selles, kas annaku saab abikaasa kohe pärandi avanemisega sarnaselt pärijale või tekib omandiõigus üldiste omandiõiguse sätete alusel ja pärijad peavad omandi abikaasale üle andma<sup>110</sup>. Seadusest tuleneva annaku juures on erisus selles, et pärandi avanemisega saab abikaasa automaatselt pärandvara omanikuks koos teiste pärijatega, tekib pärandvara ühisus.

---

<sup>102</sup> Schwimann ABGB-TaKom<sup>3</sup>/ Eccher, § 758, lk 560.

<sup>103</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 175.

<sup>104</sup> OGH 01.09.1993, 7Ob561/93.

<sup>105</sup> HK-BGB/Thomas Hoeren, § 1932 Rn. 4.

<sup>106</sup> Lange/Kuchinke, lk 269.

<sup>107</sup> Abt/Weibel, lk 198.

<sup>108</sup> BSK ZGB II/Staehelin, art. 473, lk 80.

<sup>109</sup> Mikk (2010), lk 71.

<sup>110</sup> Ibid, lk 29.

Tiina Mikk toob oma magistritöös välja, et alates Rooma õigusest tuntakse kahte annaku liiki. Nendeks on asjaõiguslik vindikatsioonilegaat ja võlaõiguslik damnatsioonilegaat. Vindikatsioonilegaadiga omandab annakusaaja õiguse esemele vahetult, vindikatsioonilegaadiga omandab annakusaaja vaid õiguse ese pärija käest välja nõuda.<sup>111</sup> Vindikatsioonilegaadi korral saaks abikaasa annakuks määratud eseme omanikuks automaatselt pärandi avanemisega ja eraldi omandi üleandmist ei oleks vaja. Sellega on väga tugevalt kaitstud annakusaaja huvid, kuna pärija ega pärandaja võlausaldaja ei saaks eset enam oma nõuete rahuldamiseks kasutada.<sup>112</sup> Siiski ei kasutata enamikes Mandri-Euroopa õigustes asjaõigusliku toimega vindikatsioonilegaati.<sup>113</sup> Üheks vähestest eranditest sellest reeglist on abikaasa elamisõigus Itaalias, mis on olemuslikult vindikatsioonilegaat<sup>114</sup>.

Austria õiguses on vaieldav, kas seadusjärgne eelosa on damnatsioonilegaat või vindikatsioonilegaat. Kui seadusjärgne eelannak oleks vindikatsioonilegaat, siis ei oleks vaja eraldi võlakohustuse täitmist, vaid see kuuluks üleelanud abikaasale kohe vahetult pärandi avanemisega. Kui tegemist on damnatsioonilegaadiga, on see vaja tehinguliselt sisse seada.<sup>115</sup>

W. Zankl toob välja, et seadusjärgsele eelannakule elamisõiguse lisamisega tekkis diskussioon selle õigusliku olemuse muutumise üle ning tekkisid erinevad seisukohad, kas elamisõiguse tõttu tuleks seadusjärgset eelannakut käsitleda vindikatsioonilegaadina või jääda varasema damnatsioonilegaadi käsitluse juurde<sup>116</sup>.

Eccher on seisukohal, et elamisõigus on Austria õiguses üleelanud abikaasa vindikatsioonilegaat. Põhjus on eelkõige selles, et üleelanud abikaasa peaks kohe pärandi avanemisega saama eelannakuna ette nähtud õigusi kasutada, mitte hakkama üldises korras oma nõudeõigust maksuma panema. Kuna eelannakusse kuuluvad esemed on juba tema valduses, siis sinna peaks lisanduma vindikatsioonilegaadina elamisõigus.<sup>117</sup> Vindikatsioonilegaadi korral oleks annakusaaja pärandaja osaõigusjärglane ja piiratud asjaõigus tekiks kohe pärandi avanemisega, nii et tehinguid eraldi selle sisse viimiseks teha vaja ei oleks<sup>118</sup>.

Welser on seisukohal, et elamisõiguse lisamine seadusjärgsele annakule ei muuda selle õiguslikku olemust ja eelannakut tuleb nii koduse majapidamise esemete kui elamisõiguse osas käsitleda kui võlaõiguslikku nõudeõigust pärijate vastu, kuna ka abikaasa seadusjärgsele

---

<sup>111</sup> Ibid, lk 3.

<sup>112</sup> Ibid, lk 29.

<sup>113</sup> Ibid, lk 34.

<sup>114</sup> Süß/Wiedemann, lk 715.

<sup>115</sup> Markmiller, lk 47.

<sup>116</sup> Zankl, lk 148.

<sup>117</sup> Schwimann ABGB-TaKom<sup>3</sup>/ Eccher, § 758, lk 560.

<sup>118</sup> Markmiller, lk 47. OGH 21.11.1994, 9Ob508/94.

annakule saab kohaldada viimse tahteavalduse järgse annaku sätteid ja üldisele Austria annakõigusele on vidikatsioonilegaat võõras, seda ei kasutada ning selles tulenevalt on ka abikaasa eelannak damnatsioonilegaat.<sup>119</sup> Ka Austria ülemkohtu (*Der Oberste Gerichtshof*, edaspidi OGH) praktika<sup>120</sup> järgi tuleb seadusjärgse eelosa pärimisel rakendada annaku regulatsiooni ning pärandi avanemisega tekib abikaasal nõudeõigus.

Annaku käsitlemist vindikatsioonilegaadina ei toeta ei Austria ega Eesti õigus, kuna mõlemas käsitletakse annakut damnatsioonilegaadina, mille järgi tekib pärandi avanemisel võlaõiguslik nõudeõigus. Seadusjärgsele eelannakule Austria õiguses kohalduvad viimse tahteavaldusega tehtava annaku kohta käivad sätted ja see kinnitab samuti, et tegemist on damnatsioonilegaadiga. Seega on elamisõigus ja eelosa võlaõiguslik nõudeõigus pärandi või annakut saama õigustatud isikute suhtes, kes peavad võimaldama abikaasade ühisel eluasemel üleelanud abikaasal edasi elada.<sup>121</sup>

Damnatsioonilegaadiga kaasneb annaku võlaõiguslik toime ja annakusaaja saab vaid nõudeõiguse pärijate vastu eseme omandiõiguse üleandmiseks ning sellega on annakusaaja huvid nõrgemini kaitstud võrreldes vindikatsioonilegaadiga.<sup>122</sup> Lisaks ohustab annakusaaja huve sel juhul ka pärija, kuna tal on õigus pärandvarasse kuuluvaid esemeid võõrandada.<sup>123</sup> Abikaasa seadusjärgse pärimisõiguse korral seda ohtu sellisel määral siiski ei kaasne, kuna üleelanud abikaasa on ise samuti pärija ja pärandvarast saab esemeid võõrandada vaid kõigi kaaspärijate kokkuleppel PärS § 148 lg 1 järgi.

See, et abikaasa on annakusaaja ja pärija samaaegselt, võib anda abikaasale pigem eelise võrreldes lihtsalt annakusaajaks olemisega, kuna pärija on üldjuhul õigustatud ka annakuks määratud eset käsutama ja annakusaaja saab kõigest nõuda talle annakuks määratud eset, kuid ei saa pärijat takistada seda näiteks võõrandada, kuid abikaasa olles ise samal ajal ka pärija, saab takistada eelossa kuuluvaid esemeid või abikaasade ühist kodu võõrandada, kuna ainult kõik pärijad koos saavad pärandvarasse kuuluvaid esemeid käsutada.<sup>124</sup>

Koduse majapidamise esemed ja elamisõigus ei ole Austria õiguse järgi mõeldud ühelgi juhul hankimisannakuna ehk millegi omandamise alusena pärandvarast.<sup>125</sup> Sama seisukohta kinnitab ka Austria Ülemkohtu praktika<sup>126</sup>. Kuna hankimisannak on annak, mille annakutäitja peab

---

<sup>119</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 174, 177-178.

<sup>120</sup> Markmiller, lk 47.

<sup>121</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 177-178.

<sup>122</sup> Mikk (2010), lk 30.

<sup>123</sup> Ibid, lk 39.

<sup>124</sup> Mikk (2012), lk 144.

<sup>125</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 176.

<sup>126</sup> OGH 21.11.1994, 9Ob508/94

hankima ja annakusaajale üle andma<sup>127</sup>, siis võib järeldada, et pärijad ei ole Austria õiguses kohustatud üleelanud abikaasale eluaset hankima, kui seda pärandvara hulgas ei ole.

Tulenevalt annaku õiguslikust olemusest, saab annakusaaja annakuks määratud eseme omanikuks alles peale seda, kui pärijad ühiselt on talle omandiõiguse üle andnud, mitte kohe pärandi avanemisega, seega ei ole annakusaaja üldjuhul pärandaja üldõigusjärglane, vaid saab oma omandiõiguse pärijalt.<sup>128</sup> Kuid tekib küsimus, kas seda saab rakendada samal viisil ka abikaasa eelosale ja isiklikule kasutusõigusele, sest abikaasa olles seadusjärgne pärija, on pärandaja üldõigusjärglane ja saab sellega pärandi avanemisega juba pärijaks ja sellega pärandvara omanikuks.

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse<sup>129</sup> (edaspidi TsÜS) § 6 lg 2 järgi on õigusjärgluse aluseks seadus või tehing ning lg 3 järgi antakse õigused ja kohustused üle üleandmise tehinguga, mis tähendab ka, et iga õigus tuleb eraldi üle anda. See on üksikõigusjärglus ehk eriõigusjärglus ja eriõigusjärglaseks on ka annakusaaja<sup>130</sup>. Lähtudes annaku olemusest, et annak kuulub pärandvara hulka ja selle omanikuks saab pärija, kes annab annaku eseme omandiõiguse üle annakusaajale, on annakusaaja pärija eriõigusjärglane, mitte pärandaja üld- või eriõigusjärglane.

Universaal- ehk üldõigusjärgluse põhimõtte eesmärk pärimisõiguses on pärijate ja pärandi võlausaldajate huvide kaitse.<sup>131</sup> Seega on nii võlausaldajate kui abikaasa ja teiste pärijate seisukohalt oluline, millisel viisil eelosa ja isiklik kasutusõigus abikaasale üle lähevad. Annaku kui damnatsioonilegaadi olemusest tuleneb, et abikaasa ei ole eelosa ja isikliku kasutusõiguse osas pärandaja eriõigusjärglane. Kui kasutusel oleks annak vindikatsioonilegaadina, siis tekiks abikaasal pärandi avanemisega kohe omandiõigus eelossa kuuluvatele esemetele ja isikliku kasutusõiguse sissekandmiseks kinnistusraamatusse.

Saksa õiguses on ühene seisukoht, et eelosa ei tekita eriõigusjärglust, see tähendab, et abikaasal ei teki eelossa kuuluvate asjade osas asjaõiguslikku õigusjärglust<sup>132</sup>. Saksa pärimisõiguses ei ole eriõigusjärglust ja seda ei teki ka abikaasa eelosa korral<sup>133</sup>. Rummeli ja Lukase ABGB kommentaaridest nähtub seisukoht, et kuna ka Austria õiguses ei ole valdavalt vindikatsioonilegaati kasutusel ja seadusjärgne eelannak allub annaku üldisele regulatsioonile,

---

<sup>127</sup> Tiina Mikk. Magtöö, lk 81.

<sup>128</sup> Mikk (2012), lk 54-55.

<sup>129</sup> Tsiviilosa seadustiku üldosa seadus. RT I 2002, 35, 216.

<sup>130</sup> TsÜS/Komm, § 6, p.3., lk 19.

<sup>131</sup> Mikk (2010), lk 10.

<sup>132</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 16. Vaata lisaks Ebenroth, lk 89.

<sup>133</sup> Ibid, § 1932 Rn 16.

siis on vajalik eraldi üleelanud abikaasale temale eelannakust tulenevad õigused üle anda, mitte ei saa ta nende omanikuks automaatselt<sup>134</sup>. Sellest lähtudes võib öelda, et ka Austria õiguses ei tekita eelosa eriõigusjärglust pärandaja ja üleelanud abikaasa vahel, vaid abikaasa saab oma annakuga saadavad õigused pärijatelt.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et nii Eesti, Austria kui Saksmaa õiguses on abikaasa eelosa ja elamisõigus üleelanud abikaasa nõuded pärandi vastu ehk seadusjärgsed annakud. Kuna valitseva käsitluse järgi on tegemist damnatsioonilegaadiga, ei saa abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse omaniks vahetult pärandi avanemisega, vaid talle tuleb need õigused üle anda. Sellest tulenevalt ei teki eelosa ja isikliku kasutusõigusega üldõigusjärglust, kuna annaku annab annakusaajale üle pärija tehinguliselt. Siin tuleb siiski arvestada üleelanud abikaasa topeltpositsiooni, kuna ta on samaaegselt pärijana pärandaja üldõigusjärglane ja annakusaajana pärijate eriõigusjärglane.

### **1.3.2. Sundosaõigusele sarnane loomus**

Kui eelosa ja isikliku kasutusõiguse regulatsioonid kehtivad ainult seadusjärgsel pärimisel, siis võib tekkida küsimus, kas viimse tahteavalduse alusel pärimisel üleelanud abikaasa samalaadset kaitset ei vaja? Viimse tahteavalduse järgsel pärimisel kaitseb pärandja perekonnaliikmeid ja sugulasi sundosaõigus. Sundosa regulatsiooni mõte seisneb Hans Broxi hinnangul selles, et pärandaja on peab hoolitsema oma perekonna eest ka peale surma. Siiski annab sundosaõigus vaid võlaõigusliku nõudeõiguse rahasumma maksmiseks, mitte ei anna perekonnaliikmetele pärija positsiooni ega õigust nõuda mingeid kindlaid esemeid pärandvarast.<sup>135</sup> Sundosa õiguse eesmärk on testeermisvabaduse ja perekonna pärimisjärgluse põhimõtete tasakaalustamine, kuna sundosa on pärandaja testeermisvabaduse piirang<sup>136</sup>, mitte ei täida eesmärki tagada üleelanud abikaasale võimalus jätkata võimalikult suurel määral senist elukorraldust.

Urve Liin on toonud välja, et eelosa peaks olema abikaasale tagatud ka testamendi ja pärimislepingu järgi pärides, mis omakorda tähendaks, et eelosale oleks selles tulenevalt sundosale sarnane iseloom. Samas olukorras, kus abikaasal on sundosa saamise õigus, ei tohiks eelosa selle hulka arvata, vaid eelosa peaks saama abikaasa lisaks sundosale.<sup>137</sup>

Eesti õiguse järgi on ka sundosa õigus sisuliselt võlaõiguslik nõudeõigus pärijate vastu. Sundosa saama õigustatud isikut ei peeta pärijaks ja ta on õigustatud nõudma pärandvarast

---

<sup>134</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 177-178.

<sup>135</sup> Brox, lk 260.

<sup>136</sup> Mikk (2012), lk 145.

<sup>137</sup> Liin (2006), lk 24.

sundosa suurust rahasummat.<sup>138</sup> Sundosa õigus piirab pärandaja testeerimisvabadust eesmärgiga kaitsta pärandaja perekonnaliikmeid, kelle ees oli tal ülalpidamiskohustus.<sup>139</sup> Sundosaõiguses otsustatakse teatud eelduste järgi, kas sugulane või abikaasa on ülalpidamist ehk kaitset vajav. Seega on sundosa saamisel ranged piirangud ja see on abivajadusest sõltuv ning paljudel juhtudel seega perekonnaliikmetel sundosale õigust ei ole.

Austria õiguses on seadusjärgsel annakul sundosaõigusele sarnane iseloom ja ilma saab jätta üleelanud abikaasa sellest vaid pärandaja sellekohase selge pärandist ilma jätmise korraldusega.<sup>140</sup> Seisukohale, et abikaasa seadusjärgne eelannak on sundosale sarnase loomusega, on jõudnud ka Austria Ülemkohus<sup>141</sup>. See tähendab, et abikaasa pärib eelosa igal juhul, nii seadusjärgsel pärimisel, kui testamendi ja pärimislepingu järgi pärides. Vaid üheselt mõistetav testamentaarne pärandaja korraldus selle vastu võib mõjutada abikaasa ilma jäämist eelannakust.

Šveitsi õiguses on ZGB art 612a järgne pärandvara jagamise nõue, et abikaasa saaks koduse vara ja ühise kodu omandi, dispositiivne. See tähendab, et tal ei ole sundosale sarnast loomust ja pärandaja saab testamentaarse korraldusega abikaasa sellest ilma jätta<sup>142</sup>, seega ei ole alati ja igal juhul abikaasale tagatud, et ta saab ühise eluaseme ja koduse vara nõude esitada.

Erinevalt Austria õigusest ja sarnaselt Eesti õigusele ei ole ka Saksa õiguses abikaasa eelosal sundosale sarnast loomust ja abikaasa pärib sellest tulenevalt eelosa vaid seadusjärgsel pärimisel<sup>143</sup>. Saksa õiguses arvestatakse ka eelosa sundosa sisse<sup>144</sup>. Samas võib eelosa tähtsus väljenduda ka sundosa pärimisel, kuna eelosa võib võrreldes abikaasa seadusjärgse pärandiosaga olla suure väärtusega.

Tiina Mikk on seisukohal, et kui arvestatakse abikaasa sundosa, siis tuleb abikaasa eelosaga kui seadusest tuleneva eelisega arvestada.<sup>145</sup> Samal seisukohal on Urve Liin, kes leiab, et juhul kui abikaasal on sundosa saamise õigus, ei tohiks eelosa selle hulka arvata, vaid eelosa peaks saama abikaasa lisaks sundosale.<sup>146</sup> Nende seisukohtadega tuleb nõustuda, kuna ka testamendijärgsel pärimisel vajab abikaasa senine elukeskkond samamoodi kaitset nagu seadusjärgsel pärimisel, seega peaks talle olema ka siis eelosa ja isiklik kasutusõigus tagatud. Kui seadusjärgsel

---

<sup>138</sup> Pärimisseaduse eelnõu (56 SE), lk 19.

<sup>139</sup> Mikk (2012), lk 145.

<sup>140</sup> Welser, lk 471.

<sup>141</sup> OGH 21.11.1994, 9Ob508/94.

<sup>142</sup> BSK ZGB II/ Schaufelberger/Keller Lüscher, art. 612a, lk 732.

<sup>143</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 17

<sup>144</sup> Werner/Staudinger, rn 28, lk 312.

<sup>145</sup> Mikk (2010), lk 71.

<sup>146</sup> Liin (2006), lk 24.



pärimisel piiratakse sugulastest pärijate põhiõigust pärida tulenevalt vajadusest kaitsta abikaasa senist harjumuspärast elukeskkonda, siis saab samal eesmärgil piirata ka pärandaja testeerimisvabadust valida, kellele ta oma vara jätab. Eriti lähtudes sellest, et sundosa saamise tingimuseks on isiku abivajadus, siis sellises olukorras vajab üleelanud abikaasa veelgi enam kaitset. Samuti tuleks arvestada, et abikaasa saaks eelosa ja isikliku kasutusõiguse lisaks oma pärandiosale, kuna sundosa nõue on suunatud vaid rahasumma maksmisele ja sellega ei ole kuidagi tagatud senise elukeskkonna säilitamine.

### 1.3.3. Asjaõiguslikud küsimused

Kuna eelosa esemed on TsÜS § 48 lg 1 mõttes asjad ja AÕS §-ist 227 tulenev isiklik kasutusõigus on piiratud asjaõigus, mida saab seada kinnisasjale, on oluline välja tuua, kas nende omandi kuuluvusest tuleneb erisusi või eeldusi abikaasa eelosale ja isiklikule kasutusõigusele. Kas on oluline teha vahet, millisest varast eelosa ja isiklikku kasutusõigust saab nõuda? Samuti võivad erisused olla tingitud abikaasade varasuhte valikust.

Saksa õiguses on eelosa esemete suhtes selge seisukoht, et oluline ei ole see, millisel viisil pärandaja eelosa kuuluvate esemete suhtes õigustatud oli. Pärandaja võis olla nii esemete ainuomanik kui kaasomanik<sup>147</sup>. Oluline on, et eelosa hulka saavad kuuluda ainult need esemed, mis kuuluvad pärandisse ja esemete suhtes, mis jäävad pärandvarast välja, ei saa tekkida abikaasale eelosa õigust<sup>148</sup>. Pulmakingituste korral, mis on reeglina abikaasade ühisomandis, määratleb eelosa õigus just pärandaja omandiosa staatuse. Lisaks kehtib BGB § 1932 ka siis, kui pulmakingituseks olev ese oli pärandaja ainuomandis.<sup>149</sup> Seega saavad kuuluda Saksa õiguses eelosa hulka nii abikaasade ühisomandis olnud asjad, kui ka pärandaja ainuomandis olnud asjad.

Olulised võivad olla abikaasa pärimisõiguse kontekstis saadavate õigust eseisukohalt ka abikaasade varasuhetest tulenevad õigused, mis võivad ka pärimisel anda üleelanud abikaasale lisaõigusi. Saksamaal on abikaasade seadusjärgseks varasuhteks vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhe ja selle korral kasvab BGB § 1371 järgi abikaasa pärandiosa veerandi võrra pärandist tasaarvestamisnõude asemel. Varaühisuse varasuhte korral on võimalik BGB § 1483 järgi abikaasadel kokku leppida pärast ühe abikaasa surma edasi kestvas jätkatud varaühisuses. Sel juhul ei kuulu surnud abikaasa ühisvara pärandisse ja varaühisus jätkub ühiste alanejate järeltulijatega. Sellises olukorras ei pea üleelanud abikaasa pärandaja järeltulijatele nende osa

---

<sup>147</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 12.

<sup>148</sup> Burandt/Rojahn/Große-Boymann, § 1932 Rn. 5-10.

<sup>149</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 14.

ühises eluasemes kompenseerima ning ka nende õiguste kaudu võib olla osaliselt tagatud abikaasa senise elukeskkonna jätkumine.

Eesti õiguses on seisukoht, et enamasti on eelosa esemete korral tegemist esemetega, mis kuuluvad abikaasade ühisomandisse ning on soetatud abielu jooksul<sup>150</sup>. Siiski kuuluvad eelosa nõude alla ka abikaasa lahusvaras olnud esemed muude eelduste täidetuse korral, kuna abikaasa lahusvara kuulub tema pärandvarasse. Perekonnaseaduse<sup>151</sup> (edaspidi PKS) § 39 alusel kuulub surnud abikaasa osa ühisvaras tema pärandvara hulka. Pärandvara moodustub sel juhul nii surnud abikaasa lahusvarast kui tema osast abikaasade ühisvaras.<sup>152</sup> Vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhte korral koosneb pärandvara pärandaja lahusvarast ja tema tasaarvestamismõudest üleelanud abikaasa suhtes. Varalahususe korral moodustub pärandvara surnud abikaasa lahusvarast<sup>153</sup>.

Sama puudutab kinnisasja, mis oli abikaasade ühine kodu ja millele saab üleelanud abikaasa nõuda isikliku kasutusõiguse seadmist. Surnud abikaasa ainuomandis olnud kinnisvara kuulub pärandvara hulka ja sellele saab abikaasa nõuda isikliku kasutusõiguse seadmist, kui see oli abikaasade ühine kodu. Samuti ka siis kui kinnisasi oli abikaasade ühisvara, kuulub surnud abikaasa osa tema pärandvarasse. Vaid juhul, kui kinnisasja, mis oli abikaasade ühine kodu, omandiõigus kuulus kellelegi teisele, siis ei saa sellele isikliku kasutusõiguse seadmist nõuda, kuna ese peab kuuluma pärandvarasse.

W. Zankl toob välja, et eelossa kuuluvate esemete kindlaks määramisel ei mängi Austrias mingit rolli, kuidas mingi ese majapidamisse jõudis, näiteks ka osteti või saadi kingituseks. Samuti ei ole oluline, kui kaua ese on majapidamises kasutusel olnud.<sup>154</sup> Eelossa kuulub ese, mis asub juba majapidamises, kuid ei ole veel välja makstud, kuid mitte vastupidi. Ese, mis asub alles müüja käes, eelossa ei kuulu. Kõikide esemete ja õiguste kuuluvuse hindamisel eelossa kuuluvaks, tuleb vaadata eelkõige seda, kas asi kuulub juba majapidamisse või mitte.<sup>155</sup> Seega ei ole ka Austria õiguses oluline, kas asi oli pärandaja ainuomandis või ühisomandis abikaasaga.

Siiski on olukord erinev kinnisasja osas, mis oli abikaasade ühine kodu. Austria õiguses on abikaasale senises kodus edasi elamise õiguse andmisel eelkõige silmas peetud olukorda, kui abikaasad elasid koos vaid ühele kuulunud eluasemel ja see pärimise tõttu kellegi teise, mitte

---

<sup>150</sup> Liin (2005), lk 53.

<sup>151</sup> Perekonnaseadus. RT I 2009, 60, 395.

<sup>152</sup> Mikk (2012), lk 35.

<sup>153</sup> Ibid, lk 36

<sup>154</sup> Zankl, lk 261.

<sup>155</sup> Ibid, lk 261.

üleelanud abikaasa omandisse peaks minema.<sup>156</sup> Austria Ülemkohus on selgelt välja öelnud, et abikaasa seadusjärgne annak on mõeldud selleks, et täita lünk õiguslikus regulatsioonis ja tagada abikaasale nn katus pea kohale juhul, kui muudest eriregulatsioonidest seda ei tulene.<sup>157</sup> Päriljad ei ole kohustatud tagama üleelanud abikaasale õigusi, mida ei olnud ka pärandajal. Seega, kui pärandvarasse ei kuulu abikaasade ühiseks eluasemeks olevat kinnisasja, ei ole kohustatud üleelanud abikaasale elukohta muretsema.<sup>158</sup>

Austria õiguskirjanduses tuuakse välja, et elamisõigusel peab tagama ja kindlustama abikaasa elamisõiguse olukorras, kus muud erireeglid seda ei taga<sup>159</sup>. Nendeks on näiteks kinnisasja, mis oli abikaasade ühine kodu, ainuomanikuks saamine või muu sisuliselt sama tulemust andev õigus nagu näiteks kasutusvaldus. Austria kohtupraktikas pärineb see seisukoht juba aastast 1992, kus Austria Ülemkohus tõi otsuses välja, et võrreldes pärimisõiguslike erireeglitega korteri suhtes on eelannak subsidiaarne. See tähendab, et kui abikaasa pärrib nende erireeglite järgi õiguse korteris edasi elada, siis ABGB sätestatud eelannakut ei kohaldada, kuna sellest tulenev nõue on juba täidetud.<sup>160</sup>

Üheks eriregulatsiooniks on Austria korteriomandiseadus<sup>161</sup> (*Wohnungseigentumsgesetz 2002*, edaspidi WEG 2002), mis võimaldab üleelanud abikaasale omandi juurdekasvu. See tähendab, et surnud isiku korteriomandi osa läheb vahetult üleelanud abikaasa omandisse.<sup>162</sup> Austrias saavad 2002. aastast kaks füüsilist isikut võrdsetes osades ühte ja sama korterit omada. WEG 2002 § 13 lg 3 järgi on mõlemad osad omavahel sedavõrd seotud, et neid eraldi koormata, kitsendusi seada ega sundtäitmisele pöörata ei saa.<sup>163</sup> WEG 2002 § 14 on *lex specialis* üldise pärimisregulatsiooni ees ja reguleerib olukorda, kui üks omanikes sureb, kuna poole korteriomandi pärimine pärandina või legaadina ei ole võimalik.<sup>164</sup> WEG 2002 § 14 järgi toimub teise poole osa juurdekasv, kuid üleelanud abikaasa ei saa teise osa tasuta, vaid peab selle välja maksma.<sup>165</sup> Austria õiguses on see asjaõigusliku toimega seaduslik vindikatsioonilegaat, kuna toimub omandamine seaduse alusel ilma täitmistinguta<sup>166</sup>.

---

<sup>156</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 176.

<sup>157</sup> OGH 29.04.1992, 3Ob516/92; OGH 01.09.1993, 7Ob561/93.

<sup>158</sup> Zankl, lk 192.

<sup>159</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 176; Schwimann ABGB-TaKom<sup>3</sup>/ Eccher, § 758, lk 561.

<sup>160</sup> OGH 29.04.1992, 3Ob516/92, OGH 01.09.1993, 7Ob561/93.

<sup>161</sup> Wohnungseigentumsgesetz 2002. Arvutivõrgus:

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20001921>

<sup>162</sup> Mikk (2010), lk 13.

<sup>163</sup> Gruber/Kalss/Müller/Schauer/Aichberger-Beig, lk 175-176.

<sup>164</sup> Ibid, lk 176.

<sup>165</sup> Ibid, lk 176-177.

<sup>166</sup> Mikk (2010), lk 34.

Austria õiguses ei lõpe ka üürisuhe üürniku surma korral ja ABGB § 1116a ning üüriseaduse<sup>167</sup> (*Mietrechtsgesetz*, edaspidi MRG) § 14 lg 1 alusel saab üleelanud abikaasa pärandaja asemel üürisuhtesse astuda. MRG § 14 järgi on surnud üürniku asemel õigus üürisuhtesse astuda tema perekonnaliikmetel, kes temaga koos elasid juhul, kui nad vajavad seda elamispiinda oma eluasemevajaduse rahuldamiseks.<sup>168</sup> Sarnane on ka Eesti ja Saksa õigus. Võlaõigusseaduse<sup>169</sup> (edaspidi VÕS) § 321 järgi on õigus üürilepingusse astuda üürniku abikaasal. Kui abikaasat ei ole, siis üürnikuga koos elanud teistel perekonnaliikmetel. Saksa õiguses on BGB § 563 järgi õigus abikaasal või elukaaslasel üürisuhtesse asuda. Kui ei ole abikaasat ega elukaaslast, siis samal elupinnal elanud lastel. BGB Müncheni kommentaaris tuuakse välja, et üürisuhtesse astumise õigus on oluline samal põhjusel, mis eelosa saamise õigus, see peaks ühe abikaasa surma korral säilitama teisele võimalikult suures osas senise elukorralduse.<sup>170</sup>

Pärandaja ei saa teha Austria õiguses viimse tahteavaldusega korraldusi esemete kohta, mis kuuluvad abikaasa seadusjärgsesse eelannakusse. Kuigi eelosa ei arvestata Austrias abikaasa pärandiosa sisse, siis selles osas saab pärandaja viimse tahteavaldusega teistsuguseid korraldusi teha. Sundosa sisse aga arvestatakse ka abikaasa eelannak sisse.<sup>171</sup> Eeltingimuseks, et pärandaja saaks viimse tahteavaldusega abikaasade ühise kodu suhtes korraldusi anda, on see, et vähemalt ühise kodu kasutusõigus peab pärandvarasse kuuluma. Kui ühist eluaset kasutati isikliku servituudi alusel, mis pärandaja surmaga lõppes, ei saa üleelanud abikaasa elamisõigust ühisele kodule.<sup>172</sup>

ZGB art 612a annab üleelanud abikaasale õiguse kodusele varale ja abikaasade ühisele kodule olles seega pärimisõiguslikuks vasteks perekonnaõiguse sätetele ZGB art 219 ja ZGB art 244, mis tagavad samuti abikaasale elamisõiguse abikaasade ühises kodus ja koduse vara. ZGB art 612a tuleb kohaldamisele siis, kui abikaasade varasuhe oli varalahusus või ei ole üleelanud abikaasal ZGB art 219 või ZGB art 244 järgset varasuhtest tulenevat nõudeõigust. Samamoodi tuleb ümberpööratult ZGB art 612a kohaldamisele, kui üleelanud abikaasal ei ole pärandvara jagamisel osa saamise õigust. Need olukorrad esinevad näiteks siis, kui abikaasa on pärimislepinguga oma pärimisõigusest loobunud või on pärandist loobunud või on pärandaja abikaasale ZGB art 473 järgse kasutusvalduse määranud.<sup>173</sup>

---

<sup>167</sup> Mietrechtsgesetz. Arvutivõrgus:

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002531>

<sup>168</sup> Gruber/Kalss/Müller/Schauer/Aichberger-Beig, lk 166-167.

<sup>169</sup> Võlaõigusseadus. RT I 2001, 81, 487.

<sup>170</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 13.

<sup>171</sup> Winkler, lk 36.

<sup>172</sup> Ibid, lk 36.

<sup>173</sup> BSK ZGB II/Schaukelberger/Keller Lüscher, art. 612a, lk 731-732.

## 2. ABIKAASA EELOSA JA ISIKLIKU KASUTUSÕIGUSE EELDUSED

### 2.1. Üldised eeldused

Eesti õiguses on abikaasa eelosa ja isiklik kasutusõigus seadusjärgsed õigused pärimisel. Millised üldised pärimisõiguslikud eeldused kohalduvad eelosale ja isiklikule kasutusõigusele? Kas eelosa ja isiklik kasutusõigus ning seadusjärge pärandiosa on omavahel seotud? Kas abikaasa peab olema olema seadusjärgne pärija selleks, et nõuda eelosa ja isikliku kasutusõiguse seadmist? Kas abikaasa saab loobuda eelosast ja isiklikust kasutusõigusest, kuid võtta vastu ainult oma pärandiosa?

Kuna eelosa ja isiklikku kasutusõigust saab käsitleda seadusjärgsete annakutena ja eelosale tuleb ka PärS § 17 lg 1 alusel kohaldada annaku kohta käivaid sätteid, siis annaku üldiste reeglite järgi on annakusaajal õigus annakust loobuda ja annaku nõude tekkimine on pärandi vastuvõtmisest ja loobumisest sõltumatu<sup>174</sup>. Tiina Mikk on seisukohal, et eelosa saab üleelanud abikaasa nõuda vaid siis, kui ta pärib seadusjärgse pärijana.<sup>175</sup> Samas on abikaasa loobumine eelosast ilma pärandist loobumata võimalik, seda just seetõttu, et eelosale kohaldatakse annaku kohta käivaid sätteid. Nii ei ole eelosa seadusjärgse pärimisõiguse lahutamatu osa. Annaku õigusest tulenevateks piiranguteks eelosale ja isiklikule kasutusõigusele on nende tingimusliku ja osalise vastuvõtmise keeld. Eelkõige tuleb eelosa juures lähtuda sellest, et eelosa on üks tervik, mitte ei ole iga üksik ese sellest eraldi annak, seetõttu ei ole võimalik selle osaline vastuvõtmine.<sup>176</sup>

Austria õiguses ei sõltu üldjuhul abikaasa eelosa saamine sellest, kas ta on pärima kutsutud või mitte, seadusjärgsele annakule on abikaasal igal juhul õigus<sup>177</sup>. Olenemata sellest, et tegemist on seadusjärgse eelannakuga, kehtivad Austria õiguses sellele annaku sätted, mistõttu on eelannaku vastuvõtmine sõltumatu pärandi vastu võtmisest. Pärandiosa ja legaat ei ole ka Austria õiguses teineteisega lahutamatult seotud.<sup>178</sup> See tähendab, et abikaasal on võimalik eelosast tuginedes annaku üldistele põhimõtetele, loobuda.<sup>179</sup>

Sarnaselt Eesti ja Austria õigusele tulenevad ka Saksa õiguses eelosast loobumise ja selle vastu võtmise tingimused annakuõigusest.<sup>180</sup> Saksa õiguskirjanduse järgi on abikaasa on õigustatud saama eelosa siis, kui tal on seadusjärgne pärimisõigus.<sup>181</sup> Abikaasa saab eelosa nõudeõiguse,

---

<sup>174</sup> Mikk (2010), lk 61.

<sup>175</sup> Ibid, lk 71.

<sup>176</sup> Ibid, lk 73.

<sup>177</sup> Gruber/Kalss/Müller/Schauer/Bittner, lk 357.

<sup>178</sup> Ibid, lk 357.

<sup>179</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 179.

<sup>180</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 4.

<sup>181</sup> Ibid, Rn. 4. Vt lisaks Burandt/Rojahn/Große-Boymann, § 1932 Rn. 2-4.

kui ta on seadusjärgne pärija ja sellest tulenevalt ei ole tal selleks õigust, kui tal ei ole pärimisõigust, kui ta pärib testamendi või pärimislepingu alusel.<sup>182</sup> Eraldi on välja toodud asjaolu, et abielu pikkus ei mängi mingit rolli eelosa saamisel<sup>183</sup>. Lange ja Kutchinke järgi peab abikaasa olema seadusjärgne pärija. Eelosa ei saa ta juhul, kui ta saab sundosa või pärib testamendi järgi. Pärandaja saab abikaasale jätta küll tema pärandiosa, kuid eelosast ilma jätta.<sup>184</sup> Sarnaselt Eesti ja Austria õigusele saab abikaasa ka Saksa õiguses eelosast loobuda, kuid pärandi vastu võtta.<sup>185</sup>

Selleks, et Austria õiguse järgi oleks üleelanud abikaasal seadusjärgne pärimisõigus, peab abielu olema kehtiv. Kui lahutusprotsess on küll käimas, kuid pärandaja surma hetkeks ei ole lahutus veel jõustunud, on abikaasa seadusjärgne pärija. Kui aga pärandaja jõudis esitada abielu lahutamise hagi ja kui abielu lahutamine oli üleelanud abikaasa süü, siis ei ole tal seadusjärgset pärimisõigus ABGB § 746 lg 2 järgi.<sup>186</sup>

Abikaasa pärimisõigusele kohalduvad üldised pärimise eeldused. PärS §-ist 5 tulenevalt peab üleelanud abikaasa olema pärimisvõimeline ning ta ei tohi olla PärS § 6 järgi pärimiskõlbmatu. Abikaasa pärimisõiguslikust regulatsioonist tuleneb lisaks, et abielu peab olema kehtiv ja pärandjaks olev abikaasa ei tohi olla väljendanud soovi abielu lõpetada. PärS § 16 lg 4 järgi välistab üleelanud abikaasa pärimisõiguse, kui pärandaja oli esitanud abielu lahutamise nõude või andnud selleks kirjaliku nõusoleku, ja olukord, kui pärandaja oli õigustatud nõudma abielu kehtetuks tunnistamist ja esitanud sellekohase nõude ka kohtule. See tähendab, et juhul, kui abikaasa oli avaldanud soovi abielu lõpetada, kaotab üleelanud abikaasa ka seadusjärgse pärimisõiguse<sup>187</sup>.

Šveitsi õiguses säilib pärimisõigus ühise kooselu lõppemise ajal, aga ka siis, kui lahutusprotsess on kohtus alles käimas. Praktiliselt ainsaks võimaluseks, mis välistab seadusjärgse pärimisõiguse, on perekonnaõiguses tulenevate kohustuste raske rikkumine. Alles lahutuse kohtuotsusega lõpeb abikaasa seadusjärgne pärimisõigus.<sup>188</sup> ZGB art 612a kohaldamise esimeseks eelduseks on, et üleelanud abikaasa peab olema pärija, muidu ei saa osaleda pärandvara jagamisel<sup>189</sup>.

---

<sup>182</sup> HK-BGB/Thomas Hoeren, § 1932 Rn. 1-6. Vt lisaks MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 6.

<sup>183</sup> BeckOK BGB/Müller-Christmann, § 1932 Rn. 3.

<sup>184</sup> Lange/Kuchinke, lk 269.

<sup>185</sup> BeckOK BGB/Müller-Christmann, § 1932 Rn. 3.

<sup>186</sup> Winkler, lk 33.

<sup>187</sup> Pärimisseaduse eelnõu (56 SE), lk 5.

<sup>188</sup> BSK ZGB II/Staehelin, art. 462, lk 13.

<sup>189</sup> BSK ZGB II/Schaufelberger/Keller Lüscher, art. 612a, lk 732.

Selleks, et abikaasal oleks õigus eelosale ja isiklikule kasutusõigusele peab ta olema pärija ning tema ja pärandaja abielu peab olema kehtiv. Eelosa ja isiklik kasutusõigus ei ole lahutamatult seotud seadusjärgse pärandiosaga. Tulenevalt annaku üldisest regulatsioonist saab eelosast ja isiklikust kasutusõigusest loobuda ja pärandiosa vastu võtta. Lisaks üldistele eeldustele peavad eelosa ja isikliku kasutusõiguse saamiseks olema täidetud ka kummagi õiguse erieeldused, mis aitavad tagada just sugulaste huvisid pärimisel ning näitavad abikaasa õigustatust saada eelosa ja isiklikku kasutusõigust.

## **2.2. Abikaasa eelosa täiendavad eeldused**

### **2.2.1. Abikaasa pärib teise pärimisjärjekorra kõrval**

Eesti õiguses sõltub abikaasa eelosa saamine sellest, millise ringi pärijate kõrval üleelanud abikaasa pärib. PärS § 17 lg 1 järgi on abikaasa õigustatud saada eelosa pärides koos teise järjekorra pärijatega. Kolmanda järjekorra pärijate kõrval eelosa ja isikliku kasutusõiguse õigustatuse küsimusi ei teki, sest kolmanda järjekorra sugulaste kõrval pärides pärib abikaasa kogu pärandi. Esimese järjekorra pärijate ehk pärandaja järeltulijate kõrval pärides abikaasa ühise kodu sisustuse esemeid ei saa. Need esemed, mis teise järjekorra kõrval pärides kuuluksid eelossa, kuuluvad pärandisse ja lähevad kõigi pärijate vahel jagamisele. Seega on abikaasa eelosa regulatsioonis arvestatud olulisel määral pärandaja järeltulijate huvidega.

Sarnane on regulatsioon Saksa õiguses, kus BGB § 1932 järgi pärib abikaasa eelosa teise ringi sugulaste ja vanavanemate kõrval alati, kuid piiratud määral ka järeltulijate kõrval. BGB § 1932 lg 1 järgi on tingimus järeltulijate kõrval eelosa saamiseks vajadus nende esemete järele kohase majapidamise jätkamiseks. Piiratud eelosa hulka kuuluvus sõltub konkreetset abikaasade senisest elukorraldusest, mis määrab ära, millised esemed on vajalikud selle jätkamiseks<sup>190</sup>. Ka piiratud eelosa eesmärk on võimaldada abikaasal jätkata senist elukorraldust, kuid arvestada seejuures ka lisaks abikaasale pärandaja järeltulijate huvidega, eelkõige nendega, kes elasid pärandajaga koos<sup>191</sup>.

Saksa õiguskirjanduse järgi tuleb esemete vajaduse hindamisel lähtuda ka sellest, et ühe inimese majapidamine on väiksema mahuga ja teatud asju ta seal enam ei vaja ning nendest peaks abikaasa ka loobuma<sup>192</sup>. Esemete kuuluvuse hindamisel eelossa ei ole esemed piiratud majandusliku funktsiooniga ning nende juures ei ole oluline, kas abikaasa ise saaks endale need esemed muretseda või mitte.<sup>193</sup> Esemed, mis ei kuulu eelossa, jäävad ülejäänud pärandi hulka.

---

<sup>190</sup> HK-BGB/Thomas Hoeren, § 1932 Rn. 1-6.

<sup>191</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 15.

<sup>192</sup> Ibid, Rn. 15. Vt lisaks: Burandt/Rojahn/Große-Boymann, § 1932 Rn. 10.

<sup>193</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 15.

W. Burandti ja D. Rojahn'i BGB kommentaaride järgi ollakse ka seisukohal, et esemete kuuluvusel eelossa tuleks ka arvestada sellega, et mida väiksem on abikaasa seadusjärgne pärandiosa, seda suurem peaks sellest tulenevalt olema tema eelosa võrreldes järeltulijatega.<sup>194</sup>

Austria õiguses ei sõltu annakuna kodusesse majapidamisse kuuluvate esemete saamine sellest, millise järjekorra pärijate kõrval abikaasa pärib, vaid eelduseks on, et need asjad on abikaasale senise elukorralduse jätkamiseks vajalikud.<sup>195</sup> Seega saab abikaasa majapidamise esemed sõltumata pärijate ringist, kuid see, millised esemed ta eelannakuna saab, sõltub samuti abikaasa vajadusest.

Saksa ja Eesti õiguses saab üleelanud abikaasa eelosa alati teise ringi pärijate kõrval pärides. Lisaks on abikaasal esimese ringi sugulaste kõrval pärides võimalus saada koduse majapidamise esemed, kui need on kohase majapidamise jätkamiseks vajalikud. Austria õiguses saab abikaasa koduse majapidamise esemed juhul, kui ta neid vajab iga ringi sugulaste kõrval pärides. Šveitsi õiguses saab abikaasa nõuda koduse majapidamise esemeid pärandvara jagamisel samuti sõltumata, millise ringi sugulaste kõrval abikaasa pärib.

Urve Liin on seisukohal, et abikaasa õiguste tagamiseks oleks oluline, et abikaasal oleks õigus eelosale ka järeltulijate kõrval pärides, selle kaudu oleks paremini tagatud abikaasale kodu puutumatus<sup>196</sup>. Selle seisukohaga tuleb nõustuda, kuna juhul, kui järeltulijad elavad abikaasaga koos, siis saavad nad samuti eelossa kuuluvaid esemeid kasutada ja eraldi elavate järeltulijate jaoks ei oma majapidamisesemed nii suurt tähtsust<sup>197</sup>. Seega ei riivaks vähemalt sarnaselt Saksamaale ja Austriale vajadusest tingitud majapidamisesemete saamine järeltulijate kõrval liigselt nende õigusi.

### **2.2.2. Abikaasade ühine kodu**

Abikaasa eelosa on määratletud PärS § 17 lg 1 järgi ühise kodu tavalise sisustuse esemetena. Kuna praktikas võib tekitada küsimusi, kuidas ühist kodu eelosa kontekstis mõista, ja miks on eelosa saamise üheks eelduseks ühise kodu olemasolu, tuleb lahti mõtestada ühise kodu tähendus. Lähtudes eelosa eesmärgist, on eelosaga kaitstavaks abikaasa õigus säilitada senine elukeskkond. Ühise kodu määratlus on piiriks eelosaga kaitstavatele õigustele, kuna üheks senise elukeskkonna oluliseks aspektiks on abikaasade ühine kodu. Ka ühise kodu

---

<sup>194</sup> Burandt/Rojahn/Große-Boymann, § 1932 Rn. 10.

<sup>195</sup> Welser, lk 472.

<sup>196</sup> Liin (2006), lk 24.

<sup>197</sup> Staudinger BGB/Werner, § 1932, Rn 1, lk 307.



määratlemisel on oluline leida kompromiss abikaasa soovi vahel jätkata senist elu ja teiste pärijate omandi saamise huvide vahel.<sup>198</sup>

Kuigi ühist kodu ei saa küll võrdsustada elukohaga tsiviilõiguse üldises tähenduses, võib tsiviilõiguse üldosast tulenev elukohta mõiste aidata selgitada ühise kodu mõistet. Elukoht TsÜS § 14 lg 1 järgi on koht, kus isik alaliselt või peamiselt elab, tema elukoht. Elukoht on inimese elu ruumiline keskpunkt ja koht, kus inimene tegelikult elab ning eluasemeks maja või korter. Alaliseks elukohaks on koht, mida inimene peab oma koduks. Kodu on koht, millega on inimesel kõige suurem isiklik seotus, kus inimene ööbib ja puhkab ning hoiab oma isiklike asju. Samuti on oluline viibimise vabatahtlikkus ning koht, kus isik viibi vastu oma tahtmist, ei saa pidada tema elukohaks.<sup>199</sup>

Euroopa Liidu perekonna- ja pärimisasju reguleerivates määrustes kasutatakse mõistet harilik viibimiskoht<sup>200</sup>. Kuigi reeglit, kuidas isiku harilik viibimiskoht kindlaks määrata, ei ole, võib see kattuda ka alalise elukoha mõistega, kuid tuleb kindlaks määrata lähtudes konkreetsest faktilisest situatsioonist ja Euroopa Kohtu praktikast, mitte lähtudes TsÜS-i elukoha mõistest.<sup>201</sup> Seega ei anna Eesti õigusest tulenev tsiviilõiguse elukoha mõiste ega Euroopa Liidu määrustest tulenev hariliku viibimiskoha mõisted otseselt ühise kodu määratlust, mis ei tähenda, et need ei võiks siiski kattuda. Juhul, kui mõlema abikaasa elukoht või harilik viibimiskoht on samas kohas, siis võib seda kohta siiski pidada nende ühiseks koduks.

Abikaasade ühiseks koduks võib pidada kõige üldisemalt PKS § 27<sup>1</sup> lg 2 ja PKS § 41 lg 2 sätetes silmas peetavat perekonna ühist eluaset. Nende sätete alusel peab lahusvara ja vara juurdekasvu tasaarvesuse varasuhte koraal abikaasa, kelle lahusvaras on perekonna ühine eluase, küsima nõusolekut teiselt abikaasalt selle eluaseme suhtes käsutuste tegemiseks. Eluaset, mis kuulub selle sätte kohaldamisalasse, võib pidada ka abikaasade ühiseks koduks.

Ühine kodu Austria eelosa mõttes on abikaasade ühine eluruum ja elusfääri sisemine tunnetus, mis on abikaasadel ühine<sup>202</sup>. Saksa õiguse järgi saab ühisesse majapidamisse kuuluvatest esemetest rääkida vaid sel juhul, kui on tegemist üleüldse ühises majapidamises elamisega<sup>203</sup>.

---

<sup>198</sup> Zankl, lk 259-260.

<sup>199</sup> TsÜS Komm § 14, p 3.2.1., lk 61-62.

<sup>200</sup> TsÜS Komm § 14, p 3.4., lk 65-66; Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus nr 650/2012, 4.juuli 2012. Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=celex:32012R0650>.

<sup>201</sup> TsÜS Komm § 14, p3.4., lk 65-66.

<sup>202</sup> Zankl, lk 257-258.

<sup>203</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 9.

Tiina Mikk määratleb Eesti õiguses eelosa käsitledes ühist kodu kui mõlema abikaasa poolt ühisel eesmärgil kasutatavat eluruumi<sup>204</sup>.

W. Zankl toob välja Austria ülemkohtu tõlgenduse abikaasade ühisest kodust. Selleks võib olla igasugune pind, mis ühist elamist teenib ning kus tavapäraselt majapidamise korraldatakse ja lapsi kasvatatakse. Teises Austria Ülemkohtu lahendis defineeritakse ühist kodu kui iga pinda, kus majapidamist korraldatakse ja kuhu pereliikmed peale tööd ning kooli tagasi tulevad. Sellega piiritletakse ühine kodu kui perekonna privaatsfäär vastupidiselt tööle ja koolile. Samas on nii lai tõlgendus viinud selleni, et erandjuhtudel võib ka näiteks autot ja jahti pidada kohaks, kus toimub perekonna ühine elu.<sup>205</sup>

TsÜS § 14 lg 2 järgi võib inimesel olla elukoht ka mitu elukohta. Eesti ja Saksamaa õiguse järgi on see lubatud, kuid Šveitsi õiguses lähtutakse põhimõttest, et isikul saab olla elukoht ainult ühes kohas. Mitu elukohta on olukord, kus ei saa kindlaks teha, et isik elaks peamiselt ühes kohas. Sellisel juhul peetakse tema koduks tsiviilõiguse mõttes kohta, kus on tema teised perekonnaliikmed.<sup>206</sup> Just sellises olukorras, kus abikaasadel on mitu eluaset, võib tekkida küsimus, kas eelosa laieneb kõikidele eluasemetele, kas sel juhul on abikaasadel mitu ühist kodu? Seega juhul, kui üks abikaasadest on läinud näiteks Eestist Soome tööle, siis lähtutakse tema elukoha määramisel sellest, kus on tema perekonnaliikmed ning sellises olukorras saaks just seda kohta pidada abikaasade ühiseks koduks.

Rummeli ja Lukase ABGB kommentaaride järgi on koduse majapidamise esemed, mida saab abikaasa seadusjärgse annakuna nõuda, piiratud ühe eluasemega ja sellel alusel ei saa esemeid mitmelt eluasemelt.<sup>207</sup> Samal seisukohal on ka W. Zankl<sup>208</sup> ja Austria kohtupraktika, mis ütleb, et seadusjärgne annak ei kehti mitmele elamispinnale ja tuleb siiski välja selgitada, milline neist on peamine ühine eluase<sup>209</sup>. Samas on Austria õiguses küsitav, kuidas lahendada olukord, kui abikaasadel on rohkem kui üks eluase ja millist neist saab sellisel juhul pidada selleks peamiseks ühiseks eluasemeks.<sup>210</sup>

W. Zankl toob välja mitme eluaseme vahel valimise kolm võimalust. Esiteks võib lähtuda sellest, milline on objektiivsete kriteeriumite järgi abikaasade peamine eluase. Teine võimalus on lasta üleelanud abikaasal endal valida, millist eluaset ta soovib. Kolmas võimalus on, et

---

<sup>204</sup> Mikk (2010), lk 73.

<sup>205</sup> Zankl, lk 185.

<sup>206</sup> TsÜS Komm § 14, p3.2.2., lk 62-63.

<sup>207</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 175.

<sup>208</sup> Zankl, lk 259-260.

<sup>209</sup> OGH 31.01.1996, 7 Ob 644/95.

<sup>210</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 177.

pärijad valivad selle eluaseme. W. Zankl ise toetab esimest varianti, kuna see vastab kõige paremini sätte eesmärgile ja rahvusvaheliselt kasutatavatele lahendustele. Teise variandi puhul on plussiks see, et abikaasa ise saab sellega öelda, milline on see tema jaoks kõige harjumuspärasem keskkond, samas aga võivad jääda kaitseta teiste pärijat huvid, kui abikaasa peaks valima oma kõige harjumuspärasema kodu asemel kõige väärtuslikuma. Ka kolmandal variandil on sarnased puudused teisele, kuna ka pärijad ei ole vabad otsustama, vaid võivad olla ajendatud iseenda isiklikest huvidest. Seega peaks kõige paremini sätte eesmärgile ja ka abikaasa subjektiivsetele huvidele vastama peamise eluaseme printsiibist lähtumine.<sup>211</sup>

Eristada tuleb olukorda, kus üks abikaasast käib teises riigis tööl või õppimas olukorrast, kus abikaasadel on eraldi kodud olukorrast. Kui abikaasade ühine elukorraldus on selline, et neil ei ole ühist kodu, vaid elatakse erinevates kohtades, kas sellisel juhul on olemas ühine kodu eelosa mõttes? Kui inimene käib ainult ajutiselt tööl või õppimas teises riigis, siis on oluline püsiv seotus ühe kohaga, seda võib näidata perekonnaliikmete olemasolu, kuid juhul, kui mõlemad elavad ja töötavad erinevates riikides, siis ongi mõlemalt püsiv seotus erinevate riikidega. Saksa õiguse järgi olukorras, kus abikaasad on elu korraldanud viisil, et nad koos ei ela, siis ei ole üleelanud abikaasal eelosa saamise õigust.<sup>212</sup>

Kui üks abikaasa ei ela ühises kodus ajutiselt, kas see tähendab, et tegemist ei ole enam abikaasade ühise koduga? Kui abikaasad on elanud ajutiselt lahus, kuid abikaasa pärimisõigust välistavat abielu lahutamise soovi ei ole avaldatud, siis on üleelanud abikaasa õigustatud pärima. Kuid kas sellest tulenevalt on ta ka õigustatud saama ka eelosa? TsÜS § 14 lg 3 järgi loetakse elukoht muutunuks faktilise situatsiooni muutumisel. Sel juhul on isik asunud elama alaliselt või peamiselt mujale kohast, kus ta varem elas. Oluliseks peetakse ka elukoha muutmise taht. Samas on oluline kontrollida, et isiku tahe oleks suunatud elukoha muutumisele, mitte mitme elukoha samaaegsele kasutamisele.<sup>213</sup>

Saksa õiguses on vaieldav, mis saab juhul, kui kunagi olnud ühist majapidamist abikaasadel pärandaja surma ajal enam ei ole. Ühe võimalusena on sellisel juhul lõppenud normiga kaitstav elukeskkond ja tuleb tõdeda, et ilmselt abikaasal eelosa nõudmise õigust ei ole.<sup>214</sup> Lähtudes ka sellest, et eelosa eesmärgiks on võimaldada üleelanud abikaasal jätkata senist elu samade asjade keskel, ei oleks juhul, kui abikaasad on püsivalt elanud eraldi, tegemist enam senise eluviisi

---

<sup>211</sup> Zankl, lk 190-191.

<sup>212</sup> Burandt/Rojahn/Große-Boymann, § 1932 Rn. 6.

<sup>213</sup> TsÜS Komm § 14, p3.2.3., lk 63.

<sup>214</sup> HK-BGB/Thomas Hoeren, § 1932 Rn. 3.

säilitamisega, kui abikaasa soovib saada esemeid elukohast kus ta ei ole enam ise elanud, ja seetõttu tuleks tõdeda, et tal ei ole enam eelosa nõude õigust.

Teise seisukoha järgi ei lõpe esemete kuulumine abielulisse majapidamisse pelgalt sellega, et abikaasad eraldi elavad, vaid selleks peab olema ühine majapidamine vastastikusel kokkuleppel lõpetatud. Esemed, mis abikaasad peale eraldi elama asumist ostnud on, ei muutu ka eelosa hulka kuuluvaks.<sup>215</sup> Kui abikaasad on kunagi ühise majapidamise loonud, aga siiski enam pärandi avanemisel koos ei ole, mängib rolli see, kas nad elukorraldust muutes olid juba jaganud ühise majapidamise esemed ära.<sup>216</sup> Seega tuleb ilmselt juhul, kui abikaasad pärandaja surma hetkel enam koos ei ela, kuid neil on olnud varem ühine majapidamine, lähtuda konkreetsetest asjaoludest kuidas abikaasade eraldi elama asumine on toimunud ja kas koos elamine on jäädavalt lõpetatud ja sellest tulenevalt ka ühised esemed ära jaotatud.

Esemed, mis on ostetud kavatsusega ühises majapidamises kasutamiseks, kuid seda ei ole veel jõutud teha, ei kuulu eelossa ka Austria õiguse järgi. Kui ühine majapidamine on juba loodud, siis peab see kestma pärandaja surmani. Kui abikaasad on lahus elanud ja oma isiklikud majapidamised loonud, siis ei ole enam sätte mõttes kaitstavat ühist eluaset.<sup>217</sup> Samuti ei saa Saksa õiguskirjanduse järgi pidada ühise abielulise majapidamise esemeteks neid, mis üks abikaasa on küll ostnud mõttega ühisest majapidamisest, kuid seda ei olnud veel jõutud luua.<sup>218</sup>

Kokkuvõtvalt võib öelda, et abikaasade ühine kodu on koht, mida puhul mõlemad abikaasad peavad nende ühiseks nende privaatseks alaks. Mitme ühise eluaseme korral tuleb lähtuda sellest, millist saab pidada objektiivsete kriteeriumite järgi peamiseks eluasemeks. Kui üks töötab või õpib ajutiselt teises riigis, saab pidada ühiseks koduks seda, millega ollakse kõige enam seotud ja kus on teised perekonnaliikmed. Kui abikaasad ei ela enam koos, on määravaks, kas see on ajutise iseloomuga, või on sellel püsiv eraldi elama asumise tahe ning ühised asjad on ära jaotatud. Ühist kodu ja sellest tulenevalt eelosa õigust ei ole juhul, kui abikaasad elavad erinevates riikides ja erinevatel eluasemetel nii, et kummalgi on oma majapidamine või ei ole abikaasad ühist majapidamist jõudnud veel luua.

### **2.2.3. Kodu tavalise sisustuse esemed**

Eesti õiguses on üleelanud abikaasa eelosaks PärS § 17 lg 1 järgi abikaasade ühise kodu tavalise sisustuse esemed eeldusel, et need ei ole kinnisasja päraldised. Kõikide Euroopa riikide

---

<sup>215</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 9.

<sup>216</sup> Burandt/Rojahn/Große-Boymann, § 1932 Rn. 6.

<sup>217</sup> Zankl, lk 258-259.

<sup>218</sup> BeckOK BGB/Müller-Christmann, § 1932 Rn. 6.

pärimisõigusele on iseloomulik, et abikaasale antakse õigus jätta endale abikaasade ühine kodune vara, kuid selle täpne esemeline kindlaksmääramine on jäetud pärijate endi otsustada ja on igal konkreetsel juhul erinev<sup>219</sup>.

Austria õiguses saab ABGB § 745 järgi üleelanud abikaasa eelannakuna koduse majapidamise esemed. Sellest tulenevalt on Austria eelosa esemete määratlus laiem kui Eesti õiguses, kuna piiratud ei ole ainult sisutusesemetega, kuid tingimuseks on esemete vajadus senise majapidamise jätkamiseks.<sup>220</sup> Sama on Saksa õiguses, BGB § 1932 järgi kuuluvad eelossa kodusse majapidamisse kuuluvad esemed. Lisaks kuuluvad eelossa Saksamaal ka pulmakingitused, mis on abikaasale ette nähtud ilma eelosale muidu rakenduvate tingimusteta. See tähendab, et pulmakingitused kuuluvad abikaasale olenemata sellest, kas need kuulusid abikaasade ühisesse majapidamisse või on kinnisasja päraldised.<sup>221</sup> Šveitsi õiguses saab abikaasa sarnaselt Eesti õigusele eelkõige kodu sisustuse esemed<sup>222</sup>.

W. Zankl toob välja, et oluline ei ole mitte objektiivselt hinnata, kas ese kuulub majapidamisesemete alla, vaid lähtuda tuleb sellest, kas ese on senise eluviisi jätkamiseks vajalik<sup>223</sup>. See, kas konkreetset eset on vaja senise elukorralduse jätkamiseks, sõltub senisest elukorraldusest ja elustiilist. Siin ei ole oluline selle objektiivne vajalikkus majapidamises, vaid oluline on vajadus selles konkreetses majapidamises. Näiteks oleks objektiivselt põhjendamatu, et üleelanud abikaasa peab oma igapäevaseid sisseoste tegema luksusautoga, kuigi poed on elukoha naabruses, samas subjektiivsest aspektist vaadates on see vajalik, et säilitada senine eluviis.<sup>224</sup>

Saksa õiguses sõltub esimese ringi pärijate kõrval pärides abikaasa eelossa kuuluvate esemete saamine sarnaselt Austria õigusele vajadusest. See, millised esemed saab abikaasa kitsendatud eelosana, sõltub konkreetselt abikaasade senisest elukorraldusest. Senise elukorralduse kaudu määratakse, mis on vajalikud selle jätkamiseks.<sup>225</sup> Ka Šveitsi ZGB art 612a järgi saab abikaasa nõuda pärandvara jagamisel kodust vara eeldusel, et seda kasutasid abikaasad ühiselt ja see on senise elukorralduse jätkamiseks vajalik.<sup>226</sup>

Tiina Mikk märgib, et kodu tavalise sisustuse esemete määratlemine on hinnanguline ja jääb pigem kohtupraktika sisustada, kuid lähtuda tuleks eelosa regulatsiooni eesmärgist, eseme enda

---

<sup>219</sup> Liin (2005), lk 53.

<sup>220</sup> Zankl, lk 257.

<sup>221</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 14.

<sup>222</sup> BSK ZGB II/Schaukelberger/Keller Lüscher, art. 612a, lk 732.

<sup>223</sup> Zankl, lk 269.

<sup>224</sup> Ibid, lk 263.

<sup>225</sup> HK-BGB/Thomas Hoeren, § 1932 Rn. 1-6.

<sup>226</sup> BSK ZGB II/Schaukelberger/Keller Lüscher, art. 612a, lk 732.

funktsioonist ning käibearusaamast, millised esemed kuuluvad tavalisse kodu sisustusse.<sup>227</sup> Rummeli ja Lukase ABGB kommentaarides ollakse sarnasel seisukohal, et ühe või teise eseme kuulumine eelannaku hulka on suures osas hinnanguline ja peamine, millest tuleks lähtuda, on koduse majapidamise eesmärk. See tähendab, et juhul kui ese on siiani täitnud koduse majapidamise eesmärki, siis võib eeldada selle kuulumist annaku hulka.<sup>228</sup>

Saksa õiguse järgi ei kuulu mitte kõik esemed ühisel eluasemel pelgalt selle tõttu abielulisse majapidamisse, et need pärinevad abikaasade ühiselt eluasemelt. Kuulumine majapidamisesemete hulka sõltub eseme enda olemusest. Need on asjad, mis kuuluvad ühisesse elusfääri, samas võivad olla ka kasutatavad vaid ühe abikaasa poolt, näiteks nagu tugitool või õllekruus.<sup>229</sup> Samas tuleb otsustamisel, kas ese kuulub eelossa või mitte, lähtuda asja funktsioonist, mitte ainult sellest, kas see kuulub ühisesse sfääri<sup>230</sup>. Ka Austria õiguses ei ole oluline, kas eset pärandaja eluajal regulaarselt kasutati. Piisab sellest, et see mingil moel majapidamisesemena kasutusel oli. Võimalik on ka, et tegemist on asjadega, millega ülealtnud abikaasa ise polnud üldse kokku puutunud, näiteks pesumasin, siiski kuuluvad need eelossa, kuna on vajalikud senise majapidamise jätkamiseks.<sup>231</sup>

Eesti õiguses on võimalikus näidisloetelus välja toodud, et ühise kodu tavapärase sisustuse esemeteks võivad olla mööbel, raamatud, kodutehnika, vaibad, toidunõud, muruniiduk, teler, raadio, arvuti ja muud kodu jaoks mõeldud asjad.<sup>232</sup> Saksa õiguses kuuluvad eelosa esemete loetellu mööbel, kodutehnika, sisustusesemed, voodipesu<sup>233</sup>, nõusid, pesumasinat, raadiot, televiisorit, plaate ja raamatuid. Samuti arvutit, mida ei kasutata tööalaseks tegevuseks.<sup>234</sup> Austria õiguses näiteks mööbel, vaibad, maalid<sup>235</sup>, televiisor, raadio, videotehnika<sup>236</sup>. Šveitsi näidisloetellu kuuluvad mööbel, nõud, magamistoa sisustus<sup>237</sup>.

Näidisloeteluna eelossa kuuluvate esemete välja selgitamiseks võib kasutada ka võlgnikule täitemenetluses ja pankrotimenetluses alles jäetavate esemete nimekirja<sup>238</sup>. Täitemenetluse seadustiku<sup>239</sup> (edaspidi TMS) § 66 järgi ei ole arestitavad esemed, mis on hädavajalikud

---

<sup>227</sup> Mikk (2012), lk 34.

<sup>228</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 175.

<sup>229</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 10.

<sup>230</sup> Zankl, lk 255.

<sup>231</sup> Ibid, lk 263.

<sup>232</sup> Mikk (2012), lk 34; Liin (2005), lk 53.

<sup>233</sup> Lange/Kuchinke, lk 266.

<sup>234</sup> Burandt/Rojahn/Große-Boymann, § 1932 Rn. 7.

<sup>235</sup> Welser, lk 472.

<sup>236</sup> Haunschmidt, lk 12.

<sup>237</sup> BSK ZGB II/Schauvelberger/Keller Lüscher, art. 612a, lk 732.

<sup>238</sup> Mikk (2010), lk 74.

<sup>239</sup> Täitemenetluse seadustik. RT I 2005, 27, 198.

minimaalse elustandardi jätkamiseks. Mitteamestitavate asjade loetelus on eelkõige isiku igapäevaseks tarbimiseks ja töö tegemiseks ette nähtud asjad.<sup>240</sup> Need esemed tagavad võlgniku sotsiaalse kaitse täitemenetluses ning eesmärgiks on, et isik ei jääks abitusse olukorda ega suudaks enam iseseisvalt toime tulla<sup>241</sup>. Loetelus on isiklikud asjad ning maja- ja köögitarbed, riietusesemed, pesu, voodid ja muud majapidamises kasutatavad asjad<sup>242</sup>.

Esemete puhul, mis kõigest inimese vajalikku elatusmiinimumi peavad tagama, ilmselt eelossa kuuluvuse hindamisel vaidlusi ei teki. Vastupidine on aga olukord, kui tegemist on hinnaliste esemetega, mis võivad moodustada olulise osa või ka suurema osa pärandist. Kas asi kuulub tüüpiliselt majapidamisesemete alla, ei ole Austrias eelossa kuuluvuse hindamisel samuti oluline, kuna ka majapidamisse tüüpiliselt mitte kuuluvad esemed saavad kuuluda eelossa põhjusel, et need olid mingil viisil abikaasade ühises majapidamises kasutusel.<sup>243</sup> Ka Saksa õiguses ei tohi majapidamisesemete mõistet kitsalt tõlgendada, vaid sinna alla võivad kuuluda olenemata esemete väärtusest kõigvõimalikud asjad, mis mõlema ühisesse elusfääri kuulusid.<sup>244</sup>

Seega võivad eelossa kuuluda ka lauahõbe, väärtuslikud vaibad, mööbel ja maalid. Samas võivad sellised esemed ka mitte kuuluda ühiste majapidamisesemete hulka, kui need on pigem ühe abikaasa kunstikoguna vaadeldavad.<sup>245</sup> Šveitsi õiguses võib küll koduse varana nõuda näiteks kunstiesemeid, kuid tingimuseks on, et need ei ole väga kõrge väärtusega ja üldiselt ei peeta luksusesemeid koduse vara alla kuuluvaks.<sup>246</sup>

BGB Müncheneri kommentaarides tuuakse ühe põhjusena välja, miks abikaasa peab saama osa ka suure väärtusega esemetest, sätte eesmärgi, milleks on ka senise emotsionaalse keskkonna säilitamine.<sup>247</sup> Ka Austrias ei mängi rolli esemete kuuluvuse määramisel eelossa nende väärtus, kuna sätte eesmärgiks on senise eluviisi säilitamine. Kui senini on kuulunud tavapärase eluviisi hulka näiteks luksusesemed, siis peavad need ka sinna edasi kuuluma.<sup>248</sup> Näiteks saavad hinnalised maalid kuuluda eelossa ja olla senise elukeskkonna säilitamiseks vajalikud, kui need senini olid oluliseks osaks ühisest elukeskkonnast.<sup>249</sup>

Ka TMS § 66 lg 1 p 7 lubab võlgnikule alles jätta perekonnaürikud, abielusõrmused, ordenid ja teenetemärgid põhjusel, et nendega on võlgnikul emotsionaalne side ja asja materiaalsest

---

<sup>240</sup> Alekand (2010), lk 87.

<sup>241</sup> Alekand (2009), lk 75.

<sup>242</sup> Ibid, lk 77.

<sup>243</sup> Zankl, lk 264.

<sup>244</sup> BeckOK BGB/Müller-Christmann, § 1932 Rn. 7.

<sup>245</sup> Burandt/Rojahn/Große-Boymann, § 1932 Rn. 7.

<sup>246</sup> BSK ZGB II/Schaukelberger/Keller Lüscher, art. 612a, lk 732.

<sup>247</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 15. HK-BGB/Thomas Hoeren. § 1932 Rn. 4.

<sup>248</sup> Zankl, lk 266.

<sup>249</sup> Ibid, lk 267.

väärtusest olulisem on just emotsionaalne aspekt<sup>250</sup>. Riik näeb ka täitemenetluses isiku põhiõiguste tagamiseks ette võimaluse säilitada võlgnikule talle olulise emotsionaalse väärtusega esemed, kuigi see kitsendab võlgniku võimalust oma nõue rahuldada. Seega tuleks eelosa esemete hindamisel lähtuda kindlasti ka emotsionaalsest aspektist. Näiteks raha mitte kuulumist eelosa hulka on toonud välja W. Zankl, kuna rahaga ei saa olla abikaasal isiklikku suhet ja see ei saa kuuluda ühisesse elukeskkonda, mida eelosa kaitseb<sup>251</sup>.

TMS § 66 lg 1 p 12 järgi on mitteametistavad esemed ka need, mille arestimine oleks vastuolus heade kommetega ja sinna alla kuuluvateks peetakse näiteks lemmikloomi<sup>252</sup>. Austria õiguses on sarnane käsitlus Eesti õigusele, et loomad ei ole asjad, kuid neile kohaldatakse asja kohta käivaid sätteid. Seega tuuakse välja, et tulenevalt sellest ja ka eelosa mõttest, võib eeldada, et ka kodu- ja lemmikloomad võivad kuuluda eelossa.<sup>253</sup>

Küsitav võib ka olla kodutehnika pidamine kodu sisustuse esemeks, näiteks köögitehnika, pesumasina või muruniiduki korral. Võrreldavates õiguskordades kõikides peetaks neid esemeid eelossa kuuluvaks ja ka Eesti õiguses oleks oluline eelossa kuuluvate esemete laiendatud tõlgendamine, kuna lähtudes väga kitsalt kodu sisustuse esemetest ei taga eelosa üleelanud abikaasale senise elukeskkonna säilitamise eesmärki. Siiski ei saa lähtuda ka ainult eelosa eesmärgist, sest teiste riikide õiguses tuuakse eesmärgi kõrvale olulise tingimuseks ka vajadus esemete järele senise elukorralduse tagamiseks, mida Eesti õiguses otseselt ei ole.

Vajaduse kaudu tasakaalustatakse pärijate ja abikaasa huvisid, andes võimaluse saada abikaasal pärimisel need esemed, mis on talle olulised koduse ja emotsionaalse keskkonna säilitamises. Esemed, mida selleks vaja ei ole, lähevad pärijate vahel jagamisele, mis tagab ka teistele võimaluse pärandist osa saada. Saksa eelosa regulatsiooni puhul on pärandaja järeltulijate kõrval pärimisel tingimuslik eelosa just selleks ette nähtud, et ka pärandaja järeltulijate huvidega oleks arvestatud<sup>254</sup>.

Saksa õiguses peetakse ka autot ja kämpinguautot ühisteks majapidamisesemeteks ja sellest tulenevalt eelosa hulka kuuluvaks, kui seda sõidukit ka perekondlikel eesmärkidel, mitte ainult tööalastel, kasutatakse.<sup>255</sup> Ka siis, kui näiteks auto teenib eelkõige just perekondlikke eesmärke, kuulub see eelosa hulka, aga seda ka siis, kui üks või mõlemad abikaasad sellega tööl käisid.<sup>256</sup>

---

<sup>250</sup> Alekand (2010), lk 81.

<sup>251</sup> Zankl, lk 261.

<sup>252</sup> Alekand (2009), lk 83.

<sup>253</sup> Zankl, lk 257.

<sup>254</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 2. Vaata lisaks HK-BGB/Thomas Hoeren, § 1932 Rn. 1 ja Lange/Kuchinke, lk 250.

<sup>255</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 10.

<sup>256</sup> Burandt/Rojahn/Große-Boymann, § 1932 Rn. 7.



Austria õiguses saab auto kuuluda eelossa, kui see on vajalik senise elukorralduse jätkamiseks, eelkõige siis, kui abikaasa vajab seda majapidamislikul eesmärgil, näiteks sisseostude tegemiseks.<sup>257</sup> Šveitsi õiguses ei peeta auto nõudmist pärandvara jagamisel kodu sisustuse esemena võimalikuks<sup>258</sup>.

Tiina Mikk on seisukohal, et auto saab lugeda eelossa kuuluvaks vaid juhul, kui ühine majapidamine asus kohas, kuhu oli võimalik pääseda ainult autoga. Sellisel juhul oleks auto kuulumine ühise majapidamise hulka põhjendatud ja aitaks säilitada elu harjumuspärasest keskkonnas.<sup>259</sup> Selle seisukohaga võib nõustuda, et Eesti õiguses saab autot siiski eelossa kuuluvaks pidada erandlikel juhtudel, kuna auto ei saa kodus sisustuse esemeks pidada, aga eelosa eesmärgist lähtudes võib mingitel juhtudel olla vältimatult vajalik selle tagamiseks ka autot eelossa kuuluvaks pidada.

Eelosa hulka ei kuulu esemed, mis küll kodusse majapidamisse ja eluasemele kuuluvad, kuid olid seotud vaid pärandaja ametialase tegevusega. Näidetena võib tuua pianisti klaveri või õpetaja raamatukogu.<sup>260</sup> Esemed, mis ei kuulu eelannaku hulka võivad olla maalikollektsioon, margikogu ja kasutuses mitte olev hiina portselan.<sup>261</sup> Sarnaselt Austria õigusele ei kuulu ka Saksa õiguses majapidamisesemete hulka esemed, mida üks abikaasast oma tööalaseks või professionaalseks tegevuseks kasutas, näiteks erialakirjandus. Samuti esemed, mida üks abikaasast oma spetsiifiliseks hobiks kasutas või esemed, mida üks abikaasast oma isiklikeks teaduslikeks või kunstilisteks tegevusteks vajab või mis selgelt väga isiklike eesmärgide teenivad, näiteks riided ja kosmeetika. Samas tuuakse välja, et juhul kui mõnda nendest esemetest selgelt ühisel eesmärgil koos kasutatakse, siis võib neid ka majapidamisesemete hulka lugeda.<sup>262</sup>

Saksa õiguses jäävad majapidamisesemetest välja kõik asjad, mida saab kinnisasja päraldisteks pidada. Nende puhul peetakse silmas majanduslikku ühtsust, mis neil asjadel on kinnisasjaga. Majapidamisesemete hulka ei saa lugeda kinnistut majaga või korterit ka siis kui neid abikaasade ühise eluasemena kasutatakse.<sup>263</sup> Kuigi üldjuhul ei saa kinnisasjad ja korteriomandid eelossa kuuluda, siis kuna pulmakingituseks saab olla ka kinnisasi, siis pulmakingitusteks olnud kinnisasjad saavad erandjuhul eelossa kuuluda.<sup>264</sup> Austrias saab

---

<sup>257</sup> Zankl, lk 262.

<sup>258</sup> BSK ZGB II/Schaukelberger/Keller Lüscher, art. 612a, lk 732.

<sup>259</sup> Mikk (2010), lk 74.

<sup>260</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 175-176.

<sup>261</sup> Haunschmidt, lk 12.

<sup>262</sup> Burandt/Rojahn/Große-Boymann, § 1932 Rn. 7.

<sup>263</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 11.

<sup>264</sup> Lange/Kuchinke, lk 266.

samuti eelossa kuuluvaks pidada vaid vallasasju<sup>265</sup>. Sarnaselt Saksa ja Austria õigusele on ka Eesti õiguses üheks piiranguks eelossa kuuluvatele esemetele, et tegemist peab olema vallasasjadega ja sätte kohaldamisalast jäävad välja kinnisasja päraldised.

Kinnisasja päraldisteks on TsÜS § 57 lg 1 mõttes iseseisev vallasasi, mis teenib peasja ning on ruumilises ja majanduslikus seoses peasjaga. Päraldis peab aitama teenida peasja majanduslikku eesmärki, kuid mitte ainult majanduslikus, vaid laiemas tähenduses, eelkõige aitama täita peasja funktsiooni, näiteks võib olla maja kütmiseks mõeldud materjal peasja päraldis. Lisaks ei pea olema ruumiline seos vahetu, kinnisasja päraldis ei pea tingimata asuma kinnisasjal, kuid majanduslikus mõttes kuuluvad selle juurde.<sup>266</sup>

Saksa õiguses kuuluvad eelossa lisaks esemetele ka õigused, näiteks väljaandmisnõuded ja kahjuhüvitamise nõuded,<sup>267</sup> samuti majapidamisesemetest saadav renditulu ja nendest tulenevad võla- ning kahjunõuded.<sup>268</sup> Ka Austria õiguses saavad eelossa kuuluda teatud õigused, kuid eelkõige on sellega silmas peetud esemeid, mis pärandaja on ostnud, kuid ei ole jõudnud veel välja maksta<sup>269</sup>. Vaieldav on, kas õigused majapidamisesemetele ka eelossa kuuluvad või mitte, kuna need jäävad sageli ühise majapidamise sfäärist välja. Samas on ka seisukohti, et majapidamisesemetega seonduvad kahjunõuded kuuluvad eelossa.<sup>270</sup>

Selleks, et abikaasa ei peaks absoluutselt iga asja puhul selle vajalikkust ja kuuluvust majapidamisse põhjendama ja kohtud iga väiksema asja üle otsustama, eeldatakse Austria õiguses, et esemed, mis esmapilgul paistavad majapidamisesemetena, seda ka on. Nendele kehtib nn lihtsustatud tõendamine. Eeldatakse, et esemed, mis on tavapärase elukogemuse juures tavapärasel majapidamises vajalikud, on vajalikud ka abikaasale senise elustiili jätkamiseks. Esemed, mis sellised ei ole, nende puhul peab abikaasa oma vajadust ja majapidamisse kuuluvust tõendama.<sup>271</sup>

Eesti õiguses erinevalt võrdlusriikidest ei ole eelosa esemed otseselt seotud abikaasa esemete vajadusega, seega tuleb eelkõige eelossa kuuluvate esemete üle otsustamisel lähtuda eelosa eesmärgist, milleks on senise elukeskkonna säilitamine. Vajadust esemete järele võiks kasutada abistava tingimusena, kui muidu jääks eelosa eesmärk täitmata. Samas võiks olla üleelanud abikaasale pärimisel tagatud laiem esemete ring, kui on ainult kodu tavapärase sisustuse

---

<sup>265</sup> Zankl, lk 257. Welser, lk 472.

<sup>266</sup> TsÜS Komm, § 57, p 3.1, lk 205.

<sup>267</sup> BeckOK BGB/Müller-Christmann, § 1932 Rn. 7. Vt lisaks Burandt/Rojahn/Große-Boymann, § 1932 Rn. 5.

<sup>268</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 12.

<sup>269</sup> Zankl, lk 254.

<sup>270</sup> Ibid, lk 254-255.

<sup>271</sup> Ibid, lk 265.

esemed. See on nii Saksamaal kui Austrias, kus eelosa määratlus tavapärase majapidamise esemetena tagab üleelanud abikaasale esemete väärtusest hoolimata ka mälestus- ja väärisesemed. Laiem eelosa esemete määratlus aitaks paremini tagada eesmärki, milleks on abikaasa sotsiaalse, aga ka emotsionaalse kaitse vajadus ja senise harjumuspärase elukeskkonna säilitamine.

Oluline ei ole eesmärgist lähtudes ka esemete väärtus või objektiivne hinnang selle kohta, mis võiksid olla kodu sisustuse esemed, kuna säilitamist väärrib just selle konkreetse abikaasa elukeskkond, seega sõltub esemete kuulumine eelossa konkreetsest kodust. Kuna oluline esemete juures on sarnaselt võrdlusriikidele, et ese kuuluks abikaasade ühisesse sfääri, siis jäävad esemete hulgast välja pärandaja ametialase või tema hobidega seotud esemed.

### **2.3. Isikliku kasutusõiguse täiendavad eeldused**

#### **2.3.1. Abikaasade ühine kodu**

Abikaasa isikliku kasutusõiguse saamise üheks eelduseks on samuti ühine kodu PärS § 16 lg 3 järgi, kuna isikliku kasutusõiguse saab seada vaid abikaasade ühisele kodule. Šveitsi ZGB art 612a järgi võib olla abikaasade ühine kodu ruum, mis abikaasade ühise arusaama järgi oli nende majutuse teenistuses. Sätte eesmärgiks on tagada abikaasale senise elukorralduse jätkumine, seega saab sätte kohaldamisalasse kuuluda abikaasade viimane ühine eluase.<sup>272</sup>

Austria õiguses on elamisõigus sõnastatud edasi elamisena abikaasade ühises kodus, seega saab elamisõigus kehtida vaid senise abikaasade ühise eluaseme kohta ja üleelanud abikaasa saab nõuda elamisõigust sellele eluasemele, mis oli siiani olnud abikaasade ühine eluase, muidu ei oleks enam tegemist edasi elamisega.<sup>273</sup> Eccher toob välja, et ühise kodu määratluse juures on oluline selle faktiline ja tegelik kasutamine, näiteks varasem kooselamine ei ole selleks piisav<sup>274</sup>.

Nii Austria Ülemkohus kui Rummel ja Lukas ABGB kommentaarides toovad välja olulise eeldusena, et abikaasa ei oleks eluasemelt välja kolinud. Kolides abikaasade ühiselt eluasemelt välja, siis kaotab ta sellega ka pärimisseadusest tuleneva elamisõiguse.<sup>275</sup> Et saaks olla tegemist edasi elamisega, on eeldus pärandaja surma ajal temaga koos elamine, muidu kaotaks mõtte ka sätte eesmärk kaitsta abikaasa senist harjumuspärast keskkonda<sup>276</sup>. Austria kohtupraktika järgi võib abikaasadel olla mitu ühist eluaset, kuid eluasemeks, mis on abikaasale annakuna ette

<sup>272</sup> BSK ZGB II/Schaufelberger/Keller Lüscher, art. 612a, lk 732.

<sup>273</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 176.

<sup>274</sup> Schwimann ABGB-TaKom<sup>3</sup>/ Eccher, § 758, lk 561.

<sup>275</sup> OGH 07.02.2007, 2Ob187/06y. Vt lisaks: Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 176.

<sup>276</sup> Zankl, lk 186.

nähtud, ei saa olla ainult puhkuseks või nädalavahetusti kasutamiseks mõeldud elamu. Ühiseks eluasemeks saab olla ainult selline elamu, mis võimaldab rahuldada abikaasa elamisvajaduse täielikult, seega näiteks suvila sinna alla ei kuulu.<sup>277</sup>

Eesti õiguses on nii eelosa kui isikliku kasutusõiguse mõlema eeldusteks ühine kodu. Austria õiguses on abikaasa seadusjärgne annak ühes sättes, seega on mõlemad õigused samuti ühise kodu eeldusega. Ka Šveitsi õiguses on eelduseks abikaasa võimalusele nõuda pärandvarast kinnisasja, ühine kodu. Seega saab eelnevalt eelosa eeldusena analüüsitud ühise kodu määratlust kasutada ka isikliku kasutusõiguse eelduse ühine kodu korral. Austria õiguses küll tuuakse esile, et abikaasa ei ole tohtinud eluasemelt välja kolida, kuid ilmselt tuleb selliseski olukorras lähtuda sellest, kas ühine kodu ja majapidamine on lõplikult lõpetatud ja asjad jagatud, või on tegemist vaid ajutise ja lühikest aega kestnud olukorraga.

### 2.3.2. Elujärje halvenemine

Isikliku kasutusõiguse seadmise eelduseks on PärS § 16 lg 3 järgi tingimus, et ilma selleta abikaasa elujärg pärimise tõttu halveneks. See tähendab, et Eesti õigus ei eelda, et ühise kodu kaotus automaatselt tähendaks abikaasa elujärje halvenemist ning seda tingimust tuleb seega lahti mõtestada. Elujärje halvenemine on mõiste, mida ei ole samuti sarnaselt abikaasade ühisele kodule või sisustusesemetele võimalik üheselt määratleda ning tõenäoliselt tuleb lähtuda iga kord konkreetsetest faktilistest asjaoludest. Tiin Mikk leiab, et elujärje halvenemine jääb tõlgendamise küsimuseks igal üksikjuhul eraldi, kuid piiravad sätted ei nõua elutingimuste olulist halvenemist<sup>278</sup>. Elujärje halvenemine lähtub konkreetse inimese elujärjest. Samuti inimese subjektiivsest hinnangust, mida tema peab elujärje halvenemiseks. Kas sätte eesmärgiks on vältida elujärje halvenemist abikaasa subjektiivsest vaatepunktist või on võimalik siiski lähtuda mingitest objektiivsetest kriteeriumitest elujärje halvenemise hindamisel?

Kui abikaasa majanduslik olukord on kehv, siis on alati oht pärimisest tulenevalt elujärje halvenemisele. Sellisel juhul võib eeldada, et abikaasadel oli see üks ühine eluase ja üleelanud abikaasal oleks keeruline teistele pärijatele nende osa sellest kompenseerida. Üheks olemuslikult sarnaseks õigusinstituudiks abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse regulatsioonile võib pidada sundosa õigust ja sundosaks õigustatuse eeldusi mingil määral kasutada hindamaks inimese elujärje halvenemise võimalikkust. Sundosa saamise eelduseks on PärS § 104 lg 1 järgi perekonnaseadusest tulenev ülalpidamiskohustus, mis tähendab eelkõige

---

<sup>277</sup> OGH 70b644/95 31.01.1996

<sup>278</sup> Mikk (2010), lk 74.

võimetust ennast ise üleval pidada ja sellest tulenevat abivajadust. Üleelanud abikaasa majandusliku olukorra hindamiseks võib kasutada Riigikohtu lahendit 3-2-1-27-12, kus hinnati sundosa saamiseks vajalikke eeldusi ja analüüsiti isiku abivajaduse kindlaks tegemise võimalusi.

Riigikohtu hinnangul tuleb abivajaduse tõestamiseks välja selgitada pärija varaline seisund pärandi avanemise ajal ja kas see võimaldas tal katta kulutused igapäevaste vajaduste rahuldamiseks<sup>279</sup>. Eelkõige tuleb välja selgitada, kas isikul on piisavalt vara pärandi avanemise ajal, mille arvelt oma vajadusi rahuldada. Riigikohtu seisukoha järgi koosneb isiku varaline seis kinnis- ja vallasvarast ning erinevates sissetulekutest, nii näiteks töötasu ja pension kui erinevad võimalikud sotsiaaltoetused. Sundosaõiguse tuvastamisel tuleb arvestada isikule kuuluvat vara sõltumata selle omandivormist või sellest, kas vara on kiiresti võõrandatav või mitte<sup>280</sup>.

Kui lähtuda sundosaõiguse eelduseks olevast abivajadusest, siis tuleks hinnata, kas üleelanud abikaasal on piisavalt vara, et selle arvelt oma elamisvajadus rahuldada või võib tekkida pärimise tõttu tal abivajadus, mille tõttu tema elujärg võib halveneda. Küsimus tekib eelkõige, kas abikaasal on ise oma lahusvarast või tema osast pärandvarast võimalik oma elamisvajadus rahuldada. Kui sundosa saamise eelduseks on abivajadus, siis isikliku kasutusõiguse saamise eelduseks peaks olema sel juhul võimetus ise oma elamispiinda tagada ning juhul kui abikaasal endal on piisavalt vara, et pärandi jagamisel selle abikaasade ühise elupinna enda omandisse saamiseks oleks tal võimalik kompenseerida teistele pärijatele nende osa, siis ilmselt ei oleks abikaasal sellist abivajadust, mis õigustaks isikliku kasutusõiguse seadmist.

PKS §-ist 73 tuleneb lahutatud abikaasa ülalpidamise kohustus, mis on tingitud eelkõige vanusest või terviseseisundist tulenevast abivajadusest. PKS § 74 lg 1 defineerib ülalpidamise suuruse määramise kriteeriumid. Lahutatud abikaasa ülalpidamise suurus sõltub abikaasa tavapärasest eluvajadusest ning arvestada tuleb ka abikaasade varalist seisundit ja elutingimusi abielu ajal. Kas on võimalik vaadelda abikaasa tavapärast eluvajadust kui PärS § 16 lg 3 sätestatud elujärke? Riigikohtu hinnangul on ka lahutatud abikaasa elatisenõude esmaseks eelduseks sarnaselt sundosa nõudele tema abivajadus, mis tähendab võimetust ise oma sissetuleku ja vara arvelt end üleval pidada. Samuti on eelduseks, et abikaasalt ei saa nõuda, et ta enda vajaduste rahuldamiseks ise sissetuleku hangiks, sest ta ei suuda seda oma vanuse või terviseseisundi tõttu teha.<sup>281</sup>

---

<sup>279</sup> RK 3-2-1-27-12, p 13-15.

<sup>280</sup> RK 3-2-1-27-12, p16.

<sup>281</sup> RK 3-2-1-10-13, p 15.

Samas saab kohus jätta abikaasade senise varalise seisundi ja elutingimused arvestamata, kui see ei oleks kõiki asjaolusid arvestades mõistlik. Sellisel juhul saab kohus võtta kolleegiumi hinnangul elatise suuruse määramise aluseks lahutatud abikaasa tavapäraseid mõistlikud vajadused.<sup>282</sup> Riigikohus leidis lahutatud abikaasa elatise vajadust hinnates, et elatist taotleb abikaasa peab näitama, et tema sissetulekust ja varast ei piisa tema tavapärase vajaduste rahuldamiseks ja selleks peab ta esitama andmed ja dokumendid oma varalise seisundi kohta<sup>283</sup>. Kui lahutatud abikaasa taotleb ülalpidamist oma terviseseisundi tõttu, tuleb hinnata, kui kaua ja millises ulatuses piirab terviseseisund lahutatud abikaasal sissetulekut hankida<sup>284</sup>.

Riigikohus on lahutatud abikaasa ülalpidamisnõuet lahendades leidnud, et abikaasal võib olla õigus nõuda ülalpidamist, kuna tal on abielu ajal tuvastatud osaline töövõimetus, mis kestab edasi<sup>285</sup>. Riigikohus on otsuses vaadelnud isiku sissetulekut ja tema vajadusi ning juhul, kui sissetulek ei kata vajadusi, leidnud, et isegi kui isik on osaliselt töövõimetu terviseseisundi tõttu, ei takista miski tal lisaks elatusvahendeid hankida ja tuleb eraldi hinnata, kas ta on võimeline osalise töövõimega hankima piisava lisisissetuleku või mitte. See ainuüksi, et abikaasa on osalise töövõimega, ei tingi tema abivajadust.<sup>286</sup>

Õigus nõuda lahutatud abikaasalt elatist tekib üksnes siis, kui abikaasal ei ole endal sissetulekut või vara, mille arvelt end ülal pidada, ning ei saa eeldada, et ta enda vajaduste rahuldamiseks ise sissetuleku hangiks, sest ta ei suuda seda oma terviseseisundi tõttu teha<sup>287</sup>. Elatise määramise aluseks on just konkreetsete isikute elatustase. See aga ei tähenda, et lahutatud abikaasale tuleb alati tagada just selline elatustasu, nagu tal abielu ajal oli.<sup>288</sup>

Pärnu Maakohus on 21.septembri 2018. aasta lahendis hinnanud abikaasa võimalikku elujärje halvenemist ja sellest tulenevalt vajadust isikliku kasutusõiguse seadmise järele<sup>289</sup>. Abikaasade ainuke eluruum oli vaidlusalune korter, millele üleelanud abikaasa isikliku kasutusõiguse seadmist soovis. Kohus tõi välja elujärje võimaliku halvenemise hindamisel esiteks üleelanud abikaasa sissetuleku. Üleelanud abikaasa oli töövõimetuspension ja tema peamine sissetulek töövõimetuspension, lisaks väike töötasu. Kohus toob välja, et üleelanud abikaasale on kohtumenetluses antud korduvalt menetlusabi, millest nähtub ka tema raske majanduslik olukord.

---

<sup>282</sup> RK 3-2-1-10-13, p 15.

<sup>283</sup> RK 3-2-1-10-13, p 18.

<sup>284</sup> RK 3-2-1-10-13, p 15.

<sup>285</sup> RK 3-2-1-153-15, p 12.

<sup>286</sup> RK 3-2-1-153-15, p 13.

<sup>287</sup> RK 3-2-1-61-16, p 17.

<sup>288</sup> RK 3-2-1-61-16, p 19.

<sup>289</sup> Pärnu Maakohtu otsus nr 2-16-13017

Kohtu hinnang üleelanud abikaasa vajadusele isikliku kasutusõiguse järele on: „Kohus leiab, et hageja kui pärandaja abikaasa elujärg pärimise tõttu halveneks, kuna ta ei saa elamiseks kasutada tervikuna abikaasade ühist kodu, muu eluruum tal puudub, ta on töövõimetuspensionär, sissetulekud on väikesed ja tal on raske majanduslik olukord.“<sup>290</sup>

Kohtu seisukohast nähtub, et elujärje halvenemiseks peab kohus olukorda, kui üleelanud abikaasa ei saaks enam tervikuna oma senist eluaset kasutada. Oluline on ka, et üleelanud abikaasal ei ole muud eluruumi. Samuti hindas kohus üleelanud abikaasa üldist majanduslikku olukorda ja sissetulekute suurust, et hinnata üleelanud abikaasa võimekust ise end ülal pidada või elukoht hankida, nagu tegi seda Riigikohus sundosa õiguse kindlaksmääramisel ja lahutatud abikaasa ülalpidamismõnede põhjendatust hinnates.

Austria õiguses ei ole elamisõiguse saamiseks konkreetseid kriteeriume määratletud ega ka elujärje halvenemist eeldusena. Elamisõiguse saamine ei ole sõltuvuses vajadusest.<sup>291</sup> Pigem tuuakse õiguskirjanduses välja, et elamisõigus ei ole erinevalt ülalpidamismõnudest vajadusest sõltuv. See omakorda tuleneb annaku üldisest õiguslikust loomusest, mis ei ole samuti vajadusest sõltuv.<sup>292</sup> Šveitsi ZGB art 612a järgi on eelduseks, et üleelanud abikaasa saaks pärandvara jagamisel nõuda abikaasade ühise kodu omandit vajadus selle elamispinna järele. Kuigi see ei tulene sätte sõnastusest, tuleneb see abikaasa pärimisõiguse üldisest eesmärgist, mis peaks tagama abikaasale võimaluse jätkata senist elukorraldust. Kuna vajadus on põhiliseks eelduseks ühise kodu omandi nõudmisel, peab abikaasa seal ka tegelikult elama.<sup>293</sup>

Olukorras, kus üleelanud abikaasa ei suuda end ise ülal pidada, kas töövõimetuse või vanuse tõttu, või on üleüldine majanduslik olukord kehv muudel põhjustel, on ta õigustatud saama isikliku kasutusõiguse abikaasade ühisele kodule. Kuid lähtudes peamiselt abivajadusest, seatakse isikliku kasutusõiguse saamisele liiga ranged kriteeriumid ning seda saaks kohaldada väga piiratud juhtudel. Isikliku kasutusõiguse võimaldamise eesmärk on laiem ja peaks tagama abikaasale võimaluse säilitada senine elukeskkond ka muudel juhtudel, kui ainult abivajaduse olemasolul, muidu ei täida õigus oma eesmärki. Kuid kas isikliku kasutusõiguse saamise eesmärk on tagada üleelanud abikaasale lihtsalt elukoht või just see sama elukoht, kus ta pärandajast abikaasaga senini elas.

---

<sup>290</sup> Pärnu Maakohtu otsus nr 2-16-13017, p 12.

<sup>291</sup> Welser, lk 472.

<sup>292</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 178.

<sup>293</sup> BSK ZGB II/Schaukelberger/Keller Lüscher, art. 612a, lk 733.

Austria õiguses lähtutakse sellest, et sätte eesmärgiks on tagada abikaasale senise elukeskkonna säilimine ja ei ole oluline, et abikaasal oleks võimalik ka kuskil mujal elada<sup>294</sup>. Oluline ei ole mitte üleüldine abikaasale elukohta tagamine, vaid just senise elukeskkonna kaitse<sup>295</sup>. Lisaks on oluline just selle konkreetse inimese huvi senise elukeskkonna säilimise vastu. Näiteks olukorras, kus varasemalt on toimunud perevägivald, ei pruugi olla üleelanud abikaasal subjektiivset huvi just selle elukeskkonna säilitamisele.<sup>296</sup>

Austria ülemkohus nimetab kolm eesmärki, mida peaks elamisõiguse andmine üleelanud abikaasale andma. Üleleelanud abikaasale tuleb tagada senine harjumuspärane ümbrus ja elukeskkond, säilitada tema senine elustandard ja suurendada tema sotsiaalset kaitset.<sup>297</sup> Seega on Austria regulatsiooni seisukohalt oluline just senise elukeskkonna säilitamine ja senises kodus edasi elamise võimaldamine, mitte lihtsalt elukohta tagamine.

Austria õiguses olevat tingimust saada eelosa esemed juhul, kui abikaasa vajab neid senise elukorralduse jätkamiseks, saab analoogia korras kohaldada ka isikliku kasutusõiguse vajaduse hindamisel. Senise elukorralduse jätkamine saab tagada selle, et abikaasa elujärg ei halvene. Eesti seaduse järgi on isikliku kasutusõiguse saamise tingimuseks, et ilma selleta abikaasa elujärg halveneks. Seega võib Austria ja Saksa õiguses olevat tingimust, vajadust eelossa kuuluvates esemete järele, et säilitada senine elukorraldus, püüda kasutada ka elujärje halvenemise lahti mõtestamiseks. Eelosa kaitseb abikaasa senist eluviisi ja peab tagama tuttavliku igapäevase keskkonna säilimise. Senine harjumuspärane keskkond on abikaasa elujärg, millest lähtuvalt tuleb vaadelda ka selle võimalikku halvenemist.

Vajalikkuse hindamisel ei ole oluline selle tüüpilisus, et objektiivselt vaadates oleks tegemist elujärje halvenemisega, vaid lähtuda tuleb konkreetsest elujärjest ja abikaasade senisest eluviisist. Sellest lähtuvalt tuleb hinnata ka abikaasa võimalikku elujärje halvenemist. Objektiivsete kriteeriumite paika panemisel, milline olukord tähendaks elujärje halvenemist, ei oleks mõtet, kuna elujärje halvenemine on inimese subjektiivne hinnang oma eluviisi muutustele. Seega juhul, kui abikaasad elasid suures majas või mitmetoalises korteris, mille saaks maha müüa ja selle asemel väiksema eluaseme osta, ei pea abikaasa sellega nõustuma, kuna tema subjektiivsest vaatepunktist tema elutingimused halveneksid, aga isikliku kasutusõigus eesmärgist lähtudes on tal õigus just senise elukeskkonna säilitamisele.

---

<sup>294</sup> Zankl, lk 194.

<sup>295</sup> Ibid, lk 243.

<sup>296</sup> Ibid, lk 245.

<sup>297</sup> OGH 07.02.2007, 2Ob187/06y.



Seega on isikliku kasutusõiguse puhul oluline, et abikaasa saaks jätkata senist elu just samal eluasemel, mitte ei ole peamine, et tal üleüldse eluase oleks. Sellisest seisukohast lähtudes võivad saada kahjustada liigselt pärijate ja eelkõige just järeltulijate huvid. Siiski tagab mingil määral ka nende huvide kaitse, see, et abikaasa ei tohiks saada isikliku kasutusõiguse kaudu oma elutingimusi parandada.

Austria õiguse järgi tuleb elamisõiguse tegelik ulatus paika panna pärandaja surma hetke seisuga ning abikaasale ei ole tingimata tagatud terve eluaseme ainukasutus. Seda eelkõige just olukorras, kus ta varasemalt tervet eluaset ei kasutanud, näiteks elasid mingites ruumides lapsed.<sup>298</sup> Austria õiguses on abikaasal elamisõigus pärandi avanemise hetke seisuga just nendes ruumides, mida ta sai sel ajal kasutada ning juhul, kui see ei hõlmanud kogu eluaset, saavad seda kasutada ka teised pärijad.

Sundosaks õigustatud abivajaduse olemasolu tuleb kindlaks määrata pärandi avanemise seisuga<sup>299</sup> ning sama lahendust saab kasutada ka isikliku kasutusõiguse ulatuse määratlemisel, mis tähendab, et ka isikliku kasutusõiguse vajadust tuleb hinnata pärandi avanemise seisuga. Sellest tuleneb, et abikaasa peab saama kasutada samas mahus ruume, kui varasemalt, tema kasutusvõimalused ei tohi väheneda. Seega kui pärandvarasse kuuluv suur eluase oli abikaasade mõlema kasutuses pärandi avanemise seisuga, siis üleelanud abikaasale vaid osa elupinnast kasutada jätmine oleks tema senise elujärje halvenemisena vaadeldav. Elustandard ja korraldus, mis oli abikaasadel välja kujunenud pärandi avanemise ajaks, peaks olema see, mida üleelanud abikaasa ka jätkata peab saama. Näiteks ei saa Austria kohtupraktika järgi olla piisavaks abikaasa elamisvajaduse rahuldamiseks suvila, kuna annakuna saadav eluase peab rahuldama abikaasa elamisvajaduse täielikult ja suvila ei ole selleks piisav<sup>300</sup>. Seega ka juhul, kui abikaasadel on mitu kinnisasja, ei saa abikaasalt nõuda, et ta lepiks isikliku kasutusõigus seadmisega näiteks suvilale.

Elujärje halvenemise ohus olevaks saab pidada kehvast majanduslikus olukorras olevat abikaasat, kuid abivajaduse kriteeriumi kasutamine võimaliku elujärje halvenemise hindamisel ei ole kooskõlas isikliku kasutusõiguse eesmärgiga ja kitsendaks seda õigust liigselt. Lähtudes isikliku kasutusõiguse eesmärgist on kaitstav just abikaasa senine elukeskkond, mitte üleüldine õigus elamispiinnale. Seega võib elujärje halvenemiseks pidada olukorda, kui abikaasa on sunnitud oma senisest kodust välja kolima või saab kasutada senises kodus vähem ruume kui senini.

---

<sup>298</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 177.

<sup>299</sup> RK 3-2-1-27-12, p 13.

<sup>300</sup> OGH 31.01.1996, 7Ob644/95.

### 3. ABIKAASA EELOSA JA ISIKLIKU KASUTUSÕIGUSE ÕIGUSLIKUD TAGAJÄRJED

#### 3.1. Seadusjärgne võlasuhe

Kui eelosa ja isikliku kasutusõiguse eeldused on täidetud, saab abikaasa need võlaõiguslike nõuedeõigustena. Annaku regulatsioonis tuleb arvestada kolme huvigrupiga ja nende õigusi tasakaalustada. Annakusaaja, pärija ja pärandi võlausaldaja vaheline konflikt on tingitud sellest, et igäüks soovib pärandist oma osa, kuid paratamatult kellegi osa suurenedes väheneb teiste osa.<sup>301</sup> Annaku nõude puhul tuleb eristada kolme aspekti. Nendeks on nõude omandamine, nõude sissenõutavaks muutumine ja nõude esemeks oleva eseme omandamine.<sup>302</sup> Tiina Mikk toob välja annaku nõude struktuuri, milleks on, et võlausaldaja ehk annakusaaja võib nõuda võlgnikult, kelleks on pärija, annakuks määratud varalist hüve ehk annaku eset<sup>303</sup>.

VÕS § 3 p 6 järgi on üheks võlasuhte tekkimise aluseks seadus. Üleelanud abikaasa ja teiste pärijate vahel tekib võlasuhte seaduse alusel, kuna üleelanud abikaasa õigus eelosale ja isiklikule kasutusõigusele tuleb pärimisseadusest. Võlasuhte VÕS § 2 järgi on õigussuhe, millest tuleneb ühe isiku kohustus teha teise isiku kasuks teatud tegu või sellest hoiduda ning võlausaldajal on õigus nõuda kohustuse täitmist.<sup>304</sup> Võlasuhte sisuks kohustusena on soorituse tegemine<sup>305</sup>, mis üleelanud abikaasa õiguste kontekstis tähendab eelosa ja isikliku kasutusõiguse üleandmist. Erinevus tavapärasest annaku regulatsioonist seisneb selles, et üleelanud abikaas peab samal ajal olema ka ise üks pärijatest ehk see, kellelt kohustuse täitmist nõutakse. Võlasuhtest tulenevad mõlemale poolele õigused ja kohustused<sup>306</sup>, seega tuleks eelosa ja isikliku kasutusõiguse kontekstis vaadelda, millised õigused ja kohustused kummalegi poolele sellest võlasuhtest tekivad.

Kui üleelanud abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse nõuet käsitleda võlaõigusliku nõuedeõigusena, millele tuleb kohaldada annaku sätteid, siis tekib üleelanud abikaasa ja teiste pärijate vahel õigussuhe, kus üleelanud abikaasal on õigus nõuda ja pärijatel on kohustus nõue täita<sup>307</sup>. PärS 57 lg 1 järgi on pärija annakutäitja. Annakutäitjaks abikaasa pärimisõiguse regulatsioonis on pärijad ja nende kohustuseks on annakuks määratud ese üle anda<sup>308</sup>. Annak on nõue pärijate vastu ja abikaasa olles ühtlasi nii pärija kui seadusjärgse annaku saaja, on iseenda võlausaldaja. Kuigi üldiselt ei saa keegi olla iseenda võlausaldaja, käsitletakse siiski

---

<sup>301</sup> Mikk (2010), lk 4.

<sup>302</sup> Ibid, lk 55.

<sup>303</sup> Ibid, lk 59.

<sup>304</sup> VÕS Komm I/Kull, § 2 p 4.1.1., lk 11.

<sup>305</sup> Ibid, § 2 p 4.1.1., lk 11.

<sup>306</sup> Ibid, § 2 p 4.1.1., lk 11.

<sup>307</sup> Mikk (2010), lk 54.

<sup>308</sup> Ibid, lk 57.

valitseva arvamuse järgi Saksa õiguses näiteks ainupärijale määratud annakut siiski annakuna, kuna see võib anda eeliseid näiteks kinnistusraamatukäibes, testamenditäitja või pärandvara valitseja suhtes. Samuti võib see olla oluline pärandvaral lasuvate kohustuste eest vastutamisel.<sup>309</sup>

Annaku üldise regulatsiooni järgi ei ole annakusaajal annakuesemele õigusi enne, kui omandiõigus talle üle läheb ja annakusaaja peab oma seaduse alusel tekkinud nõude aktiivselt maksuma panema<sup>310</sup>. Annakusaaja saab üldjuhul nõuda pärijalt täitmist alles pärast pärandi vastuvõtmist PärS 134 lg 1 järgi<sup>311</sup>. Sama tuleb kohaldada ka abikaasa seadusjärgsele annakule.

Annaku üldisest loogikast tuleneb, et annakut on võimalik PärS § 58 lg 1 järgi täita vaid juhul, kui pärandvara koosseis seda võimaldab. Eelosa ja isikliku kasutusõigust pärandvara jagamisel saab üleelanud abikaasa nõuda juhul, kui need on pärandvaras olemas. Seega saab üleelanud abikaasa nõuda kodu sisustuse esemeid ja abikaasade ühisele kodule isikliku kasutusõiguse seadmist vaid juhul, kui need on pärandvaras olemas. Samalaadne on olukord Austria õiguses, mille järgi on samuti oluline tingimus, et eluase, millele abikaasa elamisõigust soovib, peab kuuluma pärandvara hulka.<sup>312</sup> Ka Austria kohtupraktika järgi on eelduseks, et abikaasa saaks esitada edasi elamise nõude abikaasade ühises kodus, et see eluase, mille suhtes nõue esitatakse, kuuluks pärandi hulka, muidu on tegemist nõude esitamisega võõra asja suhtes, millel ei ole mingit õiguslikku mõju.<sup>313</sup>

Annakusaajal tuleb annakuks määratud eseme omandiõiguse saamiseks teha tehing pärijatega ning annaku üleminek pärijalt annakusaajale toimub tehinguliselt, seega eriõigusjärgluse alusel.<sup>314</sup> Annakusaaja õigused ja kohustused annakutäitja eest kujunevad sõltuvalt annaku esemest täitmiseks vajalikku kohustust reguleerivate sätete alusel, eelkõige asjaõigus- ja võlaõigusseaduse alusel.<sup>315</sup>

Kui kohaldada eelosa ja isikliku kasutusõiguse nõudele annaku kohta käivaid sätteid, siis ei saa abikaasa nende omanikuks automaatselt, vaid tal on õigus nõuda eelossa kuuluvate esemete omandiõiguse üleandmist pärijatelt.<sup>316</sup> Annaku üleandmise kohustus tuleneb seadusest. Asjaõigusliku täitmistehingu kohustus tuleneb seega seaduse alusel tekkinud võlasuhtest.<sup>317</sup>

---

<sup>309</sup> Mikk (2010), lk 24.

<sup>310</sup> Ibid, lk 23.

<sup>311</sup> Ibid, lk 56.

<sup>312</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 176.

<sup>313</sup> OGH 21.11.1994, 9Ob508/94.

<sup>314</sup> Ibid, lk 56.

<sup>315</sup> Ibid, lk 60

<sup>316</sup> Ibid, lk 34.

<sup>317</sup> Ibid, lk 59.

Sellest tulenevalt võib öelda, et Eesti õiguses on vaja eelossa kuuluvate esemete omandiõiguse üleandmist pärijatelt üleelanud abikaasale ja kõigi pärijate ühisel kokkuleppel isikliku kasutusõiguse seadmist kinnisasjale, mis oli abikaasade ühine kodu.

Kuna eelossa saavad kuuluda vallasasjad, siis peab toimuma nende omandamine vallasasjade omandamise sätete kohaselt vastavalt AÕS §-ile 92. Vallasasjade omandamise eeldusteks on asjaõiguskokkulepe ehk omandi üleandmise kokkulepe pärijate ja abikaasa vahel, eelossa kuuluvate esemete valduse üle andmine ning omandi üle andjal peab olema käsutusõigus, mis tähendab, et kõik pärijad ühiselt peavad esemed üle andma, kuna pärijad ühiselt saavad pärandvarasse kuuluvaid esemeid kasutada.<sup>318</sup>

Saksa õiguse järgi saab abikaasa BGB § 1932 lg 2 alusel õiguse nõuda eelossa kuuluvate esemete omandi üleandmist samuti annaku kohta käivate sätete järgi. D.Leipold toob BGB Müncheni kommentaarid välja, et eelosa täitmine toimub üldiselt tehinguga, aga juhul, kui eelossa kuuluvad vallasasjad on juba abikaasa valduses, piisab asjaõiguskokkuleppest<sup>319</sup>. Sama kinnitab T. Große-Boymann, et juhul, kui eelosana nõutavad esemed on juba abikaasa valduses, ei ole eraldi üleandmine vajalik. See tähendab, et sellisel juhul eraldi üle neid anda kõigil pärijatel ühiselt üleelanud abikaasale vaja ei ole, kuna esemete valdus on juba abikaasal.<sup>320</sup>

Samas toob D.Leipold välja, et abikaasale kehtib BGB §-ist 2027 tulenev kohustus anda informatsiooni eelossa kuuluvate esemete kohta, mis on tema valduses.<sup>321</sup> Seega olenemata sellest, et selget vallasasjade üleandmist pärijatelt üleelanud abikaasale vaja ei ole, kui asjad on juba abikaasa valduses, on siiski oluline, et teised pärijad oleksid informeeritud, millised esemed eelossa kuuluvad ja just nende esemete eelosana üle andmise kokkulepe oleks pärijate vahel sõlmitud.

Isikliku kasutusõiguse sisse seadmise eeldused tulevad asjaõigusseadusest. AÕS § 64<sup>1</sup> järgi on isikliku kasutusõiguse seadmiseks elamule vajalik õigustatud isiku ja teise poole notariaalselt tõestatud kokkulepe ehk asjaõigusleping ja kanda tegemine kinnistusraamatusse. Seega peavad üleelanud abikaasa ja teised pärijad sõlmima kinnisasja isikliku kasutusõigusega koormamise kokkuleppe, mille kohta tehakse kanne kinnistusraamatusse. Šveitsi ZGB art 473 järgi saadava kasutusvalduse sisse seadmiseks on sarnaselt Eesti õigusega vajalik eraldi selle üle andmine ehk kokkuleppe sõlmimine ja kinnistusraamatu kande tegemine<sup>322</sup>.

---

<sup>318</sup> AÕS I Komm/Kullerkupp, § 92, p 3., lk 419-428.

<sup>319</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 16.

<sup>320</sup> Burandt/Rojahn/Große-Boymann, § 1932 Rn. 11.

<sup>321</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 16.

<sup>322</sup> BSK ZGB II/Staehelin, art. 473, lk 80.

Piiratud asjaõigus tekib kinnistusraamatu kande ja asjaõiguslepingu sõlmimisega. Eristada tuleb kohustustehingut, millest tuleneb isikliku kasutusõiguse seadmise kohustus ja asjaõiguslepingut, milles lepitakse kokku, et kinnisasi koormatakse isikliku kasutusõigusega. Üldjuhul tuleb asjaõiguse seadmiseks teha nii kohustustehing kui asjaõiguslik kokkulepe. Kohustustehingus tuleb ära määratleda isikliku kasutusõiguse seadmise kohustus ning asjaõiguskokkuleppega lepivad kinnisasja omanik ja üleelanud abikaasa kokku, et kinnisasi koormatakse isikliku kasutusõigusega elamule.<sup>323</sup>

Kui isiklikku kasutusõigust seatakse üleelanud abikaasale pärimisõiguse alusel, ei ole vajalik kohustustehingu tõestamine, kuna alus kohustuse tekkimiseks tuleneb seadusest ja üleelanud abikaasa seadusest tulenev võlaõiguslik nõue on *causa* asjaõiguse seadmiseks.<sup>324</sup> Siiski on võimalik kokku leppida eraldi ka võlaõiguslikes tingimustes, kuid need jäävad kehtima seniste poolte vahel, mitte ei kehti kinnisasja igakordse omaniku kasuks.<sup>325</sup>

Austria õiguses on küsitav, kas elamisõigus tekib pärandaja surma hetkest *eo ipso* või tuleb õigusliku tehinguga sisse seada. Austria üldisele annakuõigusele on iseloomulik õiguse sisseseadmine läbi erilise pärijate teo või akti, mis peaks õigussuhte sellega sisse seadma.<sup>326</sup> Abikaasa peab oma seadusjärgse annaku nõude tulenevalt annaku üldregulatsioonist õiguslikult sisse seadma ja maksma panema<sup>327</sup>.

Abikaasa elamisõigust ei ole pärijad kohustatud asjaõiguslikult sisse seadma<sup>328</sup>. Seega ei ole abikaasa elamisõigus Austrias kinnistusraamatusse kantav õigus ja on seotud üleelanud abikaasa faktilise elamu kasutamisega. Elamisõigust täitma kohustatud pooleks on legataar või see, kes saab kinnisasja omandi.<sup>329</sup> Eccher ja Zankl on seisukohal, et Austria õiguses ei ole vaja elamisõiguse sisse seadmiseks eraldi sisse seadmise akti või üleandmist, kuna seadus ise seab sisse selle abikaasa elamisõiguse ja mingit eraldi õigussuhet ei ole vaja sisse seada. Pärijad peavad laskma abikaasal seal edasi elada nii nagu see on siiani olnud.<sup>330</sup>

Eelossa kuuluvad esemed ja isiklik kasutusõigus kuuluvad pärandisse kuni pärandvara jagamiseni ja kõik esemed kuuluvad pärijatele ühiselt kuni ei ole pärandvara ära jagatud. Kui abikaasa ja poolte vahel tekib vaidlus esemete kuuluvuse üle eelossa või ei ole pärijad nõus isikliku kasutusõiguse seadmise kinnisasjale, mis oli abikaasade ühine kodu, on üleelanud

<sup>323</sup> AÖS II Komm/Paal, § 225, p.3.2., lk 55.

<sup>324</sup> Mikk (2010), lk 69.

<sup>325</sup> AÖS II Komm/Paal § 225, p.3., lk 55-56.

<sup>326</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 177-178.

<sup>327</sup> OGH 12.22.1974, 4 Ob 607/74; OGH 11.05.2004, 5 Ob 191/03d.

<sup>328</sup> OGH 01.09.1993, 7 Ob 561/93.

<sup>329</sup> Winkler, lk 36-37.

<sup>330</sup> OGH 11.11.1999, 6Ob184/99y.

abikaasa võimalus on oma õigused maksuma panna kohtus. Abikaasa saab isikliku kasutusõiguse nõude tingimuslikult, kui ilma selleta tema elujärg halveneks, seega peab üleelanud abikaasa hakkama kohtumenetluses tõendama oma võimalikku elujärje halvenemist, mis võib olla keeruline ja sellega teha abikaasale oma õiguste maksuma paneku keeruliseks.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik<sup>331</sup> (edaspidi TsMS) ei sätesta erimenetlust sellise vaidluse lahendamiseks, seega tuleb vaidlus lahendada tavalises hagimenetluse korras ja abikaasa peab esitama kohtusse TsMS § 363 nõuetele vastava hagi. Samalaadne on olukord Saksa õiguses, kus vaidlused eelosa üle lahendatakse üldises tsiviilkohtumenetluse korras, mingit erimenetlust selleks ette nähtud ei ole.<sup>332</sup>

Tiina Mikk on seisukohal, et annaku nõude alus tuleneb PärS § 56 lg 1 teisest lausest, mis reguleerib annakusaaja õigust nõuda annakuks määratud eseme üleandmist ja PärS §-ist 62, mis reguleerib annaku nõude tekkimist<sup>333</sup>. PärS § 17 lg 2 sätestab, et eelosale tuleb kohaldada annaku kohta käivaid sätteid, seega võib eeldada, et eelosa nõudmise õiguslikuks aluseks on lisaks PärS § 17 lg-le 1 eelpool nimetatud nõude alused. Eesti õiguses tuleb annakusaajale välja anda nii viljad kui kasutuseelised vastavalt PärS §-ile 67 ja TsÜS §-ile 62, aga Saksa õiguses ei laiene annakusaaja nõue kasutuseeliste.<sup>334</sup>

Annaku täitmise kohustuse rikkumise tagajärjed tulenevad võlaõigusseadusest. Täitmise kohustus lõpeb kohase täitmisega vastavalt VÕS §-ile 186 p 1 või annakusaaja nõudest loobumisega PärS 64 lg 3 järgi. Austrias on nõue on täidetud siis, kui pärijad teevad kõik selleks, et võimaldada abikaasal edasi elada abikaasade ühisel eluasemel pikemas perspektiivis.<sup>335</sup> Kui annakutäitja ei anna annakuks määratud eset üle, on tegemist võlasuhtest tuleneva kohustuse täitmata jätmisega ja saab kasutada VÕS § 101 tulenevaid õiguskaitsevahendeid<sup>336</sup>. Eelkõige nõuda VÕS § 108 lg 1 alusel kohustuse täitmist. Eelduseks on kohustuse rikkumine, mis on annakuks määratud eseme üle andmata jätmine ning võlgniku vastutus rikkumise eest. Sarnaselt saab abikaasa nõuda isikliku kasutusõiguse üleandmist ehk seaduse alusel tekkinud võlasuhtest tuleneva kohustuse täitmist ja selleks kõigilt pärijatelt nõusolekut kinnistusraamatu kande tegemiseks, mille puhul tuleb vastavalt TsÜS § 86 lg-le 5 asendada pärijate tahteavaldused kohtuotsusega.

---

<sup>331</sup> Tsiviilkohtumenetluse seadustik. RT I 2005, 26, 197.

<sup>332</sup> MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 16-19.

<sup>333</sup> Mikk (2010), lk 60.

<sup>334</sup> Mikk (2010), lk 60.

<sup>335</sup> OGH 01.09.1993, 7Ob561/93.

<sup>336</sup> Mikk (2010), lk 77.

Eelosa ja isikliku kasutusõiguse eelduste täidetuse korral tekib abikaasa ja teiste pärijate vahel seadusjärgne võlasuhe, mis muutub sissenõutavaks pärandi vastuvõtmisega. Siis saab üleelanud abikaasa nõuda eelosa esemete üle andmist ja isikliku kasutusõiguse sisse kandmist kinnistusraamatusse. Saksa õiguse järgi ei ole eelosa esemete eraldi üle andmist vaja, kui need asuvad juba abikaasa valduses. Kuna Austria õiguse ei ole abikaasa elamisõigus kinnistusraamatusse kantav õigus, siis on vaieldav, kas elamisõigus tekib kohe pärandi avanemisega ja on seotud abikaasa faktilise elamu kasutamisega või tuleb siiski see pärijate ühise kokkuleppega abikaasale üle anda vastavalt annaku sätetele. Šveitsi õiguses tuleb kasutusvaldus abikaasale üle anda kokkuleppega ja kanda kinnistusraamatusse sarnaselt Eesti õigusele. Kuna isikliku kasutusõiguse nõude saab abikaasa tingimuslikult, peab ta vaidluse korral pärijatega oma elujärje võimalikku halvenemist kohtus tõendama.

### **3.2. Eelosa ja isikliku kasutusõiguse arvestamine pärandvara jagamisel**

PärS § 152 lg 2 järgi jagatakse pärandvara pärijate vahel vastavalt nende pärandiosale, lähtudes esemete harilikust väärtusest jagamise hetkel. Pärijate kokkuleppel võib pärandvara hulka kuuluvat asja hinnata pärija erilise huvi alusel. Annakuga saab pärandaja panna ühe pärija paremasse positsiooni võrreldes teiste pärijatega, sest sellega saab üks pärija võlausaldaja positsiooni väljaspool pärijate ühisust<sup>337</sup>. Seega annaku sätete kohaldamine eelosale ja isiklikule kasutusõigusele peaks panema üleelanud abikaasa võrreldes teiste pärijate paremasse positsiooni pärandvara jagamisel.

Annakuna on ühel pärijatest varalise hüve nõue pärandi suhtes, mille täitmine on kõigi kaaspärijate kohustus<sup>338</sup>. Näiteks olukorras kui pärand on väga väike, annab annaku nõue annakusaajale teiste annakutega võrdse positsiooni. Ilma annaku korralduseta ainult pärijana oleks tal õigus vaid väiksele ülejäägile pärandist, kui kõik nõuded on täidetud.<sup>339</sup> Seega annaku sätete kohaldamine võimaldab üleelanud abikaasal eelosa ja isikliku kasutusõiguse nõuete täitmist nõuda enne, kui pärijad hakkavad nõuete täitmisest üle jäävat pärandvara jagama. Lisaks ei arvestata annakut kaaspärijate vahelisel pärandvara jagamisel tema pärandiosa hulka.<sup>340</sup> Abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõigust ei arvestata sellest tulenevalt abikaasa pärandiosa hulka, vaid ta peab saama selle oma pärandiosale lisaks.

Sarnane on käsitlus Saksa õiguskirjanduses, kus abikaasa eelisseisundit on selles, et kaaspärija saab annaku täies väärtuses, kuid samas väheneb annaku võrra kogu pärandvara, millele ka tal

---

<sup>337</sup> Mikk (2010), lk 59.

<sup>338</sup> Ibid, lk 25.

<sup>339</sup> Ibid, lk 25..

<sup>340</sup> Ibid, lk 25.

endal oma pärandiosa ulatuses on õigus. Sellest tulenevalt võib öelda, et üleelanud abikaasa on eraldiseisev võlausaldaja nõudega pärandi vastu, teiselt poolt aga selle sama pärandi omanik.<sup>341</sup>

Pärandvara jagamisel tuleb arvestada, et nii isikliku kasutusõiguse ühisele kodule PärS §16 lg 3 alusel kui eelosa PärS § 17 lg 1 alusel saab üleelanud abikaasa oma pärandiosale lisaks, mitte ei tule seda tema pärandiosa sisse arvestada. Samamoodi on see nii Austrias kui Saksamaal.<sup>342</sup>

Kuna eelosa ei arvestata abikaasa pärandiosa sisse, vaid see tuleb abikaasa pärandiosale lisaks, siis on eelosa majanduslik tähtsus väga suur. Väikese pärandi korral võib eelosa väärtus moodustadagi suurema osa kogu pärandi väärtusest.<sup>343</sup>

Pärimisseaduse seletuskirja järgi lisati võrreldes varasema seadusega eelosa sättele lõige kaks, mis sätestab selgelt, et eelosa kuulub pärandi hulka<sup>344</sup>. PärS § 17 lg 2 ütleb, et eelosale kohaldatakse annaku sätteid, seega tuleb lähtuda otsustamisel, kas eelosa tuleb pärandi jagamisel arvestada pärandi sisse, annaku vastavatest sätetest. Seletuskirjas on lisaks välja toodud, et antud säte on oluline just pärandvara jagamisel ja väärtuse arvestamisel, kuna eelosal võib olla suur majanduslik väärtus<sup>345</sup>. See on oluline eelkõige võlausaldajate seisukohalt, kuna võlausaldajate nõuded täidetakse PärS § 142 lg 2 järgi enne annakuid ning annakute kuulumisel pärandvarasse on võlausaldajate õigused paremini kaitstud.

Austria õiguses on elamisõigus ja ühise majapidamise esemed seadusjärgne eelannak, kuna abikaasa saab selle oma pärandiosa kõrval. Eelosa ei ole abikaasa pärandiosa sisse arvestatud ning kõik pärijad maksavad selle ühiselt.<sup>346</sup> Samuti on Saksa õiguses eelosa seadusjärgne annak ja seda ei arvestata abikaasa pärandiosa sisse. Abikaasal on nõudeõigus kogu pärandi vastu ja seda tuleb täita üldises korras. Eelosa esemed kuuluvad pärandvara hulka ja abikaasa saab eelosa esemed ja mõttelise osa pärandist, mis on nende võrra vähenenud.<sup>347</sup>

Olukorras, kus testamendiga on määratud üks pärandvarasse kuuluv ese annakuna ja muu pärimine toimub seaduse alusel, siis võib tekkida küsimus, millises järjekorras annakuid täidetakse? Kas võib arvata, et seadusjärgsel annakul on eelisõigus võrreldes viimsest tahteavaldusest tuleneva annakuga? Abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse nõuded seadusjärgsel pärimisel ei ole PärS § 142 järgi pärandvarast kohustuste täitmise järjekorda

---

<sup>341</sup> Ibid, lk 25.

<sup>342</sup> Saksamaa: MüKoBGB/Leipold, § 1932 Rn. 16. Austria: Welser, lk 472; Gruber/Kalss/Müller/Schauer/Bittner, lk 357; OGH 16.03.2011, 6Ob30/11x.

<sup>343</sup> Ebenroth, lk 89.

<sup>344</sup> Pärimisseaduse eelnõu (56 SE), lk 5.

<sup>345</sup> Ibid, lk 5.

<sup>346</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 174-175.

<sup>347</sup> Leipold, lk 66-67.



paigutatud. Pärandvara ebapiisavuse ning nõuete konkurentsi korral võib osutuda väga oluliseks küsimuseks, millised esemed täpselt majapidamise sisustusesemete alla kuuluvad.<sup>348</sup>

Saksa õiguses tuleb eelosa nõue rahuldada enne pärandvara jagamist pärijate vahel. Pärandvara pankroti korral ei ole eelosal eelisõigust ja see tuleb täita teiste annakutega samas järjekorras. Austria õiguses on eelannakul sundosa iseloom ja see tuleb täita eelisjärjekorras võrreldes teiste annakutega, sundosaga ja ka ülalpidamisnõuetega.<sup>349</sup>

Seaduses olev PärS §-ist 142 lg-st 1 tulenev nõuete täitmise järjekord puudutab nõuete täitmist, kui on tehtud pärandvara inventuur. Kui ühe järjekorra kõikide kohustuste täitmiseks ei ole pärandvara piisavalt, täidetakse nõuded võrdeliselt nende suurusega PärS § 143 lg 3 alusel. Siiski ei reguleeri PärS §-ist 142 tulenev kohustuste täitmise järjekord eelosa, pärijale määratud annaku ega sundosa täitmise järjekorda. Abikaasal on sel juhul õigus nõuda eelossa kuuluvate esemete üleandmist samadel alustel kui teistel kolmanda järjekorra võlausaldajatel. Eelosa peaks reguleerima suhteid abikaasa ja pärijate vahel ja andma viimasele eelispositsiooni võrreldes teiste pärijatega. Eelosa kohtlemine võrdselt teiste annakutega on tema hinnangul põhjendatud, kuna tegemist on seadusjärgse pärimise lisaelemendiga, mis ei sõltu abikaasa ülalpidamisvajadusest ega ole ka testeerimisvabaduse piirang.<sup>350</sup> Küsimusi tekitab, kuidas samas täitmise järjekorras olevad nõuded omavahel konkureerivad ja kas ühte või teist tuleks eelistada.<sup>351</sup>

Kui konkurents on sundosa, annaku ja eelosa nõuete täitmisel, siis Austria õiguses eelistatakse üldregulatsiooni järgi sundosa annakule, kuid seda ei kohaldada abikaasa seadusjärgse annaku osas.<sup>352</sup> Austria õiguses on seadusjärgsel annakul eelisõigus teiste annakute, sundosa ning ülalpidamisnõuete ees. Sellest tulenevalt võib öelda, et seadusjärgsel eelosal on Austria õiguses sundosaõigusele sarnane iseloom.<sup>353</sup> Austria õiguses tuleb abikaasa seadusjärgne annak täita eelisjärjekorras võrreldes teiste annakutega ning eelisõigus on sel ka teiste ülalpidamis ja sundosa nõuete ees<sup>354</sup>. Samas tuleb eelannakusse kuuluvate esemete ja elamisõiguse väärtus arvestada abikaasa enda sundosa sisse<sup>355</sup>.

---

<sup>348</sup> Mikk (2010), lk 90.

<sup>349</sup> Mikk (2010), lk 90-91.

<sup>350</sup> Ibid, lk 91.

<sup>351</sup> Ibid, lk 88.

<sup>352</sup> Ibid, lk 91.

<sup>353</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 175.

<sup>354</sup> Welser, lk 471.

<sup>355</sup> Schwimann ABGB-TaKom<sup>3</sup>/ Eccher, § 758, lk 560.

Saksa õiguses on eelistatum eelosa nõue võrreldes sundosa nõudega. Samuti ei vähene abikaasa eelosa sundosa nõuete tõttu, kuna seda ei arvestata sundosa hulka.<sup>356</sup> Saksa õiguskirjanduse tuuakse välja, et hea usu põhimõttest tuleneb pärijale määratud annaku täitmine enne pärandvara jagamist,<sup>357</sup> seega ei ole ka Saksa õiguses reguleeritud täpselt eelosa nõude täitmise järjekord. Samas on oluline erinevus Austrias selles, et eelosa saab abikaasa oma sundosale lisaks, mitte ei arvestata selle väärtus tema sundosa sisse.

Eesti õiguses aga arvestatakse abikaasa eelosa pärandi hulka sundosa nõude korral PärS § 106 lg 2 järgi. Tiina Mikk leiab, et ei ole põhjendatud sundosa täitmine enne abikaasa eelosa ehk seadusjärgset annakut. Austrias ja Saksamaal on eelosa võrreldes sundosaga eelisseisus. Arvestades üldist suundumust abikaasa positsiooni parandamisele pärast ühe abikaasa surma, ei ole põhjendatud teise järjekorra sugulaste kõrval sundosa nõude eelistamine eelosale. Põrkuvad vanemate õigus ülalpidamisele ja abikaasa õigus senise elukeskkonna säilitamisele. Eelosa ja sundosa nõuded võiksid mõlema tema hinnangul olla eelistatud annakute nõuetele, kuid tulla täitmisele siiski alles pärast võlausaldajate nõuete täitmist.<sup>358</sup>

Pärandvara hulka kuuluvate esemete jaotamisel võetakse PärS 159 lg 1 järgi arvesse ka iga kaaspärija huve ja vajadusi ning kaaspärijate enamiku soove, kuid konkreetsemaid juhised pärandvara jagamiseks seadusest ei tulene. Samuti ei ole pärandvarasse kuuluvate esemete jagamisel eelisseisus abikaasa. Kuigi Šveitsi õiguses ei ole eelosa laadset õigust abikaasale ette nähtud, on Eesti õigusest erinev ja abikaasa positsiooni teistest pärijatest eristav pärandvara jagamise lahendus. ZGB art 612a järgi võib abikaasa pärandvara jagamisel nõuda kasutusvalduse või elamisõiguse seadmist abikaasade ühisele eluasemele. Samuti võib abikaasa nõuda pärandvara jagamisel omandiõigust eelosa esemetele kohustusega hüvitada nende väärtus.<sup>359</sup>

ZGB art 612a õiguslik olemus on pärandvara jagamiskorraldus, mis annab üleelanud abikaasale eelisõiguse ühisele eluasemele ja selles olevale kodusele varale. See ei ole loovutatav ja on sellest tulenevalt ülimalt personaalne ja eksklusiivne õigus, mis on ette nähtud ainult üleelanud abikaasale. Ainult üleelanud abikaasa saab sellise valikuõiguse, mitte aga teised pärijad. Seetõttu ei ole selline abikaasa nõudeõigus pärandvara jagamisel ka pärandatav tema pärijatele.<sup>360</sup>

---

<sup>356</sup> Mikk (2010), lk 92.

<sup>357</sup> Ibid, lk 90.

<sup>358</sup> Ibid, lk 94.

<sup>359</sup> BSK ZGB II/Schaufelberger/Keller Lüscher, art. 612a, lk 733.

<sup>360</sup> Ibid, lk 733.

ZGB art 612a järgi ei saa abikaasa ühist eluaset ega kodust vara lisaks oma pärandiosale, vaid need tuleb sinna sisse arvestada. Arvestus tehakse eluaseme ja esemete turuväärtuse alusel. Kui nende turuväärtus ületab abikaasa pärandiosa, tuleb kohaldamisele ZGB art 612a teine lõige, mille järgi on abikaasal õigus kasutusvaldusele või elamisõigusele, mitte enam eluaseme omandiõigusele.<sup>361</sup>

Põhjused, mis lubavad kohaldada ZGB art 612a lõiget 2 ja annavad abikaasale kasutusvalduse või elamisõiguse, on eelkõige abikaasa kõrge vanus, eluaseme ja koduse vara suur väärtus võrreldes pärandiosaga või isiklik suhe pärandaja ja pärijate vahel ning nende seotud abikaasade ühise koduga. Näiteks juhul, kui tegemist abikaasade eluasemega, mis on pärandaja perekonna pika traditsiooni järgi kuulunud perekonnale, võib kohaldamisele tulla ainult kasutusvaldus või elamisõigus abikaasale.<sup>362</sup> ZGB art 612a lõige 3 järgi on välistatud elamisõiguse või kasutusõiguse seadmine abikaasa kasuks juhul, kui tegemist on ruumidega, mida pärandaja oma kutsealaseks või majandustegevuseks kasutas selles osas, milles tema järeltulija vajab seda pärandaja senise tegevuse üle võtmiseks ja jätkamiseks.<sup>363</sup>

Abikaasa saab eelosa ja isikliku kasutusõiguse lisaks oma pärandiosale. Ka pärandvara jagamisel saab üleelanud abikaasa soodsama positsiooni võrreldes teiste pärijatega tänu sellele, et eelosa ja isikliku kasutusõiguse nõudeid saab käsitleda annaku nõuetena. Seega on abikaasa lisaks sellele, et ta on pärija, ka pärandi võlausaldaja. Eelosa ja sundosa nõuete konkurentsi korral on Saksamaal ja Austrias eelistatud abikaasa eelosa ja Saksamaal saab abikaasa lisaks sundosale ka eelosa, seda ei arvestata tema sundosa hulka. Šveitsi õiguses ei ole küll annakuna saadavat eelosa ega elamisõigust, kuid pärandvara jagamise korraldus võimaldab üleelanud abikaasal nõuda koduseid esemeid ja abikaasade ühise kodu omandit. Seda siiski mitte lisaks oma pärandiosale, vaid hüvitades oma pärandiosast nende väärtuse. Eesti õiguses oleks oluline, et abikaasa eelosa nõue oleks eelistatud konkurentsi korral sundosa nõudeaga, kuna eelosa saab abikaasa ainult teise järjekorra pärijate, mitte järeltulijate kõrval ning eelosa peaks saama abikaasa lisaks oma sundosale, kuna ilma selleta ei oleks tagatud tema elukeskkonna kaitse.

### **3.3. Isikliku kasutusõiguse ulatus**

Abikaasale antav asjaõigusseaduse §-is 227 sisalduv isiklik kasutusõigus elamule on piiratud asjaõigus, mis võimaldab õigustatud isikul kasutada kinnisasjal asuvat elamut või teatud kindlaid ruume sellest teisi isikuid välistavalt.<sup>364</sup> Isiklik kasutusõigus seatakse konkreetse isiku

---

<sup>361</sup> BSK ZGB II/Schaufelberger/Keller Lüscher, art. 612a, lk 733.

<sup>362</sup> Ibid, lk 734.

<sup>363</sup> Ibid, lk 734.

<sup>364</sup> AÕS II Komm/Paal, § 227, p.1., lk 59.

kasuks<sup>365</sup> ja kohaldada saab sellele AÕS §-ist 228 tulenevalt realservituudi ja kasutusvalduse sätteid. Isiklik kasutusõigusõigus on sarnane mõlemaga, raalservituudiga on sarnane kasutamine teatud kindlas suhtes ja kasutusvaldusega väljendub seotuses konkreetse isikuga<sup>366</sup>. Abikaasa õiguste seisukohalt on oluline isikliku kasutusõiguse ulatus, millised õigused ja kohustused kummalegi poolele, abikaasale ja pärijatele sellest tulenevad.

Isikliku kasutusõiguse algne eesmärk oli võimaldada kinkida vara järglastele, kuid tagada endale kuni surmani koht elamiseks<sup>367</sup>. Tänapäevane isikliku kasutusõiguse praktiline kasutusala on sarnane ja võimaldab vanematel oma vara järeltulijatele kinkida, kuid sellega koos siiski kindlustada endale elamisõigus.<sup>368</sup> Üleelanud abikaasale isikliku kasutusõiguse võimaldamine pärimisel täidab sarnast eesmärki, milleks on tagada abikaasale elukoht olukorras, kus kinnisasi kellegi teise omandisse peaks minema. Sageli on nendeks kinnisasja uuteks omanikeks pärimise järgselt pärandaja ja üleelanud abikaasa järeltulijad, osadel juhtudel kindlasti ka abikaasa ise.

Isiklikku kasutusõigust võib enda kasuks seada ka kinnisasja omanik<sup>369</sup>. Seadus ei määratle otseselt, et omanik saaks enda kasuks kasutusvalduse seada, aga ei ole ka seda välistavat sätet. Üleelanud abikaasa aspektist on see küsimus, kuna abikaasa võib sageli olla ise ka üks kinnisasja omanikest. Riigikohus on seisukohal, et omanik saaks iseenda kasuks seada kasutusvalduse, peab tal olema kaitset vääriv huvi.<sup>370</sup> Üleelanud abikaasale senise elukeskkonna jätkumise võimaldamist võib selliseks huviks pidada.

Austria ABGB § 745 ei anna seadusjärgse annakuna üleelanud abikaasale õigust nõuda asjaõigust nagu on see Eesti õiguses, vaid määratletud on abikaasale antav õigus edasi elamise õigusena, kuigi sättest ei tulene otseselt, millise sisu ja ulatusega on abikaasa selle alusel saadav elamisõigus. Sõnastus edasi elama viitab Austria sättes sellele, et abikaasa võib eluaset edasi kasutada samal viisil nagu ta seda senini teinud oli.<sup>371</sup> Kuigi Austria õiguses ABGB §-is 521 on sarnane asjaõigus isiklikule kasutusõigusele olemas, ei ole pärijad seda kohustatud üleelanud abikaasale võimaldama, kuigi oma olemuselt see vastaks abikaasa nõudele ja täidaks selle.<sup>372</sup>

---

<sup>365</sup> AÕS II Komm/Paal § 225, p 3, lk 55.

<sup>366</sup> Tiivel, lk 33.

<sup>367</sup> Schwab/Prütting, lk 331.

<sup>368</sup> AÕS II Komm/Paal, § 227, p 3.1., lk 59-60.

<sup>369</sup> Ibid, § 227, p 3.1., lk 60.

<sup>370</sup> Ibid, § 201, p 3., lk 33.

<sup>371</sup> Zankl, lk 202.

<sup>372</sup> Ibid, lk 203.

Austria õiguses on elamisõigusel perekonnaõigusest tulenev kohustuslik sisu, kuid mitte asjaõiguslik toime.<sup>373</sup>

Piiratud asjaõiguse sisu ei saa pooled vabalt kujundada, vaid peavad jääma seadusega kujundatud raamidesse. Kokkulepped võivad puudutada ruumilist ulatust, mingist tegevusest hoidumist, asja korrashoiukohustused, ka viljade ja kasu saamist reguleerivad kokkulepped on võimalikud.<sup>374</sup> Erinev on olukord Austria õiguses, kuna tegemist on võlaõigusliku elamisõigusega ja sellel ei ole seadusest tulenevat sisu. Seega on poolte vahel lepinguvabadusele iseloomulikult võimalik pooltele sobiv õigussuhe paika panna.<sup>375</sup> Siiski ei saa Austria Ülemkohtu praktika järgi senisest kasutusvajadusest lähtuvat elamisõigust kitsendada annakusaaja ja annakuga koormatud isikute vahelise kokkuleppega<sup>376</sup>. Seega olgugi, et poolte vahel on võlaõiguslikust suhtest tulenevalt võimalik kokkuleppeid sõlmida, ei saa need abikaasa elamisõiguse ulatust otseselt piirata ning lubatud ei ole nõuda elamisõiguse eest tasu, see peab olema tasuta.<sup>377</sup>

Isiklik kasutusõigus elamule on üks isikliku kasutusõiguse vorm, mis lubab abikaasal kasutada elamiseks koormatud kinnisasjal asuvat elamut või selle osa. Kuna õigus on teisi välistav, siis kinnisasja omanik ise elamut kasutada ei saa. Samas piirdub õigus elamuga ja elamu teenindamiseks vajaliku maaga, mitte ei laiene tervele kinnisasjale.<sup>378</sup> Samas abikaasa isikliku kasutusõiguse puhul tuleb lähtuda senisest kasutusest ja juhul, abikaasa on harjunud kasutama tervet kinnisasja lisaks elamule, siis peaks abikaasa isiklik kasutusõigus laienema ka tervele kinnisasjale, kuna selline on sätte mõte. Üldjuhul, kui isikliku kasutusõiguse ulatuse kindlaks tegemisel on kahtlusi, lähtutakse õigustatud isiku vajadustest ja silmas peetakse konkreetse isiku vajadusi.<sup>379</sup> Lähtudes sellest, et sundosa saamise vajadus tuleb paika panna pärandi avanemise seisuga<sup>380</sup> ja kasutades seda isikliku kasutusõiguse ulatuse määratlemisel, võib öelda, et isikliku kasutusõiguse vajadust ja sellest tulenevalt ulatust tuleb hinnata pärandi avanemise seisuga.

Austria õiguses tuleb samuti elamisõiguse tegelik ulatus paika panna pärandaja surma hetke seisuga ning üleelanud abikaasale ei ole tingimata tagatud terve eluaseme ainukasutus. Seda eelkõige just olukorras, kus ta varasemalt tervet eluaset ei kasutanud, näiteks elasid osades

---

<sup>373</sup> Schwimann ABGB-TaKom<sup>3</sup>/ Eccher, § 758, lk 561.

<sup>374</sup> AÖS II Komm/ Paal § 213 p 3.6., lk 43.

<sup>375</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 178.

<sup>376</sup> OGH 01.09.1993, 7Ob561/93.

<sup>377</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 176.

<sup>378</sup> AÖS II Komm/ Paal § 227 p 3.1., lk 59.

<sup>379</sup> Ibid, § 225 p 3.4., lk 56.

<sup>380</sup> RK 3-2-1-10-13, p 13-15.

ruumides lapsed.<sup>381</sup> Austria õiguses on oluline, et abikaasa eluaseme kasutamise kvaliteet peab samaks jääma. See tähendab ka seda, et abikaasa ei saa senisel eluasemel mingeid uusi tegevusi alustada, näiteks arst oma kabinetti avada.<sup>382</sup> Samuti ei ole abikaasal õigust nõuda eluasemele üksi elama jäämist, kui ta senini oli seal näiteks pärandaja lastega oli koos elanud. Elamisõigus ei kata ka ruume, mida abikaasa varem ei kasutanud.<sup>383</sup>

Austria õiguse järgi võib elamisõigusega abikaasa majutada seal ka külalisi, sõpru ja elukaaslast.<sup>384</sup> W. Zankl toob välja, et see õigus kuulub normaalse elukvaliteedi juurde.<sup>385</sup> Lisaks on Austria ülemkohus elamisõiguse ulatust analüüsidest sõnastanud selle nii, et üleelanud abikaasal on õigus säilitada senised elamisharjumused elamisõiguse nõudena.<sup>386</sup> Abikaasa eluaseme kasutamise võimalus pea jääma samaks nii kvantitatiivselt, kui ka kvalitatiivselt, see tähendab näiteks, et kui abikaasa varem ühisel eluasemel oma arstikabinetti pidas ja eluase ning tema erialane tegevus seal ühe terviku moodustasid, siis peab see samal viisil ka edasi kestma.<sup>387</sup> Sarnane on Eesti isikliku kasutusõiguse sisu ja abikaasal on lubatud majutada elamusse ka oma perekonnaliikmeid. Muude isikute majutamiseks on kinnisasja omaniku luba vaja.<sup>388</sup>

Kuna Eesti õiguse tuleneb asjaõiguse sisu seadusest, mitte poolte kokkuleppest, on õiguskirjanduses seisukoht, et isikliku kasutusõiguse puhul ei ole küll välistatud täiendava võlaõigusliku kasutuslepingu sõlmimine, kuid sellega ei saa siiski kujundada isikliku kasutusõiguse kui servituudi sisu.<sup>389</sup> Piiratud asjaõiguse sisu on kindlaks määratud seadusega. Samas on lubatud võlaõiguslikus lepingus pooltel kokku leppida, et mingid asjaõigusseaduse imperatiivsed sätted nende vahel ei kehti. Sellisel juhul tuleb aga arvestada, et see kokkulepe kehtib üksnes nende poolte vahel ning kinnisasja omaniku vahetumisel tulenevad piiratud asjaõiguse ja kinnisasja omaniku vahelised suhted seadusest, mitte varasema kinnisasja omaniku ja õigustatud isiku vahelisest kokkuleppest.<sup>390</sup> Kasutusvalduse tasu seadus ei reguleeri, seega tuleb eeldada, et kasutusvaldus ei ole tasuline. Juhul, kui pooled sõlmivad sellest erineva võlaõigusliku kokkuleppe, siis ei kehti see kinnisasja igakordse omaniku suhtes.<sup>391</sup>

---

<sup>381</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 177.

<sup>382</sup> Zankl, lk 207.

<sup>383</sup> Ibid, lk 207-208.

<sup>384</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 178.

<sup>385</sup> Zankl, lk 210.

<sup>386</sup> OGH 21.02.2002, 6 Ob 13/02h.

<sup>387</sup> Zankl, lk 209.

<sup>388</sup> AÕS II Komm/ Paal § 227 p 3.1., lk 59.

<sup>389</sup> Tiivel, lk 36.

<sup>390</sup> AÕS II Komm/ Paal § 201, p 3.a., lk 31.

<sup>391</sup> AÕS II Komm/ Paal § 201, p 3., lk 33.

ZGB art 473 järgne kasutusvaldus on oma olemuselt ZGB art 745 vastav asjaõiguslik kasutusvaldus. Lisaks tuleb arvestada ZGB artikliga 563.<sup>392</sup> Šveitsi kasutusvaldus võimaldab kasutusvaldajale võõra asja täieliku kasutuse ning kasutusvaldus on sellest tulenevalt piiramatult isiklik kasutusõigus. Elamuõigus peetakse kasutusvalduse üheks eriliigiks ning isiklikud servituudid on lisaks kasutusvaldusele ja elamuõigusele Šveitsis ka hooneõigus, allikaõigus, teised isiklikud servituudid, mille sisu on mõni realservituut ja mis seatakse konkreetse isiku kasuks.<sup>393</sup>

AÕS 214 lg 1 p 3 järgi õigus ka asja viljale, seega on abikaasal õigus omandada kasutusvaldusega koormatud asja vilju, õigus kõikidele kasu liikidele<sup>394</sup>. Kui kinnisasja omanik rikub oma kohustusi, näiteks takistab kasutada, siis on kasutusvaldajal õigus nõuda kahju hüvitamist, samuti täitmist, mis oleks kasutamist takistava tegevuse lõpetamine või valduse üle andmine.<sup>395</sup>

Kasutusvaldaja saab anda asja ka üürile, rendile ja selleks ei ole vaja kinnisasja omaniku nõusolekut<sup>396</sup>. Abikaasa pärimisõiguse alusel saadava isikliku kasutusõiguse kontekstis tekib siin küsimus õigustasest anda elamispind üürile. Lähtudes eesmärgist, et isiklik kasutusõigus peaks võimaldama abikaasal jätkata senist harjumuspärast elu ning abikaasa surm ei tohiks teise elukorraldust täielikult muuta, loobub abikaasa kaitstavast elukeskkonnast andes selle üürile. Üürile andmist võiks näha kui loobumist oma elamisõiguses. Samas tuleks igal juhul lähtuda konkreetsetest asjaoludest. Näiteks olukorras, kus abikaasa annab elamispinna üürile, et tasuda oma ravikulude eest viibides ise haiglas, tuleb eristada olukorrast, kus ta annab elamispinna üürile, et kolida välismaale. Ühel juhul saab seda näha vabatahtliku loobumisena oma senisest elukeskkonnast, teisel juhul on see olnud sunnitud. Seega tuleks üldjuhul eitada abikaasa õigust anda elamispind, millele tal on õigus pärimisseadusest tulenevalt isikliku kasutusõigusena üürile, kuid erandjuhtudel võib see olla põhjendatud ja vajalik.

AÕS 223 järgi on üleelanud abikaasa kohustatud kandma esemel lasuvad maksud ja võlaintressid ning koormatised, majandamis ja muud kulud. Abikaasal tuleb kanda ainult kinnisasjaga, aga mitte omanikuga seotud kohustused. Üleelanud abikaasa ei pea kandma neid koormatisi, mis on tagatud kinnisasja koormava hüpoteegiga, sealhulgas ka mitte kinnisasja

---

<sup>392</sup> BSK ZGB II/Staehelin, art. 473, lk 81.

<sup>393</sup> Tiivel, lk 36.

<sup>394</sup> AÕS II Komm/Paal § 214 p 3.2., lk 44.

<sup>395</sup> Ibid, § 214 p 3.3., lk 44.

<sup>396</sup> Ibid, § 215 p 3., lk 45.

omandamiseks võetud ja kinnisasja koormava hüpoteegiga tagatud laenulepingust tulenevaid rahalisi kohustusi.<sup>397</sup>

AÕS §-ile 218 vastavalt on abikaasa kohustatud säilitama asja senise majandusliku otstarbe, kasutama seda heaperemehelikult ja korrapäraselt. Asja oluliselt muuta on keelatud. Kui asja korrapärase kasutamise kohustust rikutakse, võib kinnisasja omanik nõuda kahju hüvitamist või esitada täitmisenõude. Lisaks võib kõne alla tulla ka kasutusvalduse lõpetamise nõue.<sup>398</sup> AÕS § 216 järgi tuleb kasutusvalduse lõppemisel asi omanikule tagastada AÕS § 218 kohaselt. Lisaks asja majanduslikule otstarbele vastavale kasutamisele on üleelanud abikaasa kohustatud ka asja korra hoidma AÕS § 219 alusel. Kohustus piirdub siiski üksnes tavaliseks korrashoiuks vajalike parenduste ja uuendustega.<sup>399</sup>

Austria õiguses ei pea abikaasa elamisõiguse enda eest küll maksma, kuid elamisõigusega seotud kulud peab ta siiski kandma sarnaselt Eesti isiklikule kasutusõigusele<sup>400</sup>. Abikaasa peab kandma ka eluasemega seotud koormatise, milleks on kindlasti eluaseme jooksvad ülalpidamiskulud, kuid ei ole näiteks hüpoteegimaksud. Abikaasa peab küll kandma jooksvad kulud, kuid ei pea näiteks tasuma omandi saamise seotud kulusid, samuti korteri remondi kulusid<sup>401</sup>. Omaniku maksud abikaasale üle ei lähe. Üldpõhimõtte järgi peavad edasi kestma abikaasa jaoks senised tingimused ja ta peab kandma samu koormatise, mis siiani eluaseme kasutamisest tulenevalt temaga seotud olid või mida ta kandis.<sup>402</sup>

Austrias on ette nähtud, et ta peab eluaset hoidma sellises tavapärasel korras nagu iga omanik seda teeks. Tuleb arvestada, et üleelanud abikaasa peab sarnaselt üürnikule hoidma eluaset tavapärasel korras ja ei tohi seda kahjustada<sup>403</sup>. Abikaasa võib eluaset kasutada nii nagu seni, seega ei tohi ta seda kahjustada, vastasel juhul on eluaseme omanikul õigus nõuda kahju hüvitamist<sup>404</sup>. Eluaseme eest hoolitsemise kohustus abikaasal tuleneb sellest, et ta seadusjärgse võlasuhte alusel valdab pärijale kuuluvat asja<sup>405</sup>.

Šveitsi õiguse järgi on ZGB art 765 alusel abikaasa kanda kasutusvaldusega seonduvad tavalised ülalpidamise kulud. Suuremate tööde kulud jäävad omaniku kanda.<sup>406</sup> Ka Šveitsis piirneb abikaasa saadav kasutusvaldus selle osaga elamust, mida ta senini koos pärandajaga

<sup>397</sup> AÕS II Komm/Paal § 223 p 3., lk 54.

<sup>398</sup> Ibid, § 218 p 3., lk 48.

<sup>399</sup> Ibid, § 219 p 3., lk 50.

<sup>400</sup> Winkler, lk 37.

<sup>401</sup> Schwimann ABGB-TaKom<sup>3</sup>/ Eccher, § 758, lk 562.

<sup>402</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 178-179.

<sup>403</sup> Zankl, lk 218-219.

<sup>404</sup> Ibid, lk 217.

<sup>405</sup> Ibid, lk 218.

<sup>406</sup> BSK ZGB II/Staehelin, art. 473, lk 81.



kasutas. Kui see oli mingi osa suuremast elamust, siis kehtib kasutusvaldus sellele osale, mitte tervele elamule.<sup>407</sup>

AÕS § 68 lg 1 järgi on omand isiku kõige ulatuslikum ja täielikum võim asja üle. Omand on õigus asja vallata, kasutada, käsutada. Kasutusvaldus piirab kinnisasja omaniku õigusi väga oluliselt ja jätab omaniku ilma suurest osast tavapärastest omaniku õigustest<sup>408</sup>. Isikliku kasutusõiguse koormatud kinnisasjal asuvat elamut ei ole omanikul aga õigus ei vallata ega kasutada, seda teeb isikliku kasutusõiguse omaja. Kuigi isiklik kasutusõigus elamule seatakse kogu kinnisasjale, saab seda õigust siiski teostada ainult elamu või elamu teatud osadega seoses. See tähendab, et neid osi või hooneid kinnisasjal, millele isiklik kasutusõigus elamule ei laiene, võib kasutada ka kinnisasja omani,<sup>409</sup> mis on oluline teiste pärijate seisukohalt või võib mõningatel juhtudel võimaldada ka neil kinnisasja osaliselt kasutada.

Isikliku kasutusõigusega koormatud kinnisasja saab omanik aga käsutada. Seega saab omanik koormata kinnisasja teiste piiratud asjaõigustega, nt hüpoteegiga, aga ka kinnisasja võõrandada. Kui hüpoteek kanda kinnistusraamatusse peale isikliku kasutusõiguse sisse kandmist, siis asuks viimane järjekohtade mõttes hüpoteegist eespool ning võimalik hüpoteegi realiseerimine ei kahjustaks isikliku kasutusõiguse kehtivust ega selle teostamist.<sup>410</sup> Ka Austria õiguses on pärijal õigus kinnisasja näiteks pandiõigustega koormata<sup>411</sup>.

Isiklik kasutusõigus elamule on isiklik õigus, mis võimaldab selle omanikul kasutada kinnisasjal asuvat elamut. Austrias ei ole abikaasa elamisõigus asjaõiguslik ja seda ei kanta kinnistusraamatusse. Šveitsis testamentaarse korraldusena saadav abikaasa õigus on kasutusvaldus, mis on veel laiema ulatusega kui isiklik kasutusõigus elamule, kuna võimaldab tervet kinnisasja piiramatult kasutada. Kui Eestis tuleneb isikliku kasutusõiguse sisu suures osas seadusest, kuna tegemist on asjaõigusega, siis Austrias on abikaasa elamisõigus võlaõiguslik ja sellest tulenevalt on poolte vahel võimalik selle sisu täpsemalt paika panna. Samas peab Austria õiguse järgi abikaasa elamisõiguse maht ja kvaliteet jääma samaks, mis oli pärandi avanemise ajal. Ka Eesti õiguses tuleks lähtuda sellest, et abikaasa elamisõiguse ulatus tuleb määrata pärandi avanemise seisuga. Abikaas isiklik kasutusõigus peab olema tasuta, kuid ta on kohustatud tasuma elamisega seotud jooksvad kulud ning hoidma elamut tavapärasel korras. Võimalust anda eluase üürile tuleks üldjuhul eitada, kuigi asjaõiguslik sisu seda lubab. Pärijad

---

<sup>407</sup> BSK ZGB II/Schaufelberger/Keller Lüscher, art. 612a, lk 732.

<sup>408</sup> Ibid, § 214 p 3., lk 44.

<sup>409</sup> Ibid, § 227, p. 3.1., lk 59.

<sup>410</sup> Ibid, § 227 p 3., lk 59-60.

<sup>411</sup> Zankl, lk 238.

saavad kinnisasja ja elamut kasutada selles osas, kuhu abikaasa kasutusõigus ei laiene, samuti saavad nad kinnisasja võõrandada ja koormata teiste piiratud asjaõigustega.

### 3.4. Isikliku kasutusõiguse lõppemine

Kuna pärimisseadusest ei tulene isikliku kasutusõiguse kestust ja ka teised pärijad on huvitatud kinnisasja kasutamisest, on oluline välja selgitada, kui kaua abikaasa isiklik kasutusõigus kestab ja millised on selle lõpetamise võimalused.

Üldjuhul on isiklik kasutusõigus olemuslikult seotud konkreetse õigustatud isikuga ning selle kestus on piiratud õigustatud isiku eluea või eksistentsiga,<sup>412</sup> mis kattub abikaasale antava isikliku kasutusõiguse mõttega. Isiklik kasutusõigus lõpeb AÕS §-ist 210 tulenevalt üleelanud abikaasa surmaga, kuna füüsilise isiku kasuks seadud kasutusvaldus ei saa kesta kauem kui ta surmani, mis tuleneb kasutusvalduse isiklikus iseloomust. Kui kasutusvaldus lõpeb surmaga ja pärijale üle ei lähe, saab selle kinnistusraamaust kustutada ja selleks ei ole vaja pärija nõusolekut. Kinnistusraamatuseaduse<sup>413</sup> §-i 49<sup>4</sup>, mis nõuaks muidu pärijate nõusolekut, ei kohaldata.<sup>414</sup>

Šveitsi ZGB artikli 473 järgne üleelanud abikaasa kasutusvaldus lõpeb samuti õigustatud isiku surmaga<sup>415</sup>. Šveitsi õiguse järgi lõpeb kasutusvaldus seadusest tulenevalt *eo ipso* koos selle asjaõigusliku mõjuga. See tähendab ka seda, et kinnisasja omanik saab peale kasutusvalduse omaja surma lasta selle kustutada, ilma et kasutusvalduse omaja pärijatelt oleks kande kustutamiseks nõusolekut vaja.<sup>416</sup> Saksa õiguses on eelosa nõudeõigus pärandatav<sup>417</sup> ja nõudeõigus eelosale läheb üleelanud abikaasa pärijatele üle sarnaselt tema pärandiosale<sup>418</sup>.

Elamisõigus lõpeb Austria õiguses sarnaselt Eesti ja Šveitsi õigusele õigustatud isiku surmaga surmaga. Õigus elada edasi abikaasade ühises kodus ei ole üle antav ega ka pärandatav.<sup>419</sup> Kuna abikaasa ja pärijate vahel ei teki üürisuhet, siis ei ole kellelgi õigust ka sellesse suhtesse üleelanud abikaasa asemel astuda ja tema surmaga lõpeb elamisõigus täielikult.<sup>420</sup> Kuna elamisõigus teenib just abikaasa isiklikku elamisvajadust, siis ei saa see minna üle kolmandale

<sup>412</sup> AÕS II Komm/Paal, § 226 p 3., lk 57.

<sup>413</sup> Kinnistusraamatuseadus. RT I 1993, 65, 922.

<sup>414</sup> AÕS II/Komm/Paal § 210 p 3.1., lk 36.

<sup>415</sup> BSK ZGB II/ Staehelin, art. 473, lk 84.

<sup>416</sup> Ibid, art. 473, lk 84.

<sup>417</sup> BeckOK BGB/Müller-Christmann BGB § 1932 Rn. 2.

<sup>418</sup> Staudinger/Werner, Rn 22, lk 311.

<sup>419</sup> Winkler, lk 37.

<sup>420</sup> Zankl, lk 221.

isikule.<sup>421</sup> Samas on võimalik endaga koos keegi eluasemel elama tuua. Kui abikaasa kolib eluasemelt välja, siis loetakse seda vabatahtlikuks elamisõigusest loobumiseks<sup>422</sup>.

Kui annaku nõue on juba tekkinud, siis annaku üldregulatsiooni järgi on annaku nõue ka üleantav.<sup>423</sup> Üldiselt läheb annak üle annakusaaja alanejale sugulasele PärS 31 järgi. Abikaasa eelosa ja isiklik kasutusõigus ei ole lihtsalt asjade kogum ja elamisõigus, mis on mõeldud üleelanud abikaasa vara suurendama, vaid need õigused on mõeldud üleelanud abikaasa senise harjumuspärase elukeskkonna tagamiseks, need õigused on seotud emotsionaalselt üleelanud abikaasaga. Kui need on üle antavad ja pärandatavad ja üleelanud abikaasa saab need oma lastele pärandada või oma pärandiosa maha müüa, siis ei oleks see eelosa ja isikliku kasutusõiguse regulatsiooni eesmärgiga kooskõlas.

Samas on AÕS § 226 järgi isiklik kasutusõigus üleantav kinnisasja omaniku nõusolekul. Kui omanik nõus on, siis on see küll vastuolus põhjusega, miks abikaasale isiklik kasutusõigus on tagatud, kuid kinnisasja omaniku nõusolekul on see võimalik. Kas võib kuidagi mõjutada võlausaldajaid? Kuna üle antuna on ikka piiratud algse õigustaud isiku eluaega ning algne omaja jääb ka vastutama koos uue isikliku kasutusõiguse omandajaga, siis ei tohiks üle antavus ka võlausaldajate huvisid riivata.

AÕS § 212 lg 2 alusel saab ka kinnisasja omanik nõuda kasutusvalduse lõpetamist, seda olukorras, kus kasutusvaldus on kaotanud kasutusvaldaja jaoks igasuguse tähenduse. Näiteks siis, kui kasutusvaldaja asja enam ei vaja ega, kuid kinnisasja omanik vajab. See on siiski võimalik piiratud juhtudel, kuna piiratud asjaõiguse omajal peab olema võimalus uskuda, et tema õigus kehtib selle kehtivusaja lõpuni. Kasutusvaldaja jaoks igasuguse tähenduse kaotamise eelduse sisustamisel võib lähtuda AÕS §-ist 177 lg-st 2 ja tuletada sealt huvi kaotamise eelduse.<sup>424</sup> Eeldada võib huvi kaotamist, kui realservituuti ei ole 10 aasta jooksul kasutatud või kui sama aja jooksul on kasutatud viisil, mis on vastuolus realservituudiga.

Austrias on pärijal oma omandiõiguse teostamisel kinnisasja suhtes keelatud teha nii faktilisi kui õiguslikke käsutusi, mis võivad abikaasa elamisõigust halvendada. Lisaks on ette nähtud, et ta peab eluaset hoidma sellises tavapärases korras nagu iga omanik seda teeks.<sup>425</sup> Kui pärija müüb maha eluaseme, milles on üleelanud abikaasal elamisõigus, lõpetab ta sellega seadusjärgse võlasuhte. Vaieldav on, kas pärija sellega abikaasat kahjustab, kuna abikaasal on

---

<sup>421</sup> Schwimann ABGB-TaKom<sup>3</sup>/ Eccher, § 758, lk 561.

<sup>422</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 179. Vaata ka Zankl, lk 241-242.

<sup>423</sup> Mikk (2010), lk 58.

<sup>424</sup> AÕS II Komm/Paal, § 212 p 3.4., lk 40.

<sup>425</sup> Zankl, lk 218-219.

pärijate vastu ülalpidaminõue.<sup>426</sup> Selle sama nõude sisus on ka elamise võimaldamine. Pärandaja peab siis samaväärse elamise muretsema.<sup>427</sup> Austria kohtupraktika lubab siiski elamisõiguse lõpetamist olulisel põhjusel, kuna see on seadusjärgne kestvusvõlasuhe abikaasa ja pärija vahel<sup>428</sup>. Austrias on vaieldav ja ei ole konkreetseid näiteid, kas seda saab võlaõigusest tulenevatel kestvusvõlasuhte ülesütlemise põhjustel sarnaselt üles öelda<sup>429</sup>

Kasutusvalduse lõpetamise nõue võib tulla kõne alla siis, kui abikaasa rikub oma AÕS §-ist 218 tuleneva asja heaperemeheliku kasutamise kohustust. Kuna abikaasa on kohustatud säilitama asja senise majandusliku otstarbe, siis selle olulisel rikkumisel võib omanik eelkõige nõuda kahju hüvitamist, aga ka abikaasa isikliku kasutusõiguse lõpetamist.<sup>430</sup> Servituut võib lõppeda ka siis, kui kinnistusraamatus servituudist järjekohas eespool asuva näiteks hüpoteegi alusel toimub kinnisasja müümine täitemenetluses või pankrotimenetluses.<sup>431</sup> Sarnane on käsitlus Austria õiguses, kus lähtutakse sellest, et abikaasa elamisõigus ei ole pärandi avanemisel juba olemas olev koormatis kinnisasjal ja seetõttu ei ole see ka pärandvara pankrotimenetluses kaitstav õigus.<sup>432</sup> Kui aga Eesti õiguses kanda hüpoteek kinnistusraamatusse peale isikliku kasutusõiguse sisse kandmist, siis asuks viimane järjekohtade mõttes hüpoteegist eespool ning võimalik hüpoteegi realiseerimine ei kahjustaks isikliku kasutusõiguse kehtivust ega selle teostamist.<sup>433</sup> Seega kõik kinnisasja omanike seatavad hüpoteegid ei saa peale abikaasa isikliku kasutusõiguse seadmist tema õigusi enam kahjustada.

Isiklik kasutusõigus võib olla seatud ka äramuutva tingimusega ja lõppeda vastava tingimuse saabumisel, sest piiratud asjaõiguse seadmisel võib sõlmida ka tingimusliku asjaõiguslepingu. Äramuutva tingimuse saabumisel muutub asjaõigusleping kehtetuks ja kinnistusraamatukanne valeks.<sup>434</sup> Äramuutev tingimus on tingimus, mille puhul ei ole teada, kas see tingimus saabub või mitte ning mille saabumisega lõpevad tehingu tegemisega kaasnenud õiguslikud tagajärjed. Tagajärjed lõpevad automaatselt tingimuse saabumisel.<sup>435</sup> Näitena võimalikuks servituuti lõpetavast tingimusest võib olla tasuvõlgnevus teatud arvu perioodide eest või summaarse tasuvõlgnevuse kasvamine üle kokkulepitud piiri<sup>436</sup>. Kuna isiklikku kasutusõigust saab sõlmida ka äramuutva tingimusega asjaõiguslepinguga, siis selle saabumisel langeb ära üks

---

<sup>426</sup> Zankl, lk 227.

<sup>427</sup> Ibid, lk 227-228.

<sup>428</sup> OGH 14.01.2004, 7 Ob 295/03p.

<sup>429</sup> Zankl, lk 248.

<sup>430</sup> AÕS II Komm/Paal, § 218, p 3.1. lk 48.

<sup>431</sup> AÕS II Komm/Puri, § 177, p 3.7, lk 14.

<sup>432</sup> OGH 11.11.1999, 6Ob184/99y.

<sup>433</sup> AÕS II Komm/Paal, § 227, p 3., lk 59-60.

<sup>434</sup> Ibid, § 225 p 3., lk 55-56.

<sup>435</sup> Varul/Kull/Kõve/Käerdi/Saare, lk 104.

<sup>436</sup> Tiivel, lk 37.

kasutusvalduse seadmise eeldustest, milleks on asjaõigusleping ja kinnistusraamatu kanne muutub sellega valeks. Äramuutva tingimuse saabumisel on isiklik kasutusõigus automaatselt lõppenud ja kinnisasja omanik saab nõuda isikliku kasutusõiguse kinnistusraamatust kustutamist.<sup>437</sup> Kui ka abikaasa isiklik kasutusõigus on seatud äramuutva tingimusega, siis ka see võib olla üks lõppemise alustest.

Kuna isikliku kasutusõiguse eesmärgiks on üleelanud abikaasa senise harjumispärase elukeskkonna kaitse, on küsitav, kas isiklik kasutusõigus peaks jätkuma ka uuesti abiellumisel ja kas uue abikaasa saab samuti oma pereliikmena sinna elama tuua? Kui tuua paralleel perekonnaõigusest, siis lõpeb näiteks lahutatud abikaasa ülalpidamise kohtustus tema uuesti abiellumisega PKS § 79 alusel.

Šveitsi ZGB artikli 473 järgne üleelanud abikaasa kasutusvaldus lõpeb ka õigustatud isiku uuesti abiellumisega<sup>438</sup>. Uuesti abiellumisega lõpeb kasutusvaldus eelkõige seetõttu, et sobimatu oleks, kui üleelanud abikaasa oma uue abikaasaga surnud abikaasa varast elaks samal ajal, kui see kuulub tegelikult surnud abikaasa lastele. Samas on see reegel küsitav, kuna uuesti abiellumisega ei muutu midagi omandisuhetes. Pärand kuulub jätkuvalt järeltulijatele ja ei ole ka riski, et uus abikaasa midagi päriks eelmise abikaasa pärandist. See risk on oluliselt suurem, kui üleelanud abikaasa ise omanikuks saab. Kui abikaasa uuesti abiellub, saavad järeltulijad surnud vanema pärandit vabalt käsutada ja kasutada.<sup>439</sup>

Austria õiguses on vaieldav, mis saab elamisõigusest abikaasa uuesti abiellumise korral. Seda olukorda ei ole seaduses reguleeritud ja õiguskirjanduses on selle üle vaidlus. W. Zankli välja toodud seisukohtade järgi on Eccher ja Schauer seisukohal, et kasutada tuleb analoogiat ülalpidamisnõudega, mis lõpeb uuesti abiellumisega. Sellest erineval seisukohal on Welser, kes arvab, et annaku kehtivusel ei ole ajalist piiri, samuti ei ole see sõltuv vajadusest.<sup>440</sup> W. Zankl ise toob aga välja, et enamikes maades lõpeb abikaasa elamisõigus uuesti abiellumisega, kuna abikaasa senine elukeskkond enam kaitset ei vaja, kui ta uuesti abiellub.<sup>441</sup>

Sellest erineval seisukohal ollakse Rummeli ja Lukase ABGB kommentaarides, mille järgi ei lõpe abikaasa elamisõigus ei uuesti abiellumise ega pikema eluasemelt äraolekuga, samuti teise elukohaga seotuse tõttu.<sup>442</sup> Viimase seisukoht näib tuginevat eelkõige sellele, et Austrias kohaldatakse abikaasa seadusjärgsele annakule üldisi annaku sätteid, mis tähendab, et annaku

---

<sup>437</sup> AÖS II Komm/Paal, § 212 p 3., lk 38.

<sup>438</sup> BSK ZGB II/ Staehelin, art. 473, lk 84.

<sup>439</sup> Abt/Weibel, lk 204-205.

<sup>440</sup> Zankl, lk 242.

<sup>441</sup> Ibid, lk 243.

<sup>442</sup> Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Welser, § 758, lk 178. Vaata ka Welser, lk 472.

kehtivus ei ole ajalist piiri ja see ei ole vajadusest sõltuv, mis piirab sellega oluliselt sugulaste võimalusi kinnisasjast samuti mingil viisil osa saada.

Kuna W.Zankli järgi lõpeb enamikes maades abikaasa elamisõigus uuesti abiellumisega, samalaadne on olukord Šveitsis ning Austrias on küsimus vaieldav, siis lähtudes abikaasa isikliku kasutusõiguse eesmärgist, tuleb nõustuda arvamusega, et abikaasa elamisõigus peaks lõppema uuesti abiellumisega. Isikliku kasutusõigusega on kaitstav abikaasa senine elukeskkond, eesmärgi sisu tuleneb perekonnaõigusest ja soovist hoolitseda on lähedaste eest ka pärast surma, siis uuesti abiellumisega lõpeb see säte kaitsealasse kuuluv elukeskkond. Sarnaselt lõpeb uuesti abiellumisega ka lahutus abikaasa ülalpidamisnõue. Sellest võib järeldada, et uuesti abiellumisega loob abikaasa uue perekonna ja tekib uus abikaasa isikliku kasutusõiguse kaitsealasse jääv elukeskkond.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et abikaasa isiklik kasutusõigus on isikuga tihedalt seotud ja lõpeb eelkõige tema surmaga. Lisaks kindlasti ka abikaasa vabatahtliku loobumisega, milleks Austrias peetakse näiteks eluasemelt välja kolimist. Kuigi olemuslikult ei tohiks olla võimalik isikliku kasutusõiguse üle andmine, siis seadus seda otseselt ei keela ja poolte kokkuleppel on see võimalik. Kinnisasja omanikel on võimalik isikliku kasutusõiguse lõpetamist nõuda siis, kui kasutusõiguse omaja ei ole seda kümme aastat kasutanud või rikub oluliselt asja kasutamise nõudeid.

Pärijate seisukohalt kõige olulisemaks saab pidada ilmselt isikliku kasutusõiguse lõpetamise võimalikkust abikaasa uuesti abiellumise korral. Šveitsi õiguses lõpeb abikaasa kasutusvaldus tema uuesti abiellumisega, kuid Austria õiguses on see vaieldav. Kuna abikaasa isiklik kasutusõigus peaks kaitsma abikaasa senist elukeskkonda ja selle jätkumist, mis tal oli pärandajaga, peaks uuesti abiellumisel ja uue perekonna loomisel selle kaitse vajadus lõppema. Oluline on see ka abikaasa ja pärijate huvide tasakaalustamise põhimõttest tulenevalt, kuna pärandaja järeltulijatelt ei saa ilmselt nõuda sellise olukorra talumist, kus üleelanud abikaasa koos uue abikaasaga elaks edasi neile kuuluval kinnisasjal. Seega oleks pärijate huvidest lähtudes vajalik, et juhul, kui üleelanud abikaasa kaitstav elukeskkond on lõppenud, on neil ka võimalik tema isikliku kasutusõiguse lõpetamist nõuda, kuna pärimisseadusest tulenev alus selleks on ära langenud.

## KOKKUVÕTE

Pärimisseadus annab abikaasale seadusjärgsel pärimisel teise järjekorra pärijate kõrval õiguse eelosale ja võimaldab nõuda isikliku kasutusõiguse seadmist abikaasade ühisele kodule juhul, kui ilma selleta tema elujärg halveneks. Nimetatud õigused peaksid andma üleelanud abikaasale olulised eelised pärimisel võrreldes teiste pärijatega, kuna abikaasat peetakse pärandajale kõige lähemaks isikuks, kes võib pärimise tõttu kõige kehvemasse olukorda sattuda. Samas puudub kohtupraktika ja õiguskirjandus, millise sisuga on eeldused eelosa ja isikliku kasutusõiguse saamiseks, mis omakorda võib tähendada, et tegelikult jäävad abikaasa õigused pärimisel kaitseta.

Lisaks abikaasa õigustele on olulised ka pärandaja sugulaste, esmajoones pärandaja järeltulijate õigused, kuna pärimisõigus on põhiõigus ja perekonna pärimisjärgluse põhimõttest tulenevalt on ka nemad õigustatud pärandile. Konflikt tekib üleelanud abikaasa ja sugulaste vahel peamiselt seetõttu, et abikaasa eelosa ja abikaasade ühine kodu võivad moodustada olulise osa pärandvarast ning abikaasa saadava osa suurenedes väheneb sellega teiste pärijate pärandvarast saadav osa.

Töö esimene eesmärk oli leida vastus küsimusele, kas kehtiv pärimisseadus kaitseb abikaasat paremini kodu kaotuse vastu võrreldes varasema seadusega. Selles osas jõudsin oma töös järeldusele, et isikliku kasutusõiguse nõudmise võimalusega abikaasade ühisele kodule on võrreldes varasema seadusega paremini tagatud kaitse abikaasale kodu kaotuse vastu, sest isiklik kasutusõigus võimaldab abikaasal elada edasi senistel tingimustel abikaasade ühises kodus. Varasemas pärimisseaduses abikaasa elamisõigust võimaldav säte puudus.

Töö teine eesmärk oli võrrelda abikaasa pärimisõigust peamiselt Austria, Saksamaa ja Šveitsi pärimisõigusega tuues ülevaatlikult välja abikaasa õigused pärimisel ka teistes riikides. Eesmärgiks oli tuvastada, kas teistes õiguskordades on eelosale ja isikliku kasutusõigusele sarnase mõtte ja õigusliku konstruktsiooniga õigusi abikaasale ette nähtud. Selles osas leian, et enamikus Euroopa riikides on abikaasale ette nähtud õigused, mis võimaldavad tal rohkemal või vähemal määral jätkata senist elu harjumuspärasel elukeskkonnas. Nii on ka Austria, Saksamaa ja Šveitsi õiguses eesmärgiks võimalikult suurel määral tagada üleelanud abikaasale senine elustandard.

Austria õigus on erinev eelosa ja isikliku kasutusõiguse poolest Eesti õigusest, kuna eelosana saadavate esemete ring on laiem, sinna kuuluvad ühise majapidamise esemed, mitte ainult sisustusesemed, samas saab abikaasa need tingimusel, et ta vajab neid senise majapidamise

jätkamiseks. Elamisõigus on Austrias abikaasale tagatud igal juhul ilma täiendavate eeldusteta, kuid mitte kinnistusraamatusse kantava asjaõigusena, vaid õigusena elada edasi abikaasade ühises kodus senistel tingimustel.

Saksa õiguses on abikaasale ette nähtud ühise kodu majapidamise esemed teise pärimisjärjekorra sugulaste kõrval alati, kuid pärandaja järeltulijate huvide kaitse vajadusest lähtuvalt esimese järjekorra sugulaste kõrval tingimusel, et abikaasa vajab esemeid kohase majapidamise jätkamiseks. Šveitsi õiguses ei ole küll seadusjärgsel pärimisel eelosa ja elamisõigust abikaasale ette nähtud, kuid testamendiga saab pärandaja jätta abikaasale pärandi kasutusvalduse, mis koormab tema ja nende ühiste järeltulijate pärandiosi. Lisaks on abikaasal pärandvara jagamisel võimalik nõuda koduse vara ja ühise kodu omandit oma pärandvara arvelt, kuid mitte sellele lisaks.

Töö kolmandaks eesmärgiks oli leida vastus küsimusele, kas abikaasa eelosa ja isiklik kasutusõigus piiravad liigselt sugulaste õigust pärandvarale või on see põhjendatud. Selles osas jõudsin järeldusele, et abikaasale lisaks tema pärandiosale eelosa ja isikliku kasutusõiguse võimaldamine on põhjendatud, kuigi nende võrra väheneb teiste sugulaste pärandist saadav osa. See on tingitud suures osas eesmärgist, milleks on abikaasale pärimisel senise elukeskkonna jätkumise tagamine. Kuna abikaasa on pärandajale kõige lähem inimene, siis puudutab pärimine kõige enam abikaasa õigusi. Pärijate huvide kaitset tagab see, et eelosa on õigustatud saama abikaasa ainult teise pärimisjärjekorra kõrval pärides, mitte aga pärandaja järeltulijate kõrval. Lisaks on isikliku kasutusõiguse nõue tingimuslik ja abikaasa saab selle vaid juhul, kui ilma selleta tema elujärg halveneks. Seega ei tähenda Eesti õiguse järgi ühisest kodust ilma jäämine automaatselt abikaasa elujärje halvenemist ning abikaasa peab oma elujärje võimalikku halvenemist tõendama.

Järeldused ja ettepanekud:

- Abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse eesmärk on võimaldada üleelanud abikaasal jätkata elu senises harjumuspärases elukeskkonnas. Ühelt poolt isiklik kasutusõigus abikaasade ühisele kodule peaks võimaldama elada edasi abikaasade senises kodus ning eelosa tagama sama harjumuspärase esemelise elukeskkonna.
- Õigustatud isikute ringi tuleks laiendada ning abikaasa kõrvale tuleks tuua pärimisel registreeritud elukaaslane. Kuna abikaasa õigusi kaitsvate sätete aluseks ja eesmärgiks on kaitsta isikut, kes pärandajaga koos elab, siis ei ole põhjendatud jätta välja teistsugustel alustel pärandajaga koos elavad isikud, kuna nemad vajavad kaitset samadel põhjustel. Abikaasa kõrval on Austrias, Saksamaal ja Šveitsis vastavad õigused



tagatud registreeritud partnerile võrdselt abikaasaga, Austrias 2017. aastast piirataval kujul ka elukaaslasele.

- Nii Eesti, Austria kui Saksamaa õiguses on abikaasa eelosa ja elamisõigus üleelanud abikaasa seadusjärgsed annakud. Kuna valitseva käsitluse järgi on tegemist damnatsioonilegaadiga, ei saa abikaasa eelosa ja isikliku kasutusõiguse omanikuks vahetult pärandi avanemisega, vaid ta saab võlaõiguslikud nõudeõigused.
- Abikaasa saab eelosa ja isikliku kasutusõiguse Eesti õiguse järgi siis, kui ta on pärija ja tema abielu pärandajaga oli kehtiv. Tulenevalt annaku üldisest regulatsioonist saab eelosast ja isiklikust kasutusõigusest loobuda ja pärandiosa vastu võtta, seega ei ole eelosa ja isiklik kasutusõigus lahutamatult abikaasa pärandiosaga seotud.
- Eelosa ja isikliku kasutusõiguse üheks suureks osaks kattuvaks eelduseks on abikaasade ühise kodu olemasolu. Abikaasade ühine kodu on koht, mida mõlemad peavad oma privaatsfääriks vastukaaluks näiteks tööle ja koolile. Mitme ühise eluaseme korral tuleb lähtuda sellest, millist saab pidada objektiivsete kriteeriumite järgi peamiseks eluasemeks. Kui üks abikaasadest töötab või õpib ajutiselt teises riigis, saab pidada ühiseks koduks seda, millega ollakse kõige enam seotud ja kus on teised perekonnaliikmed. Kui abikaasad pärandi avanemisel enam koos ei ela, on määravaks, kas lahus elamine on ajutise iseloomuga, või on sellel püsiv eraldi elama asumise tahe ning ühised asjad on ära jaotatud.
- Eesti õiguses on eelosana tagatud abikaasale vaid ühise kodu tavapärase sisustuse esemed erinevalt võrdlusriikidest, kus esemete ringi on laiem ja hõlmab endas ühise kodu majapidamise esemeid. Kaaluda võiks üleelanud abikaasale pärimisel eelosana tagatud esemete ringi laiendamist. See on nii Saksamaal kui Austrias, kus eelosa laiem määratlus tagab üleelanud abikaasale esemete väärtusest hoolimata näiteks ka mälestus- ja väärisesemed. Samas tuleb Austria ja Saksa õiguses lähtuda esemete kuuluvuse hindamisel vajadusest ning abikaasa saab eelosa esemed juhul, kui ta vajab neid senise majapidamise jätkamiseks. Siiski aitaks laiem eelosa esemete määratlus paremini tagada eesmärki, milleks on abikaasa sotsiaalse, aga ka emotsionaalse kaitse vajadus ja senise harjumuspärase elukeskkonna säilitamine. Vajadusest sõltuv eelosa aitaks tasakaalustada ka abikaasa ja teiste pärijate huvisid.
- Eelossa kuuluvate esemete välja selgitamisel on oluline lähtuda eelosa eesmärgist. Oluline ei ole mitte objektiivne määratlus, millised esemed võiksid kuuluda kodu sisustuse alla, vaid eelosa esemete kuuluvus peaks tulenema konkreetsest kodust, sest säilitamist väärrib just selle konkreetse abikaasa elukeskkond. Selline on esemete eelosa kuuluvuse käsitlus nii Austria kui Saksamaa pärimisõiguses.

- Isiklikku kasutusõigust on abikaasa õigustatud nõudma siis, kui tema elujärg ilma selleta halveneks. Elujärje halvenemise ohus olevaks saab pidada kindlasti kehvast majanduslikus olukorras olevat abikaasat, kuid isikliku kasutusõiguse seadmiseks õigustatuse hindamisel ei saa kasutada sundosa õiguse kindlaks määramise kriteeriume, mis lähtuvad eelkõige isiku abivajadusest. Abivajaduse kriteeriumid kitsendaks liigselt abikaasa võimalust nõuda isiklikku kasutusõigust, mis ei ole kooskõlas abikaasa isikliku kasutusõiguse eesmärgiga.
- Lähtudes abikaasa isikliku kasutusõiguse eesmärgist on kaitstav just abikaasa senine elukeskkond, mitte üldine õigus elamispiinale. Seega tuleks elujärje halvenemist tõlgendada laialt lähtudes eesmärgist ja pidada elujärje halvenemiseks olukorda alati, kui abikaasa on sunnitud oma senisest kodust välja kolima või saab kasutada senises kodus vähem ruume kui senini. Siiski ei tohi toimuda ka abikaasa elutingimuste paranemist, kuna see mõjutab teiste pärijate õigusi ning osas, milles abikaasa ei ole senist elamispiinda õigustatud kasutama, saavad seda teha teised pärijad.
- Eelosa ja isikliku kasutusõiguse eelduste täidetuse korral tekib abikaasa ja teiste pärijate vahel seadusjärgne võlasuhe. Eelosa ja isiklik kasutusõigus muutuvad sisse nõutavaks pärandi vastuvõtmisega. Kuna abikaasale ei teki eelosa ja elamisõigust seaduse alusel kohe pärandi avanemisega, vaid ta saab üksnes nõudeõiguse, siis peab ta vaidluse korral kohtusse pöörduma. Abikaasa seisukohalt võib just isikliku kasutusõiguse nõude maksmata panek osutada keeruliseks, kuna abikaasa peab hakkama tõendama oma võimalikku elujärje halvenemist.
- Saksa õiguse järgi ei ole eelosa esemete eraldi üle andmist vaja, kui need asuvad juba abikaasa valduses. Kuna Austria õiguse ei ole abikaasa elamisõigus kinnistusraamatusse kantav õigus, siis on vaieldav, kas elamisõigus tekib kohe pärandi avanemisega ja on seotud abikaasa faktilise elamu kasutamisega või tuleb siiski see pärijate ühise kokkuleppega abikaasale üle anda vastavalt annaku sätetele. Šveitsi õiguses tuleb kasutusvaldus abikaasale üle anda kokkuleppega ja kanda kinnistusraamatusse sarnaselt Eesti õigusele.
- Abikaasa saab eelosa ja isikliku kasutusõiguse lisaks oma pärandiosale. Ka pärandvara jagamisel saab üleelanud abikaasa soodsama positsiooni võrreldes teiste pärijatega tänu sellele, et eelosa ja isikliku kasutusõiguse nõudeid saab käsitleda annaku nõuetena.
- Eelosa ja sundosa nõuete konkurentsi korral on Saksamaal ja Austrias eelistatud abikaasa eelosa ja Saksamaal saab abikaasa lisaks sundosale ka eelosa, mida ei arvestata tema sundosa hulka. Šveitsi õiguses ei ole küll annakuna saadavat eelosa ega elamisõigust, kuid pärandvara jagamise korraldus võimaldab üleelanud abikaasal nõuda

koduseid esemeid ja abikaasade ühise kodu omandit. Seda siiski mitte lisaks oma pärandiosale, vaid hüvitades oma pärandiosast nende väärtuse.

- Eesti õiguses oleks samuti oluline, et eelosa ja sundosa nõuete konkurentsi korral oleks abikaasa eelosa nõue eelistatud, kuna eelosa saab abikaasa ainult teise järjekorra pärijate, mitte pärandaja järeltulijate kõrval. Samuti peaks abikaasa saama eelosa lisaks oma sundosale, kuna ilma selleta ei oleks tagatud tema elukeskkonna kaitse.
- Isiklik kasutusõigus elamule on isiklik õigus, mis võimaldab selle omanikul kasutada kinnisasjal asuvat elamut. Austrias ei ole abikaasa elamisõigus asjaõiguslik ja seda ei kanta kinnistusraamatusse. Šveitsis testamentaarse korraldusena saadav abikaasa õigus on kasutusvaldus, mis on veel laiema ulatusega kui isiklik kasutusõigus elamule, kuna võimaldab tervet kinnisasja piiramatult kasutada. Austria õiguse järgi peab abikaasa elamisõiguse maht ja kvaliteet jääma samaks, mis oli pärandi avanemise ajal. Ka Eesti õiguses tuleks lähtuda sellest, et abikaasa elamisõiguse ulatus tuleb määrata pärandi avanemise seisuga. Pärijad saavad kinnisasja ja elamut kasutada selles osas, millele abikaasa kasutusõigus ei laiene, samuti saavad nad kinnisaja nii võõrandada kui koormata teiste piiratud asjaõigustega.
- Isiklik kasutusõigus lõpeb üldjuhul õigustatud isiku surmaga või sellest vabatahtliku loobumisega. Austrias nähakse näiteks eluasemelt välja kolimist elamisõigusest loobumisena. Abikaasa õigust anda abikaasade ühine kodu üürile tuleks üldjuhul eitada, kuigi seadus seda otse ei keela. Eluaset üürile andes abikaasa justkui loobub vabatahtlikult sellest elukeskkonnast, mille kaitset tagab talle pärimisõigus ning üürile andmise õigus ei oleks seega kooskõlas pärimisseadusest tuleneva isikliku kasutusõiguse mõttega.
- Šveitsi õiguses lõpeb abikaasa kasutusvaldus tema uuesti abiellumisega, kuid Austrias on elamisõiguse lõppemine uuesti abiellumisega vaieldav. Pärijate huvidest lähtudes oleks vajalik, et juhul, kui üleelanud abikaasa kaitstav elukeskkond on lõppenud uuesti abiellumise tõttu, oleks pärijatel ka võimalik abikaasa isikliku kasutusõiguse lõpetamist nõuda, kuna pärimisseadusest tulenev alus selleks on ära langenud.

## ZUSAMMENFASSUNG

### Der Voraus und das Wohnrecht des Ehegatten

Die Magisterarbeit geht von der Hypothese aus, dass der überlebende Ehegatte der wichtigste Person beim Erben ist und die Interessen des Ehegatten und die Abkömmlinge des Erblassers gegensätzlich sind. Die Magisterarbeit hat drei Ziele, erstens zu forschen, welche Rechtssystemen das Wohnrecht und der Voraus für den überlebenden Ehegatte geben, zweitens Lösungen zu finden für die Situationen, die im estnischen Recht umstritten sind und drittens zu verstehen ob die Recht des Ehegattens berechtigt sind oder für das Erbrecht des Verwandten zu stark beschränken.

In Österreich, Deutschland und Schweiz sind beide Rechte, der gesetzliche Voraus und das Recht in der Ehwohnung weiter zu wohnen, vergleichbar mit Estland. Die Methode der Magisterarbeit ist die Rechtsvergleichung um zu schaffen wie bestimmte Probleme in verschiedenen Ländern geregelt sind.

Nach Erbgesetz § 17 Abs. 1 gebühren in Estland einem Ehegatte als ein gesetzliches Vorausvermächtnis der Anspruch an die Anrichtung des ehelichen Haushalts und nach Erbgesetz § 16 Abs. 3 im Sachenrechtsgesetz § 227 genannten Sachenrecht, das Wohnungsrecht, aber nur dann wenn ohne dieses Wohnungsrecht der Lebensstandard des überlebenden Ehegattens verschlechtern wurde.

In Österreich gebühren dem überlebenden Ehegatten nach Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) § 745 als gesetzliches Vorausvermächtnis das Recht, in der Ehe- oder Partnerschaftswohnung weiter zu wohnen, und die zum ehelichen oder partnerschaftlichen Haushalt gehörenden beweglichen Sachen, soweit sie zu dessen Fortführung entsprechend den bisherigen Lebensverhältnissen erforderlich sind.

In Deutschland gebühren nach Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) § 1932 für überlebenden Ehegatten neben Verwandten der zweiten Ordnung oder neben Großeltern außer dem Erbteil die zum ehelichen Haushalt gehörenden Gegenstände, soweit sie nicht Zubehör eines Grundstücks sind, und die Hochzeitsgeschenke als Voraus. Ist der überlebende Ehegatte neben Verwandten der ersten Ordnung gesetzlicher Erbe, so gebühren ihm diese Gegenstände, soweit er sie zur Führung eines angemessenen Haushalts benötigt.

In Schweiz kann der Erblasser nach Schweizerisches Zivilgesetzbuch (ZGB) art 473 durch Verfügung von Todes wegen gegenüber den gemeinsamen Nachkommen die Nutzniessung an

dem ganzen ihnen zufallenden Teil der Erbschaft zuwenden. Befinden sich das Haus oder die Wohnung, worin die Ehegatten gelebt haben, oder Hausratsgegenstände in der Erbschaft, kann der überlebende Ehegatte nach ZGB art 612a verlangen, dass ihm das Eigentum daran auf Anrechnung zugeteilt wird.

In Estland, Deutschland und Schweiz haben die Rechte des überlebenden Ehegatten ähnliche Ziele. Der Voraus des überlebenden Ehegatten beruht auf dem Gedanken, dass dem überlebenden Ehegatten seine bisherigen Lebensverhältnisse gesichert werden sollen. Motiv des gesetzlichen Vorausvermächtnisses erwähnt, dass nach dem Tod eines Ehegatten dem anderen die gewohnte Umgebung bleiben soll. Wichtig ist den bisherigen Lebensverhältnisse gesichern und damit den Schutz des hinterbliebenen Ehegatten verbessern.

Der Voraus ist ein gesetzliches Vermächtnis, auf welches die Regeln für das letztwilligen Vermächtnis anwendbar sind. Die Situation ist ähnlich in Estland, Deutschland und Schweiz. Das Vorausvermächtnis hat Pflichtteilscharakter in Österreich, nicht aber in Estland und Deutschland. Das Vorausvermächtnis ist ein schuldrechtlicher Anspruch gegen die Erben. In Österreich hat das Wohnrecht des Ehegatten lückenfüllender Charakter. Das Wohnrecht muss in diesen Fällen den überlebenden Ehegatten ein Platz für wohnen sichern, wenn andere Sonderregelungen das nicht füllen.

Bei der Voraussetzung gemeinsames Haus ist es wichtig, dass die beiden Ehegatten bis dem Tod eines Ehegatten in diesem gemeinsamen Haus zusammen gewohnt haben. Wenn die Ehegatten mehrere Wohnungen haben, kommt es darauf an, welche man als Hauptwohnung sehen kann. Die Erben sollen den Ehegatten in der Ehwohnung weiter wohnen lassen und sein bisheriges Lebensverhältnis erhalten.

In Österreich und Deutschland gebühren den überlebenden Ehegatten zum ehelichen Haushalt gehörenden Sachen aber nur dann, wenn sie zu den bisherigen Lebensverhältnissen erforderlich sind. In Estland bekommt der überlebende Ehegatte die Einrichtung des ehelichen Haushalts, aber nur neben Verwandten der zweiten Ordnung.

Nach Estnischem Erbrecht bekommt der überlebende Ehegatte das Wohnrecht nur dann, wenn ohne dieses Wohnungsrecht der Lebensstandard des überlebenden Ehegattens verschlechtern wurde. Die Verschlechterung des Lebensstandards ist immer die Situation wenn der überlebende Ehegatte verpflichtet ist, das gemeinsame Haus zu verkaufen. In Österreich ist das Wohnrecht nicht vom Bedarf abhängig. In Estland ist das Wohnrecht dinglich, in Österreich nicht. In beiden Fällen soll das Wohnrecht für den überlebenden Ehegatten seinen bisherigen Lebensstandard versichern.

Das Wohnungsrecht gilt für Lebenszeit des Berechtigten und erlischt mit dem Tod des überlebenden Ehegattens. In Schweiz gilt das Nutzungsrecht nur bis Wiederverheiratung, in Estland und Österreich ist es umstritten, ob das Wohnrecht auch mit Wiederverheiratung enden soll. Das Wohnrecht berechtigt nur zur eine Nutzung des Gebäude und der überlebende Ehegatte soll auch die Kosten des Betriebs selbst tragen.

In Estland sollte der Gesetzgeber auch darüber denken, ob es möglich sollte für den überlebenden Ehegatten auch neben Verwandten Erster Ordnung den Voraus zu ermöglichen. Auch wäre es wichtig dass der überlebende Ehegatte Haushaltsgegenstände, nicht nur die Einrichtung des Hauses bekomme. Berechtigt für den Voraus und das Wohnrecht ist in Estland nur der Ehegatte, es wäre wesentlich mit dem Lebenspartnerschaftsgesetz auch das Erbrecht des Lebenspartner zu regulieren. Das gesetzliche Voraus sollte Pflichtteilscharakter haben und für den Ehegatten auch bei Erben nach Testament oder Erbvertrag gelten. Der Voraussetzung für Wohnungsrecht sollte man verstehen so, dass es immer für den überlebenden Ehegatten in seinem bisherigen Haus weiter zu wohnen möglich ist, weil die Ziel dieses Recht ist, seine bisherige Umgebung zu erhalten.

.....

Allkiri

.....

Kuupäev

## KASUTATUD MATERJALID

### Kasutatud kirjandus

1. Abt, Daniel; Weibel, Thomas. Praxiskommentar Erbrecht. Nachlassplanung, Nachlassabwicklung, Willensvollstreckung, Prozessführung. Basel 2007. Viidatud: Abt/Weibel.
2. Alekand, Anneli. Proportsionaalsuse printsiip põhiõiguste riive mõõdupuuna täitemenetluses. Doktoritöö. 2009. Viidatud: Alekand (2009).
3. Alekand, Anneli. Täitemenetluseõigus. Tallinn 2010. Viidatud: Alekand (2010).
4. Basedow, Jürgen. Hundert Jahre Rechtsvergleichung. JuristenZeitung (JZ), Vol. 71, No. 6, pp. 269-280, 2016. Viidatud: Basedow.
5. Bemberg, G. H; Roth, H; Hau, W; Poseck, R. Beck'scher Online-Kommentar. 49. Edition. Stand 1.2.2019. Verlag C.H.BECK München 2019. Viidatud: BeckOK BGB/Autor.
6. Brox, Hans. Pärimisõigus. 19., ümbertöötatud trükk. Tallinn 2003. Viidatud: Brox.
7. Burandt, W. Rojahn, D. Beckische Kurzkommentare. Erbrecht. Band 65. 3. Auflage 2019. Viidatud: Burandt/Rojahn/Autor.
8. Ebenroth, Carsten Thomas. Erbrecht. C. H. Beck, 1992. Viidatud: Ebenroth.
9. Ein, Ernst. Pärimisõigus Tsiviilseadustiku eelnõus. Juriidiline ajakiri „Õigus“ IV/1939. Viidatud: Ein.
10. Ein, Ernst; Grünthal, Timotheus; Nurk, M. Tsiviilseadustiku 1935. aasta eelnõu. Juriidiline ajakiri „Õigus“ VI/1935. Viidatud: Ein/Grünthal/Nurk.
11. Gruber, Michael; Kalss, Susanne; Müller, Katharina; Schauer, Martin (Hrsg). Erbrecht und Vermögensnachfolge. Springer Wien New York. 2010. Viidatud: Gruber/Kalss/Müller/Schauer/Autor.
12. Haunschildt, Franz. Erbschaft und Testament. Wien 2016. Viidatud: Haunschildt.
13. Honsell, H; Vogt, P. N; Geiser, T. Zivilgesetzbuch II. Art. 457-977 ZGB. Art 1-51 SchlT ZGB. Basler Kommentar. 4.aufgabe. 2011. Helbing Lichtenhahn Verlag. Viidatud: BSK ZGB II/Autor.
14. J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Fünftes Buch. Erbrecht. Neubearbeitung 2000 von Wolfgang Marotzke, Gerhard Otte, Olaf Werner. Sellier de Gruyter Berlin. 2000. Viidatud: Staudinger/Autor.

15. Lange, Heinrich; Kuchinke, Kurt. Erbrecht. Ein Lehrbuch. Fünfte, völlig neubearbeitete Auflage. Verlag C. H. Beck München 2001. Viidatud: Lange/Kuchinke.
16. Leipold, Dieter. Erbrecht: Grundzüge mit Fällen und Kontrollfragen. 13., neubearbeitete Auflage. Mohr Siebeck 2000. Viidatud: Leipold.
17. Liin, Urve. Abikaasa seadusjärgse pärimisõiguse reform Eestis Euroopa arengute taustal. Juridica IV/ 1998. Viidatud: Liin (1998).
18. Liin, Urve. Pärimisõigus. Ilo 2005. Viidatud: Liin (2005).
19. Liin, Urve. Pärimisõiguse põhimõtete rakendamise ulatus Eesti pärimisõiguses. Magistritöö. 2006. Viidatud: Liin (2006).
20. Liin, Urve. Pärimisseaduses kehtestatud sundosa instituut. Vastavus põhiseadusele Riigikohtu üldkogu 22.veebruari 2005. a otsusest lähtuvalt. Juridica IX/2006. Viidatud: Liin (Juridica IX/2006).
21. Madise, Ülle; Kalmo, Hent; Mälksoo, Lauri; Narits, Raul; Pruks, Peep; Raidla, Jüri; Vinkel, Priit. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Neljas, parandatud ja täiendatud väljaanne. 2017. Viidatud: PS Komm/Autor.
22. Markmiller, Susanne. Die Stellung des Ehegatten im nordischen Erbrecht. Frankfurt am Main 2013. Viidatud: Markmiller.
23. Mikk, Tiina. Annak pärandvarast eseme omandamise alusena. Magistritöö. 2010. Viidatud: Mikk (2010).
24. Mikk, Tiina. Pärimisõigus. Sisekaitseakadeemia 2012. Viidatud: Mikk (2012).
25. Rummel, Peter; Lukas, Meinhard. Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch mit wichtigen Nebengesetzen und EU-Verordnungen. 4.Auflage. Teilband §§ 531-824 ABGB (Erbrecht). Manz'sche Verlags-und Universitätsbuchhandlung. Wien 2014. Viidatud Rummel/Lukas ABGB<sup>4</sup>/Autor.
26. Schwimann, Michael. ABGB Taschenkommentar mit EheG, EPG, KSchG, ASVG und EKHG. LexisNexis. Wien 2015. Viidatud: Schwimann ABGB-TaKom<sup>3</sup>/ Autor.
27. Schlichting, G; Grunsky, W; Hagen, W; Heldrich, A; Helms, T. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9. Erbrecht. §§ 1922-2385, §§ 27-35 BeurkG. 2004. Verlag C.H.BECK München. Viidatud: MünchKommBGB/Autor.
28. Schulze, R. Bürgerliches Gesetzbuch. Handkommentar. 10. Auflage 2019. Nomos. Viidatud: HK-BGB/Autor.
29. Schwab, Karl Heinz; Prütting, Hanns. Asjaõigus. Juura, 1995. Viidatud: Schwab/Prütting.



30. Säcker, F. J; Rixecker, R; Oetker, H; Limperg, B. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. 7. Aufl. 2017. Verlag C.H.BECK München. Viidatud MüKoBGB/Autor.
31. Süss, Rembert. Erbrecht in Europa. 3.aufgabe. Bonn. Zerb. 2015. Viidatud Süss/Autor.
32. Zankl, Wolfgang. Das gesetzliche Vorausvermächtnis des Ehegatten. Österreichisches Recht und Rechtsvergleichung. Band 2. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung. Wien 1996. Viidatud: Zankl.
33. Tiivel, R. Isikliku kasutusõigusega seotud probleemid. Juridica 2012/1. Viidatud: Tiivel.
34. Varul, P; Kull, I; Kõve, V; Käerdi, M; Puri, T. Asjaõiguseadus II. Kommenteeritud väljaanne. 4.-8. osa (§-id 172-365). Juura 2014. Viidatud: AÕS II Komm/Autor
35. Varul, P; Kull, I; Kõve, V; Käerdi, M; Puri, T. Asjaõiguseadus I. Kommenteeritud väljaanne. 1.-3. osa (§-id 1-167). Juura 2014. Viidatud: AÕS I Komm/Autor .
36. Varul, P; Kull, I; Kõve, V; Käerdi, M. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2010. Viidatud: TsÜS Komm.
37. Varul, P; Kull, I; Kõve, V; Käerdi, S; Sein, K. Võlaõiguseadus I. Üldosa (§-id 1-207). Juura 2016. Viidatud: VÕS Komm I/Autor.
38. Varul, P; Kull, I; Kõve, V; Käerdi, M; Saare, K. Tsiviilõiguse üldosa. Juura 2012. Viidatud: Varul/Kull/Kõve/Käerdi/Saare.
39. Welser, Rudolf. Grundriss des bürgerlichen Rechts. Band II. Wien 2007. Viidatud: Welser.
40. Winkler, Alexander. Handbuch Erbrecht. Österreichisches Erbrecht und Verlassenschaftsverfahren. Wien 2006. Viidatud: Winkler
41. Wirner; H. Erbrechtsänderungsgesetz in Österreich. MittBayNot 1991, 16. Viidatud: Wirner.

## **Kasutatud õigusaktid**

### Eesti õigusaktid

42. Asjaõiguseadus. RT I 1993, 39, 590.
43. Kinnistusraamatuseadus. RT I 1993, 65, 922.
44. Kooseluseadus. RT I, 16.10.2014, 1.
45. Perekonnaseadus. RT I 2009, 60, 395.
46. Põhiseadus. RT 1992, 26, 349.
47. Pärimisseadus – RT I 2008, 7, 52.

48. Pärimisseadus. RT I 1996, 38, 752
49. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. RT I 2005, 26, 197.
50. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I 2002, 35, 216.
51. Täitemenetluse seadustik. RT I 2005, 27, 198.
52. Võlaõigusseadus. RT I 2001, 81, 487.

#### Teiste riikide õigusaktid

53. Austria korteriomandiseadus *Wohnungseigentumsgesetz 2002 (WEG 2002)*. Arvutivõrgus:  
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20001921> 29.04.2019.
54. Austria tsiviilseadustik *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB)*. Arvutivõrgus:  
<https://www.jusline.at/gesetz/abgb> 29.04.2019.
55. Austria üüriseadus *Mietrechtsgesetz (MRG)*. Arvutivõrgus:  
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002531> 29.04.2019.
56. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus nr 650/2012, 4.juuli 2012, mis käsitleb kohtualluvust, kohaldatavat õigust ning otsuste tunnustamist ja täitmist, ametlike dokumentide vastuvõtmist ja täitmist pärimisasjades ning Euroopa pärimistunnistuse loomist. Arvutivõrgus:  
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=celex:32012R0650> 29.04.2019.
57. Saksamaa Liitvabariigi tsiviilseadustik *Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)*. Arvutivõrgus:  
<http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html> 29.04.2019.
58. Saksamaa Liitvabariigi kooseluseadus *Lebenspartnerschaftsgesetz (LParG)*. Arvutivõrgus: <https://www.jusline.at/gesetz/abgb/paragraf/745> 29.04.2019.
59. Šveitsi tsiviilseadustik *Schweizerisches Zivilgesetzbuch (ZGB)*. Arvutivõrgus:  
<https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19070042/index.html> 29.04.2019.

#### Kasutatud kohtupraktika

##### Eesti kohtulahendid

60. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.12.2004 otsus nr 3-2-1-145-04.
61. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 07.12.2011 otsus nr 3-2-1-123-11.

62. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.11.2018 otsus nr 2-16-1044.
63. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 09.05.2012 otsus nr 3-2-1-27-12.
64. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.03.2013 otsus nr 3-2-1-10-13.
65. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.01.2015 otsus nr 3-2-1-153-15.
66. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 28.09.2016 otsus nr 3-2-1-61-16.
67. Pärnu Maakohtu 21.09.2018 otsus nr 2-16-13017.

#### Austria Ülemkohtu lahendid

68. OGH 14.01.2004, 7Ob 295/03p.
69. OGH 07.02.2007, 2Ob187/06y.
70. OGH 01.09.1993, 7Ob561/93.
71. OGH 21.11.1994, 9Ob508/94.
72. OGH 29.04.1992, 3Ob516/92.
73. OGH 31.01.1996, 7Ob 644/95.
74. OGH 11.11.1999, 6Ob184/99y.
75. OGH 16.03.2011, 6Ob30/11x.
76. OGH 21.02.2002, 6Ob 13/02h.
77. OGH 12.22.1974, 4Ob 607/74.
78. OGH 11.05.2004, 5Ob 191/03d.

#### Kasutatud muud materjalid

79. Pärimisseaduse eelnõu (56 SE) seletuskiri. – Arvutivõrgus:  
<http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=95329&u=20130425112122> (17.06.2013). Viidatud: Pärimisseaduse eelnõu (56 SE).
80. 1940. aasta tsiviilseadustik. Eesti Akadeemiline Õigusteaduse Selts. 1992. Viidatud: 1940.a tsiviilseadustik.

## **Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks**

Mina, Maarit Puhm,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose „Abikaasa eelosa ja isiklik kasutusõigus“,

mille juhendaja on *mag iur* Tiina Mikk,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 30.04.2019